

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII A L REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.:321.7:342.5(478)

URSU VALENTINA

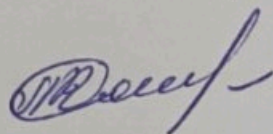
IMPLICAREA DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE ÎN ASIGURAREA
EFICIENȚEI GUVERNĂRII

© Ursu Valentina, 2024

561.01- TEORIA, METODOLOGIA POLITOLOGIEI, INSTITUȚII ȘI
PROCESE POLITICE

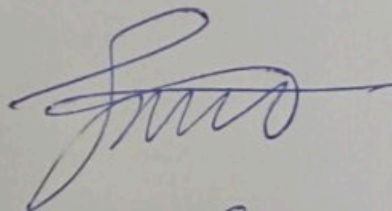
Teză de doctor în științe politice

Conducător științific:

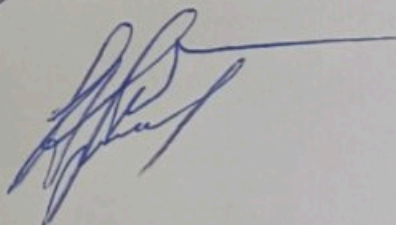
ROȘCA Ludmila,
doctor habilitat în filosofie,
conferențiar universitar

Consultant științific:

SPRINCEAN Serghei,
doctor habilitat în științe politice,
conferențiar universitar

Autor:

URSU Valentina

CHIȘINĂU, 2024

© Ursu Valentina, 2024

CUPRINS

ADNOTARE (în română, engleză și rusă).....	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. CONCEPTUALIZAREA TEORETICO-METODOLOGICĂ A DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE PRIN PRISMA EFICIENȚEI GUVERNĂRII	18
1.1. Abordări istoriografice ale relației dintre guvernarea eficientă și democrația participativă.....	18
1.2. Repere teoretico-metodologice în studiul democrației participative și guvernării eficiente.....	35
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	48
2. ANALIZA TEORETICĂ A PARTICIPĂRII DEMOCRATICE PENTRU O GUVERNARE EFICIENTĂ	50
2.1. Eficiența guvernării în condițiile democrației participative.....	50
2.2. Buna guvernare și dimensiunile democrației participative.....	61
2.3. Concluzii la capitolul 2.....	86
3. ASIGURAREA EFICIENȚEI GUVERNĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE	88
3.1. Conexiunile particularităților democrației participative cu buna guvernare în Republica Moldova.....	88
3.2. Impactul Acordului de asociere RM-UE asupra sporirii eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova.....	105
3.3. Concluzii la capitolul 3.....	123
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	125
BIBLIOGRAFIE	129
ANEXE	156
Anexa 1. Matricea sectoarelor de guvernare, principii și indicatori.....	156
Anexa 2. Reprezentarea democratizării societății conform Planului de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024, Cadrul logic (Logframe).....	157
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	160
CV-UL AUTORULUI	161

ADNOTARE

**Ursu Valentina. *Implicarea democrației participative în asigurarea eficienței guvernării.*
Teza de doctor în Științe Politice, Chișinău, 2024**

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, bibliografie din 272 de titluri, 121 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 20 articole științifice.

Cuvinte-cheie: democrație, democrație participativă, guvernare, guvernare eficientă, buna guvernare, participare, Republica Moldova, Acordul de Asociere RM-UE.

Domeniul de studiu: științe politice.

Scopul studiului Cercetarea multidimensională a procesului de implicare a democrației participative în actul de sporire a eficienței guvernării. Scopul tezei determină necesitatea studierii factorilor ce asigură eficiența guvernării pentru a perfecționa actul guvernării și mecanismul interacțiunii instituțiilor politice din Republica Moldova.

Obiectivele studiului: Analiza și abordarea istoriografică a relației dintre guvernarea eficientă și democrația participativă; reliefaarea principalelor repere teoretico-metodologice în studiul democrației participative și guvernării eficiente; cercetarea eficienței guvernării prin prisma importanței democrației participative; investigarea bunei guvernări și dimensiunile participative; cercetarea importanței democrației participative pentru buna guvernare în Republica Moldova; analiza impactului Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a investigației constă în abordarea interdisciplinară a guvernării care, în anumite condiții, este eficientă, asigurând stabilitatea și prosperitatea cetățenilor, grupurilor sociale. Elucidarea și caracteristica condițiilor ce favorizează funcționalitatea statului democratic și a instituțiilor sale este susținută de aplicarea principiului unității dintre teoria și practica politică.

Problema științifică importantă soluționată. În condițiile democrației participative, guvernarea este eficientă în contextul în care cetățenii manifestă o cultură politică de participare, se implică în activitățile publice, sociale și politice. Politicul disciplinează, ordonează și integrează elementele sistemului social, așa încât fiecare cetățean cu interesele sale, devine un actor important al procesului politic.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării constă în sensibilizarea opiniei publice cu referire la guvernare, definirea contradicțiilor practicii sociale, descrierea condițiilor de sporire a eficienței guvernării în Republica Moldova. Rezultatele obținute pot fi utile în calitate de repere informative în studiile ce urmează a fi efectuate privind analiza fenomenelor și proceselor politice. De asemenea, analiza teoretică a guvernării democratice, generalizarea experienței statelor democratice prezintă interes pentru liderii formațiunilor politice, ai organizațiilor neguvernamentale, grupurilor sociale, care doresc să-și asume responsabilitatea dreptului electoral. *Se propune:* sporirea eficienței actului de guvernare.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigației au fost prezentate în cadrul mai multor conferințe științifico-practice naționale și internaționale; au fost publicate în diverse reviste de specialitate, fapt ce a contribuit la îmbogățirea cadrului teoretic național privind regimul de guvernare, *democrația participativă, eficiența guvernării*. De asemenea, concluziile generale și propunerile pot fi utilizate în scopul perfecționării cadrului normativ național, elaborării de hotărâri explicative privind modul de conlucrare al instituțiilor, interpretării normelor ce reglementează activitatea Parlamentului, Guvernului și Președinției.

ANNOTATION

**Ursu Valentina. *Involving participatory democracy in ensuring the efficiency of governance.*
PhD thesis in Political Science, Chisinau, 2024**

Thesis structure: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 272 titles, 121 pages of basic text. The obtained results are published in 20 scientific articles.

Keywords: democracy, participatory democracy, governance, efficient governance, good governance, participation, Republic of Moldova, Moldova-EU Association Agreement.

Field of study: political science.

The purpose of the study Multidimensional research of the process of involving participatory democracy in the act of increasing the efficiency of governance. The purpose of the thesis determines the need to study the factors that ensure the efficiency of governance in order to improve the act of governance and the mechanism of interaction of political institutions in the Republic of Moldova.

Study objectives: Analysis of the historiographical approach of the relationship between efficient governance and participatory democracy; Highlighting the main theoretical and methodological landmarks in the study of participatory democracy and efficient governance; Research the efficiency of governance through the prism of the importance of participatory democracy; Investigating good governance and participatory dimensions; Research on the importance of participatory democracy for good governance in the Republic of Moldova; Analysis of the role of the Moldova-EU Association Agreement on the efficiency of governance and development of participatory democracy in the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality of the investigation is justified by the interdisciplinary approach to governance, which under certain conditions can be effective, ensuring stability and prosperity of citizens, social groups. The elucidation and characteristic of conditions conducive to the functionality of the democratic state and its institutions is supported by the application of the principle of unity between political theory and practice.

The important scientific problem solved: Under the conditions of participatory democracy, governance is effective in the context in which citizens manifest a political culture of participation, get involved in public, social and political activities. The political disciplines, orders and integrates the elements of the social system, so that every citizen with his interests becomes an important actor of the political process.

The theoretical significance and applicative value of the work consists in raising public awareness about governance, defining contradictions of social practice, describing conditions for increasing the efficiency of governance in the Republic of Moldova. The obtained results can be useful as informative benchmarks in the studies to be carried out in the analysis of political phenomena and processes. Also, the theoretical analysis of democratic governance, the generalization of the experience of democratic states are of interest to leaders of political parties, non-governmental organizations, social groups, who want to assume responsibility for electoral law. *It is proposed:* increasing the efficiency of governance.

Implementation of scientific results. The results of the investigation were presented at several national and international *scientific-practical* conferences; they were published in various specialized journals, which contributed to enriching the national theoretical framework on governance regime, *participatory democracy, governance efficiency*. Also, general conclusions and proposals can be used to improve the national regulatory framework, elaboration of explanatory decisions on how institutions work together: interpretation of norms regulating the activity of Parliament, Government and Presidency.

АННОТАЦИЯ

Урсу Валентина. *Вовлечение партициптивной демократии в обеспечение эффективности управления*. Диссертация кандидата политических наук, Кишинев, 2024 г.

Структура диссертации: введение, три главы, выводы и рекомендаций, библиография из 272 наименований, 121 страницы основного текста. Полученные результаты опубликованы в 20 научных статьях.

Ключевые слова: демократия, партициптивная демократия, управление, эффективное управление, участие, Республика Молдова, Соглашение об ассоциации между Молдовой и ЕС.

Область исследования: политические науки.

Цель исследования: Междисциплинарное исследование процесса вовлечения партициптивной демократии в процесс повышения эффективности управления. Цель диссертации определяет необходимость исследования факторов, условий обеспечивающих эффективность государственного управления, с целью совершенствования механизма взаимодействия политических институтов в Республике Молдова.

Задачи исследования: Анализ историографического подхода взаимосвязи эффективного управления и демократии участия; выделение основных теоретико-методологических ориентиров в изучении демократии участия и эффективного управления; Исследование эффективности государственного управления через призму важности партициптивной демократии; Изучение аспектов надлежащего управления и участия; Исследование важности демократии участия для эффективного управления в Республике Молдова; Анализ вклада Соглашения об ассоциации между Р.М. и ЕС в повышении эффективности управления и развития демократии участия в Республике Молдова.

Научная новизна и оригинальность исследования обеспечена междисциплинарным подходом к изучению управления, которое при определенных условиях может быть эффективным, обеспечивая стабильность и процветание граждан, социальных групп. Выяснение и характеристика условий, способствующих эффективному функционированию демократического государства и его институтов, подкрепляется применением принципа единства политической теории и практики.

Решена важная научная проблема. В условиях партициптивной демократии управление является эффективным при активном участии граждан, которые обладают высоким уровнем политической культуры участия, вовлекаются в общественную, социальную и политическую деятельность. Политика дисциплинирует, упорядочивает и интегрирует элементы социальной системы, так что каждый гражданин со своими интересами становится важным субъектом политического процесса.

Теоретическая значимость и практическая ценность работы заключается в повышении интереса граждан к проблемам государственного управления, в выявлении противоречий социальной практики, в описании условий повышения эффективности государственного управления в Республике Молдова. Полученные результаты могут быть полезны в качестве информативных ориентиров в дальнейших исследованиях субъектов темы диссертации. Теоретический анализ положительного опыта демократического стиля управления, обобщение опыта европейских государств имеет большое практическое значение для лидеров политических партий, неправительственных организаций, социальных групп, желающих взять на себя ответственность за избирательное право. *Предлагается:* повышение эффективности государственного управления.

Внедрение научных результатов. Результаты исследования были представлены на нескольких республиканских и международных *научно-практических* конференциях, опубликованы в различных специализированных журналах, что способствовало обогащению национальной теоретической базы по режиму управления, *демократии участия, эффективности управления*. Также общие выводы и предложения могут быть использованы для совершенствования национальной нормативно-правовой базы, выработки разъяснительных решений о взаимодействии институтов власти, толкования норм, регулирующих деятельность Парламента, Правительства и Президента.

LISTA ABREVIERILOR

AA – Acordul de Asociere

art. – articol

CE – Consiliul Europei

CEDO – Curtea Europeană pentru Drepturile Omului

CRCCD – Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică

DCFTA – Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător

ECD – Educația pentru cetățenie democratică

EDO – Educația pentru drepturile omului

Etc. – și altele

GMN – Guvernare multinivel

NATO – Organizației Tratatului Atlanticului de Nord

nr. – număr

ONG – Organizație neguvernamentală

ONU – Organizația Națiunilor Unite

OSCE – Organizația pentru Securitatea și Cooperarea în Europa

p. – pagină

RM – Republica Moldova

ș.a. – și altele

UE – Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Analiza fenomenului democrației participative, a instituțiilor și proceselor politice, impactul lor asupra vieții sociale în condițiile concrete ale țării noastre sunt actuale, având repercusiuni asupra ameliorării situației politice. În efectuarea cercetărilor la tema tezei s-a reieșit din postulatul: procesul social-politic poate fi orientat către finalitate – consolidarea bunei guvernări și a instituțiilor democratice, fapt ce depinde în mod direct de administrația publică eficientă și de un sistem de guvernare funcțional.

Sub influența democrației participative, a transparenței veritabile decidenții sunt fi educați să pună în aplicare politici publice, astfel eficiența guvernării fiind direct proporțională cu nivelul de implicare, gândire critică, cultura civică, politică, economică sau de securitate. Democrația participativă permite o realimentare a interesului cetățeanului pentru activitatea politică, favorizează o mai mare reprezentativitate a tematicii sociale și creează un spațiu de dialog între aleși și cetățeni. Nevoia societății de a se organiza și de a se conduce, de a-și asigura antrenarea și interconectarea elementelor sale structurale, de a-și apăra interesele și securitatea etc. revendică o putere politică stabilă și eficientă.

Confruntându-se cu o serie de situații critice instituțiile politice realizează o modificare continuă și radicală a priorităților la nivel de societate, care conturează noi valori și forme de manifestare a activismului civic. Atitudinile și așteptările cetățenilor cu privire la guvernare se schimbă. Suntem martorii intensificării manifestări neîncrederii, în rândul cetățenilor, față de guvernare și reprezentanților instituțiilor statului. În acest context, constatăm dacă guvernarea nu satisface cerințele primordiale ale cetățenilor, atunci societatea se confruntă cu impedimente serioase în calea dezvoltării durabile și în asigurarea prosperității statului. Ca urmare instituțiile politice își pierd legitimitatea, iar societate se confruntă cu consecințele instabilității și dezordinii publice. Privind în ansamblu viața politică din Republicii Moldova, situațiile critice din statele membre ale Uniunii Europene, provocate de insecuritatea regională, cauzată de războiul din Ucraina, de criza energetică etc., de multiplicarea formelor de manifestare a euroscepticismului consideram necesară analiza politologică și luarea în dezbatere a temei eficienței guvernării. În acest context, ne propunem să valorificăm experiența statelor europene dezvoltate în gestionarea proceselor sociale și asigurarea securității și rezilienței cetățenilor. Astfel, v-om analiza posibilitățile de aliniere a sistemului politic din Republica Moldova la standardele și practicile avansate.

Descrierea situației în domeniul cercetării politologice a democrației participative și a eficienței guvernării, identificarea problemelor supuse cercetării

Democrația participativă, buna guvernare reprezintă subiecte de actualitate în investigația științifică politologică contemporană. Provocările de ordin practic rezidă în evoluția și promovarea principiilor democrației participative, a condițiilor fortificării eficienței guvernării. Comunitatea științifică a reacționat prompt la aceste provocări și a făcut eforturi importante pentru a se adapta la prioritățile de ordin practic ale momentului.

Democrația ca formă de organizare social-politică a societății este cercetată, definită din timpurile cele mai vechi. Începând cu secolul al XX-lea, teoria democrației și implementarea practică a formelor ei de manifestare este caracterizată de interpretări controversate. În perioada postbelică savanții elaborează noi teorii ale democrației, democratizării și participării democratice, care pun în evidență particularitățile democrației reprezentative, participative etc. Amintim aici de lucrările semnate de R. Dahl [21, p. 115] „*Teoria Democrației*”, „*Who Governs*”, „*Poliarhiile*”, „*Participare și opoziție*”, „*Democrația și criticii ei*”. Ph. Schmitter și T. L. Karl, în lucrarea „*What democracy is... And is not*”, recurg la o analiză a democrației moderne și definesc democrația ca „un sistem de guvernare în care conducătorii răspund pentru actele lor publice în fața cetățenilor, aceștia din urmă acționând indirect, prin intermediul competiției și cooperării dintre reprezentanții lor aleși”[261, pag 5].

În perioada anilor 60-70 ai secolului XX este dezvoltată teoria democrației participative. B. Barber, în lucrarea „*Strong Democracy*” (1984), descrie modelul democrației puternice: „modelul democrației puternice rezidă în modelul participativ, în care cetățenii își asumă un angajament public față de un bine comun, dar în care își doresc să păstreze pluralitatea socială de interese și angajamente” [5, p. 62-64].

H. Arendt în lucrarea „*Între trecut și viitor. Opt exerciții de gândire politică*” dezvoltă o nouă concepție a politicului: „dominanta fenomenului este apreciată ca participare la viața publică, iar politicul este definit ca cea mai nobilă expresie a vieții umane, fiind cea mai liberă și mai originală” [33]. W. Riker în lucrarea „*The Theory of Political Coalitions*” [67, p. 78] a elaborat o teorie importantă privind formarea și funcționarea coalițiilor. O accepțiune generală a participării o oferă G. Sartori în lucrarea „*Concept misformation in comparative politics*”, evidențiind nevoia implicării: „Corect înțelesă, participarea este a lua parte personal, într-un mod voit, autoactivat. Participarea nu înseamnă, prin urmare, numai „a fi parte din” și cu atât mai

puțin o stare involuntară de „a fi făcut parte din” [159]. Pornind de la tipologia lui R. Dalton, expusă în lucrarea „*Democracy and Markets*”, „vom accepta împărțirea participării voluntare a cetățenilor în trei categorii: *participare convențională, participare de protest și participare neconvențională*” [22, p. 35].

O contribuție importantă la elaborarea teoretică a conceptului „bunei guvernări” l-au adus A. Sen în „*Development as Freedom*” [161, p. 71-76], G. Hyden în „*Governance and Politics in Africa*” [40, p.86], J. Court în „*Bridging Research and Policy in Development: Evidence and the Change Process*” [20, p. 118]. G. Hyden, J. Court și K. Mease în lucrarea „*Making sense of governance: empirical evidence from sixteen developing countries.*”[41] tratează problematica bunei guvernări.

Stabilitatea în sistemele politice este analizată în lucrările cercetătorilor autohtoni. I. Rusandu [154], în lucrarea „*Puterea și opoziția politică în Republica Moldova: agenda post/avant electorală 2019*”, analizează sistemele politice contemporane ce se realizează, de regulă, în două moduri: prin violență sau prin aprofundarea reformelor democratice. Un aport deosebit asupra cercetării fenomenului democratic îl aduce P. Varzari. În lucrarea „*Reflecții teoretice privind fenomenul democratic în istoria gândirii politice*” autorul conchide: „*începând cu epoca modernă și până în prezent, democrația întâmpină diferite amenințări, dificultăți, riscuri și vulnerabilități. Astăzi nu există vreo mișcare social-politică importantă care nu ar pretinde la înfăptuirea democrației sau nu ar folosi acest termen în realizarea scopurilor sale programatice, adesea foarte îndepărtate de democrație ca fenomen și ca proces*”[196]. Iar în articolul „*Buna guvernare și democrație sau ce determină persistența democrațiilor contemporane*” autorul menționează: „*Actul de guvernare într-o societate democratică, care ar implica cetățenii în procesul decizional și ar ține cont de nevoile și cerințele lor, rămâne a fi un lucru greu de realizat și de susținut, îndeosebi pentru societățile aflate în plină schimbare și modernizare politică. În mod tradițional, se consideră întemeiată ideea că activitatea de guvernare a societății se referă la direcționarea dezvoltării spre anumite obiective, mobilizarea și alocarea resurselor necesare, asigurarea stabilității sociale, promovarea schimbării și inovării, reglarea raporturilor unui stat cu mediul internațional. Guvernarea democratică, fiind o dimensiune esențială a bunei guvernări, a unui guvern de succes, își îndeplinește funcțiile sale prin instituțiile de putere legislativă, executivă și judecătorească în contextul unei vieți sociale democratice, bazate pe participare, competență, loialitate, consens și/sau compromis, concurență politică și, nu în ultimul rând, pe convergența*

intereselor majore ale societății și a obiectivelor asumate de actorii politici în actul guvernării”[268]. În studiile sale P. Varzari analizează *locul cetățeanului în cadrul sistemului politic și instituțional* și răspunde la întrebarea: „*Ce alcătuiește adevărul despre politică? Unii oameni „iubesc” politica. Savurează emoția evenimentelor politice, cum ar fi alegerile parlamentare sau cele prezidențiale, ca pe niște întreceri sportive palpitate. Alții sunt fascinați de politică, pentru că sunt interesați de unele teme și de consecințele lor asupra oamenilor din comunitățile lor și din întreaga lume. Mai sunt totuși unii care urăsc politica, fie pentru că ea învrăjbește grupuri de oameni sau indivizi aparte, fie pentru că implică abuz de putere, duplicitate, manipulare și violență. În sfârșit, alora politica le este indiferentă pentru că are foarte puțin în comun cu lucrurile care îi interesează, iar în această situație ea nu mai reprezintă interesele societății sau ale grupului social care a mandatat-o, ci se exprimă exclusiv pe sine*” [269]. Interpretarea controversată a politicului este caracteristică tuturor epocilor istorice, tuturor culturilor. Este indiscutabilă, în același timp, aprecierea că politica este un segment important al vieții sociale, că în timp influența acestuia crește. Iată de ce omul contemporan este dator să se implice în procesul politic, în procesul elaborării politicilor publice și prin aceasta să participe nu doar la satisfacerea propriilor nevoi, dar și la acțiunile desfășurate în interesul comunității.

Cercetătorii C. Solomon în „*Contribuția ONG-urilor la lupta cu corupția în Republica Moldova*” [87, p. 18-189], V. Saca în „*Structura interesului public în condițiile societății în schimbare*” [156, p.13], I. Leahu în „*Interesul național și problemele guvernării în contextul transformărilor democratice. Cazul Republicii Moldova*” [157, p.100], V. Moraru în „*Dezvoltarea mass-media ca factor al bunei guvernări.*” [242] analizează multitudinea problemelor cu care se confruntă societatea, rolul mass-media pentru condiționarea accesului la informare, transparentizarea procesului decizional și astfel condiționarea bunei guvernări, prin reformele democratice și promovarea politicilor socioeconomice.

Cercetătorul S. Sprincean supune analizei corelația dintre etică și politică, precum și dintre morală și securitate, care în interpretarea autorului se modifică radical în contextul necesității elaborării, adoptării și implementării strategiei mondiale de asigurare a securității omenirii și a dezvoltării durabile în condițiile imperativului depășirii crizei globale [173]. P. Varzari, I. Tăbîrță [198], în „*Evoluția statului Republica Moldova prin prisma funcționalității elitei politice și a societății civile*”, analizează transformarea drept factor determinativ în eficacitatea puterii politice. P. Varzari [197], în studiul asupra sistemelor politice tranzitorii și asigurarea

coeziunii sociale, analizează complexitatea sistemelor politice, iar în articolul „*Sistemul de guvernare al societății din Republica Moldova: între deziderat și realitate*” sunt examinate unele probleme referitoare la conceptul de bună guvernare, la necesitatea creării unui sistem de guvernare responsabil și democratic. Astfel, în interpretarea autorului, „*Buna guvernare înseamnă un set minim al standardelor de guvernare* [268].

Mai mulți politologi specifică faptul că guvernarea trebuie privită ca o activitate de conducere, de dirijare, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrare publică. Guvernarea este, în sensul larg al cuvântului, procesul decizional și cel al implementării deciziilor luate și aplicate de factorii decidenți – de elita guvernantă și de elita birocratică.

Cercetătorii V. Juc, Y. Josanu, I. Rusandu, în lucrarea „*Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est: studiu comparat*”, pun în evidență particularitățile sistemelor politice tranzitorii din Europa de Sud-Est [129, p. 59-163], iar rezultatele investigației și analizei „*Timpul spiritului participativ*”, îi permit savantului V. Moraru să expună concluzii importante referitoare la: participarea trebuie considerată un element inerent al oricărei societăți care pretinde să se definească drept democratică, provocările democrației participative țin de rolul asumat al cetățeanului interpretând angajamentul civic, implicarea civică drept premisă a participării politice. Democrația participativă apare, astfel, nu atât ca o alternativă a democrației reprezentative, ci, mai degrabă, o completare a acesteia, o sursă importantă, capabilă să-i imprime mai multă substanță. [138, p.13-19].

În ultimii ani L. Roșca abordează manifestările politicului, apreciindu-l ca sistem și ca proces. Prioritare în cadrul tematicii procesului politic sunt definirea, elaborarea și implementarea politicilor publice. „Considerăm actual studiul politicilor publice, în condițiile în care instituțiile politice din Republica Moldova își propun să sporească eficiența actului de guvernare. Notăm prezența unei conexiuni teoretice între eficiență și credibilitate. Politicile eficiente tind să fie mai stabile, deci mai credibile, în comparație cu cele ineficiente. Prin definiție, o politică eficientă îmbunătățește poziția tuturor sau aproape a tuturor indivizilor și grupurilor din societate” [151, p. 38-39].

O preocupare constantă a dnei L. Roșca o constituie satisfacerea condițiilor pentru sporirea eficienței actului de guvernare. Astfel, în capitolul din monografia colectivă „Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene” autorii menționează: „Atât la nivel teoretic, cât

și practic educația civică vizează responsabilitatea persoanei, care însumează în sine toate valorile asimilate, respectate și promovate de o persoană”[153, p. 303]. Pentru realizarea unui obiectiv important al politicii interne și externe a statului democratic contemporan - asigurarea unei guvernări eficiente a societății - este necesar ca instituțiile politice să acorde suficientă atenție instruirii politice a populației, socializării politice a actorilor proceselor sociale.

Ipoteza de lucru:

Democrația participativă poate asigura eficiența actului de guvernare cu condiția implicării cetățenilor în procesul decizional. Dimensiunile participării actorilor procesului decizional în dezvoltarea durabilă a societății sunt susținute de instrumentele democratizării orientate către eficiență. Imperativul afirmării și dezvoltării democrației participative este susținut de necesitatea realizării intereselor naționale ale Republicii Moldova, de voința și dorința politică de a edifica un stat de drept, de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pe tot teritoriul statului.

Scopul lucrării: Cercetarea multidimensională a procesului de implicare a democrației participative în actul de sporire a eficienței guvernării. Scopul tezei determină necesitatea studierii factorilor ce asigură eficiența guvernării pentru a perfecționa actul guvernării și mecanismul interacțiunii instituțiilor politice din Republica Moldova.

Realizarea scopului este concretizată de obiectivele investigației:

1. Analiza și abordarea istoriografică a relației dintre guvernarea eficientă și democrația participativă;
2. Reliefaarea principalelor repere teoretico-metodologice în studiul democrației participative și guvernării eficiente;
3. Cercetarea eficienței guvernării prin prisma importanței democrației participative;
4. Investigarea bunei guvernări și dimensiunile participative;
5. Cercetarea importanței democrației participative pentru buna guvernare în Republica Moldova;
6. Analiza impactului Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova.

Metodologia investigației științifice. În realizarea prezentei lucrări au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metode care au servit la examinarea materialului teoretic, selectarea bibliografiei și cercetarea surselor, acumularea informației necesare, analiza, sinteza,

inducția, deducția, precum și metode de cercetare care au servit direct scopului investigației: abordarea sistemică, analiza comparativă, metoda istorică, metoda behavioristă și structural-funcțională, studiul de caz etc.

Metodele aplicate în cercetarea interconexiunilor democrației participative și a guvernării sunt: dialectica, sinergetica, analiza factorială, analiza de conținut, principiile interdisciplinarității și complementarismului. Spectrul extins de principii, abordări și metode utilizate în cercetarea de față se explică prin caracterul complex și extins al obiectului de cercetare: eficiența guvernării. Investigațiile întreprinse au fost realizate pe baza metodologiei sistemice, ce subliniază corelația și interconexiunea dintre părțile componente ale unui tot întreg. Aplicarea legilor dialecticii ne-a permis să evidențiem contradicțiile dintre programele partidelor politice parlamentare guvernante și realitatea politică din Republica Moldova. Abordarea sistemică, structural-funcțională a instituțiilor politice din statele democratice ne-a permis să înțelegem ce stă la baza interacțiunii instituțiilor în modelul *bonne gouvernance* și ce trebuie să schimbăm în Republica Moldova pentru a depăși confruntările dintre guvernanți și societatea civilă, pentru a asigura stabilitatea dinamică a sistemului politic. Cadrul conceptual se situează la intersecția dintre politologie, sociologie și științele administrative, trasând linii comune și linii de demarcație. Examinarea literaturii de specialitate ne-a permis să remarcăm oportunitatea utilizării acestor metode în cazul cercetării instituțiilor politice, a fenomenelor și sistemelor politice. Drept rezultat, a fost realizat un studiu complex, cu valențe interdisciplinare din punct de vedere metodologic, care contribuie la crearea unui tablou mai clar privind analiza gradului de cercetare în dezvoltarea democrației participative în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică. Caracterul inovator al investigației constă în încercarea autorului: 1) de a realiza o sinteză de ansamblu a celor mai importante idei, teorii, concepții ale democrației participative, a guvernării, bunei guvernări din literatura de specialitate atât internațională, cât și autohtonă; 2) de a aborda pentru prima dată, într-o lucrare de acest gen, o analiză complexă a interacțiunii „democrație participativă – guvernare - buna guvernare” în contextul evoluției democrației sub aspectul de intercorelare a fenomenelor.

Problema științifică importantă soluționată. În condițiile democrației participative, guvernarea poate fi eficientă în contextul în care cetățenii manifestă o cultură politică de participare, se implică în activitățile publice, sociale și politice. Politicul disciplinează, ordonează și integrează elementele sistemului social, așa încât fiecare cetățean cu interesele sale, devine un actor important

al procesului politic.

Importanța teoretică a lucrării constă în elaborarea unei cercetări științifice a democrației participative, a guvernării prin aplicarea principiilor de inter- și pluridisciplinaritate. În particular, semnificația teoretică a investigației efectuate rezidă în următoarele:

- Au fost expuse rezultatele unei investigații multidimensionale a factorilor și condițiilor care asigură eficiența actului de guvernare. Instituțiile statului monitorizează procesul de asimilare a valorilor și principiilor democrației europene, îndeosebi a democrației participative, a pârgghiilor de guvernare din cadrul acesteia. Astfel, respectarea și promovarea valorilor democrației participative este apreciată ca obiectiv prioritar în activitatea instituțiilor politice și socio-culturale;
- A fost sistematizat cadrul conceptual-metodologic al cercetării democrației participative, formă de organizare politică a societății, care are capacitatea de a spori eficiența actului de guvernare;
- A fost apreciată capacitatea instituțiilor politice din Republica Moldova de a asimila și promova valorile și principiile democrației europene;
- A fost apreciat impactul și condițiile de implicare a democrației participative în procesul asigurării bunei guvernări. În acest scop, am aplicat analiza de conținut a Acordului de Asociere RM-UE.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cu valențe fezabile, care se manifestă prin următoarele:

- Un material didactic pentru programele de studii la disciplinele: Politologie, Relații Internaționale, Drept, Administrare publică, pentru funcționarii publici încadrați în instituțiile administrației publice locale și centrale, antrenați la cursuri de formare profesională continuă oferite de Institutul de Administrare Publică din Moldova;
- Un suport important pentru socializarea politică, pentru educația civică a tinerilor, studenților și tuturor cetățenilor încadrați în programe de instruire continuă de formare profesională, de mentorat și leadership, oferite de Institutul Național pentru Educație și Leadership (INEL);
- Ghid informativ pentru liderii partidelor politice, ONG-urilor, liderilor societății civile din Republica Moldova.

Aprobarea rezultatelor. Teza a fost evaluată în cadrul Seminarului Științific de Profil

din cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a Universității de Stat și Moldova. Rezultatele științifice obținute au fost prezentate, discutate și aprobate la foruri științifico-practice naționale și internaționale. Lucrarea se bazează, de asemenea, pe cercetările efectuate în cadrul Proiectului Național „Consolidarea sistemului de securitate națională prin cunoaștere și comunicare”, înscris în Registrul de stat al proiectelor din sfera *științei și inovării* cu cifrul 20.80009.0807.28. La tema tezei au fost publicate: capitolul: „*Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene*”. Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate, Monografie colectivă. Coautor - Ludmila Roșca, Chișinău, 2022; “*Guvernarea de coaliție: condiții de optimizare*”. Ghid analitico-informativ, Chișinău, 2019, 56 p.

Publicații la tema tezei. Ideile științifice expuse la tema tezei sunt dezvoltate într-un ghid analitico-informativ în volum de 3,5 c.e. și 20 articole științifice în volum de 11,35 c. e., publicate în reviste științifice recenzate, Categoria B. din țară și reviste științifice de peste hotare.

Cuvinte-cheie: democrație, democrație participativă, guvernare, guvernare eficientă, buna guvernare, participare, Republica Moldova, Acordul de Asociere RM-UE.

Volumul și structura tezei: Teza „Implicarea democrației participative în asigurarea eficienței guvernării” este constituită din adnotări (în limbile română, engleză și rusă), lista abrevierilor utilizate în teză, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 272 de titluri, 121 de pagini text de bază, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

În **Introducere** sunt incluse toate subiectele solicitate regulamentar: actualitatea și importanța problemei abordate; descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor supuse investigațiilor; scopul și obiectivele tezei; suportul teoretico-metodologic; noutatea și originalitatea științifică; problema științifică importantă soluționată în domeniul științelor politice; importanța teoretică a lucrării; valoarea aplicativă a lucrării; aprobarea rezultatelor; sumarul capitolelor tezei.

Primul capitol, intitulat **Conceptualizarea teoretico-metodologică a democrației participative prin prisma eficienței guvernării**, a încorporat studiul istoriografic, reperele teoretico-metodologice și dimensiunile corelative dintre democrația participativă și guvernarea eficientă. S-a reieșit din premisa că avansarea statelor pe calea democrației a devenit un principiu de bază al integrării lor în sistemul internațional contemporan, iar democrația participativă a fost examinată ca un fenomen obiectiv, contradictoriu și nelinear, ce domină agenda politicii internaționale. În acest sens, primul subcapitol conține studiul istoriografic al

problemelor abordate. Al doilea subcapitol include reperele metodologice și abordările conceptual-teoretice privind aspectele corelative dintre democrația participativă și guvernarea eficientă.

În capitolul al doilea, intitulat **Analiza teoretică a participării democratice pentru o guvernare eficientă**, sunt analizate subiectele și abordările teoretice ale participării democratice, determinate de condițiile în care participarea poate conduce la o guvernare eficientă. Prin prisma analizei teoretice, guvernarea se realizează eficient în condiții democratice, dirijate de subsistemele de separare a puterilor în stat: legislativ, executiv și judiciar. O evaluare și analiză a democrației se examinează reieșind din faptul determinării în ce condiții guvernele pot funcționa eficient. Democrația participativă are la bază unele mecanisme și principii prin care luarea deciziilor cu privire la necesitățile și problemele comunității se face prin implicarea cetățenilor.

Al treilea capitol, **Asigurarea eficienței guvernării în Republica Moldova prin consolidarea instituțiilor democrației participative**, este consacrat investigațiilor științifice din perspectiva evoluției democrației participative și a posibilităților de asigurare a eficienței guvernării, prin evidențierea conexiunii democrației participative cu bună guvernare și a impactului Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative. În acest capitol se regăsește aspectul aplicativ al investigației. Importanța democrației participative pentru buna guvernare în Republica Moldova rezidă nu doar în dezvoltarea participativă, în conformitate cu evoluția procesului de participare, ci și în faptul că ea se transformă într-o funcție de guvern, iar dezvoltarea participativă promovează buna guvernare. Impactul Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova este evident.

În compartimentul **Concluzii generale și recomandări** sunt prezentate rezultatele finale ale cercetărilor conceptual-teoretice și analitico-aplicative, sunt făcute recomandări și evidențiate perspectivele de cercetare a problemei științifice.

1. CONCEPTUALIZAREA TEORETICO-METODOLOGICĂ A DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE PRIN PRISMA EFICIENȚEI GUVERNĂRII

Primul compartiment al lucrării conține o analiză istoriografică și teoretico-metodologică a democrației participative prin prisma eficienței guvernării. Pornind de la premisa că avansarea statelor pe calea democrației a devenit un criteriu de bază al integrării lor în sistemul internațional contemporan, în ultimele decenii, democrația participativă a fost examinată ca un fenomen obiectiv, contradictoriu și nelinear, ce domină agenda politicii internaționale, alături de alte probleme. Analiza definițiilor, conceptelor și numeroaselor interpretări ale formelor de manifestare a democrației, ne-a permis să prezentăm democrația participativă ca formă de organizare politică a societății, ca metodă, iar democratizarea ca proces politic. Concluzia acestui studiu este: Democrația directă, participativă șterge distincțiile dintre guvernanți și guvernați, deoarece deschide perspective largi fiecărui cetățean pentru a se implica în procesul politic, în procesul decizional.

1.1. Abordări istoriografice ale relației dintre guvernarea eficientă și democrația participativă

Abordarea sistemică a fenomenului democratic presupune și analiza guvernării. Democrația participativă și guvernarea eficientă ca fenomene sociale se află în relație de interdependență, pentru că, pe de o parte, principiile democrației, elementele și modalitățile de exercitare a unei guvernări democratice pot fi realizate doar în prezența unei participări dinamice, iar membrii societății civile au menirea să contribuie cât mai activ la realizarea, menținerea și dezvoltarea funcționalității sistemului politic democratic.

Guvernarea desemnează un proces care apreciază politica forțelor guvernatoare din țară și caracterizează o perioadă determinată în istoria ei; uneori un regim politic instaurat în țară (guvernarea autoritară, totalitară sau democratică). *Guvernarea* se deosebește de administrare prin activitatea politică concretă, ca una din funcțiile fundamentale ale puterii. Guvernarea întruhidează mijloacele folosite de putere în înfăptuirea politicii statului. Lupta pentru dreptul de a guverna sau de a-și păstra dreptul de guvernare reprezintă unul din aspectele principale ale vieții politice a societății [259]. De aceea, pentru forțele sociale, guvernarea nu prezintă un scop în sine, ci încearcă să realizeze unele scopuri particulare. Forțele politice care obțin guvernarea își formează structuri concrete instituționalizate pe diverse dimensiuni (parlament, guvern, președinție) care, în numele realizării politicii și a intereselor proprii, elaborează

programe politice, programe de politici publice. Altfel spus, politica și guvernarea sunt dimensiuni ale unui proces, aflate într-o relație de interdependență dialectică. Conceptul de guvernare include noțiunea de relație fundamentată în interacțiunea subiectului și obiectului, caracterizată de o atitudine deosebit de voluntară a subiectului față de obiect. Subiectul și obiectul (în realitate, tot un subiect al acțiunii) guvernării se află într-un îndemn de acțiune: obiectul-subiect trebuie să acționeze conform voinței primului. Guvernarea se manifestă în relațiile instituțiilor statului cu cetățenii, grupurile sociale, întreaga comunitate [74].

Existența guvernării necesită o abordare partenerială între cetățeni și aleșii lor, în care au investit încrederea, cu extensia contemporană către funcționarii publici și instituțiile administrative ca reprezentanți ai statului. Și teoretic, și practic problemele democrației sunt strâns legate de problemele guvernării, în sensul în care acestea constituie acțiunea de guvernare, de conducere, de dirijare social-politică, de control asupra activității publice. În contextul unei vieți sociale democratice, aceste funcții sunt îndeplinite de instituțiile puterii legislative, executive și judecătorești.

Tema democrației directe sau participative este înscrisă deja pe agenda savanților antichității. Problematika democrației ca fenomen și a democratizării ca proces a fost și rămâne una permanentă în științele politice, începând cu Aristotel (fondatorul politologiei tradiționale) și cu N. Machiavelli (fondatorul politologiei moderne) și ajungând la teoreticienii contemporani ai politicului: R. Aron, M. Duverger, R. A. Dahl, T. Parsons, A. Toffler, A. Lijphart, D. Bell, R. K. Merton, S. M. Lipset, J. St. Mills, M. Voslenski, M. Djilas ș.a. Obiectivul cercetării ne determină să urmărim etapele dezvoltării teoriei democrației, a multiplicării formelor ei de manifestare, a complicării condițiilor de funcționare a instituțiilor politice democratice. În teoria politică noțiunea *democrație* este utilizată cu mai multe semnificații, mai des, este aplicată cea etimologică.

Democrația directă este un regim politic democratic în care populația („suveranul”) exercită puterea în mod direct. Democrația directă mai este numită, uneori, și „democrație pură”. Aplicată doar sectorului economic, democrația directă este, în mod uzual, numită autogestione. În Atena lui Pericle, a jumătății secolului al V-lea î.Hr., regimul democratic a luat forma sa definitivă pe care o va păstra până la pierderea independenței [29]. „Mai presus decât senatul, și adevăratul suveran era considerată adunarea poporului (eklessia), și deși nu avea inițiativă – adunarea nu putea propune „proiecte de legi” și nu putea influența decât prin intermediul altor instituții, ordinea de zi – senatul fiind cel care îi aducea un proiect de decret

spre validare” [230].

La baza conceptului democrației stau două noțiuni din limba greacă: *demos* și *krateia*, care împreună desemnează puterea poporului, regim unde sufragiul universal este exercitat în mod liber și fără nici o constrângere morală sau fizică [101]. Democrația la origine semnifică „cârmuirea de către popor, de către demos”.

Democrația ateniană respecta următoarele principii: egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii (isonomia); libertatea individuală; libertatea cuvântului; participarea la guvernare. Platon caracteriza acest regim ca o guvernare aristocratică, exercitată cu aprobarea demosului. Era o democrație directă, cu întrebuițarea votului direct, dar limitată la teritoriul unui oraș-stat și la categoria bărbaților liberi, cu excluderea femeilor, metecilor, sclavilor etc. În lumea antică, cercetătorii statului elen și roman descriu formele de guvernare: monarhia, aristocrația, democrația, care în anumite condiții pot lua forma tiraniei, oligarhiei.

În lucrarea *Politica* Aristotel își propune să răspundă la mai multe întrebări, printre care le evidențiem pe următoarele: Care este forma ideală de guvernare? Care tip de constituții este cel mai bun? De asemenea, Aristotel indica nevoia unor instituții distincte la nivelul guvernământului, cum ar fi: autoritatea deliberativă, cea executivă și cea judecătorească. Aristotel asociază guvernământul cu Constituția, considerându-le fenomene identice [4, p. 8]. Filosoful sublinia că este suficient să cercetăm cine și în folosul cui guvernează, pentru a ști ce fel de guvernământ este instaurat în țara respectivă. În opinia lui Aristotel, „democrația reprezintă o formă de guvernare impură”. Corelând democrația și demagogia, Aristotel observă că ceea ce distinge, în mod esențial, democrația de oligarhie este sărăcia și bogăția; oriunde puterea este în mâna bogaților este oligarhie; oriunde puterea este în mâna săracilor este demagogie. [225]. De la teoria politică a democrației, expusă în lucrările lui Aristotel, contemporanii pot prelua ideile despre forma bună și forma proastă de guvernare. Acestea se deosebesc prin scopul realizării guvernării, care poate fi: personal, de grup, comunitar. În opinia savanților care au studiat constituțiile propuse de Aristotel, clasificarea acestora este cvasi-unanim aceeași. În tabelul 1 prezentăm una dintre variante:

Tabelul 1.1. Clasificarea constituțiilor aristoteliene

Tipul guvernării Scopul urmărit	Guvernarea unui singur om	Guvernarea unei minorități	Guvernarea a poporului
Interesul comun	Monarhie	Aristocrație	Politeia
Interesul particular	Tiranie	Oligarhie	Democrație

Sursa: Politică și religie la Aristotel [225]

Democrația sclavagistă ateniană, cea mai reprezentativă pentru perioada istorică în care a activat Aristotel, a conservat principii de temelie, în baza cărora s-a dezvoltat concepția democrației moderne [225]. Este vorba despre egalitatea tuturor cetățenilor în aplicarea resurselor puterii, alegerea reprezentanților puterii, posibilitatea revocării acestora etc. Fiind în căutarea formei optime de guvernare, Aristotel își propune să definească principiile aplicabile unui număr cât mai mare de cetățeni. Filosoful conchide că politica, în ultimă instanță, se bazează pe relația dintre guvernanți și guvernați [3, p. 29].

În epoca medievală, democrația ca fenomen politic intră într-o perioadă de umbră, cunoaște o perioadă critică în procesul afirmării sale ca formă de guvernare. În epoca modernă, autorii tratatelor politice dezvoltă ideea de reorganizare structurală a societății, prin aplicarea potențialului edificator al democrației ca formă de guvernare. Acestui scop i-a servit ideea divizării puterii de stat în trei ramuri independente, aflate în relație de interdependență, de colaborare, iar în procesul de guvernare să se controleze reciproc. Despre semnificația separării puterilor în stat scrie John Locke, savant preocupat de contradicția dintre interesele guvernanților și guvernaților, primii doresc să-și extindă influența asupra supușilor, iar cei din urmă depun efort pentru a o limita. J. Locke scria că puterea în stat trebuie divizată în legislativă, executivă (ea fiind și judecătorească) și federală, preocupată de relațiile interstatale. La baza evidențierii celor trei puteri savantul plasează criteriul funcțional și nu pe cel al prestigiului, al priorității sau superiorității. John Locke conchide: toate sunt egale, necesare, importante, doar împreună, colaborând pot atinge eficiența în guvernare. Dezvoltarea principiului separării puterilor în stat conferă o extindere vizibilă a reprezentativității [52, p. 143-145]. John Locke sublinia că într-un

stat constituit puterea supremă este întotdeauna cea legislativă, „căci cel care poate da legi altcuiva trebuie să fie superior celui căruia îi dă legi”. Ulterior, în secolul al XVIII-lea, Ch. L. M. Montesquieu a dezvoltat teoria divizării puterilor de stat, menționând necesitatea evidențierii în procesul guvernării a instituțiilor: legislative (parlamentul, organele locale de autoguvernare), executive (guvernul și instituțiile lui, instituțiile executive locale - prefecturile etc.) și judecătorești (curtea constituțională, curtea supremă de justiție, instituțiile judecătorești, organele de supraveghere etc.). Ch. L. M. Montesquieu a realizat un studiu comparat al structurii politico-juridice a statelor atât din epoca sa, cât și din trecut, ceea ce i-a permis să constate: „În fiecare stat există trei feluri de puteri, puterea legislativă, puterea executivă privitoare la chestiunile care țin de dreptul ginților și puterea executivă privitoare la cele care țin de dreptul civil” [57, p.134]. În schema de guvernare a lui Ch. L. M. Montesquieu lipsește instituția coordonatorului, arbitralului, împuternicit să deservească stabilitatea și dinamismul sistemului politic. De aceea schema de guvernare a lui Ch. L. M. Montesquieu mai târziu este completată cu o figură legitimatoare centrală - monarhul, președintele sau conducerea partidului de guvernământ (îndeosebi în țările cu sistem monopartid). Principiul separării puterilor în stat este unul fundamental pentru funcționarea eficientă a statelor democratice contemporane. „Democrația reprezentativă este un regim politic democratic în care cetățenii deleagă puterea poporului - a „suveranului” - unor reprezentanți pe care îi aleg chiar din rândurile lor, pentru a se ocupa de treburile publice. Alegerile legitimează dreptul reprezentanților de a decide în locul și în numele poporului, fără a-l mai consulta, pentru o perioadă de timp limitată, după care trebuie organizate noi alegeri” [231]. Teoretic, în principiul reprezentării s-a introdus un instrument și mai puternic de control social. Totodată, forma de guvernământ reprezentativă a fost o tehnologie industrială de asigurare a inegalității [86].

În epoca modernă Jean-Jaques Rousseau descrie o formă pură a democrației, o democrație directă în care poporul să se manifeste ca un întreg unitar prin voința sa generală. Savantul menționează: „Orice lege pe care n-a ratificat-o poporul în persoană este nulă, nici nu este lege”. În realitate, democrația nu este puterea poporului în autoadministrarea lui, în sensul direct al noțiunii, ci puterea forțelor politice care se formează și activează în conformitate cu alegerea poporului [75]. În scrierile sale J. St. Mill sintetizează dilemele majore ale democrației moderne. „Când abordează fenomenul democrației, el este foarte atent la fenomenul instituțional concret, cel care poate conferi contur real guvernării de tip democratic. Tot așa, când pune în discuție

tema libertății umane, el examinează consecințele explicite care pot deriva din exprimarea neîngrădită a dorințelor oamenilor” [85].

„Există democrație pură sau este necesară alăturarea unui adjectiv, precum socială, capitalistă, socialistă, reprezentativă, burgheză, proletară etc.?” Practica socială a demonstrat că democrația ia mai multe forme. În secolul XX teoria democrației și metodele de implementare a acesteia în viața socială se confruntă cu dificultăți și interpretări controversate. Democrația în societatea contemporană este realizată sub două forme: directă și indirectă, cunoscută și ca reprezentativă. Societăților moderne le este caracteristică democrația reprezentativă, prin care se înțelege un asemenea regim politic în care poporul își manifestă voința prin intermediul unor reprezentanți ai săi [119].

În condițiile unei asemenea democrații, poporul este recunoscut drept sursă a puterii, aceasta fiind exercitată printr-un sistem de organe, inclusiv electiv, cărora poporul le deleghează dreptul de a realiza conducerea societății. În mod special, puterea supremă în stat este exercitată prin intermediul unui parlament ales pentru o anumită perioadă de timp. Respectiv, nucleul democrației reprezentative îl formează principiul suveranității poporului, ceea ce înseamnă că guvernarea poate fi legitimată doar prin voința celor guvernați. Din aceste considerente, componentul vital al acestei democrații îl constituie alegerile, prin intermediul cărora cetățenii au posibilitatea de a participa la desemnarea reprezentanților în structurile puterii.

Democrația reprezentativă se bazează pe existența liderilor și organizațiilor care au rolul de a reprezenta interesele societății în sistemul politic. Gama diversă de interese este reprezentată în procesul de luare a deciziilor, iar rezultatul procesului de negociere reprezintă interesul public [254]. În acest sens, este deosebit de important ca într-un stat bazat pe drept democrația reprezentativă să conlucreze cu democrația directă, deoarece numai pe această cale se poate asigura un sistem optim de guvernare [19, p. 26]. În această ordine de idei, este necesară dezvoltarea și consolidarea unei democrații participative, care presupune implicarea directă și activă a cetățenilor în procesul decizional al autorităților publice, la nivel central și local (în special, prin: dezbateri publice, audieri în fața comisiilor parlamentare, consultarea cetățenilor pe plan local, controlul activității serviciilor publice etc.) [124]. Referitor la locul pe care îl ocupă omul în statul contemporan, J. M. Buchanan [14, p.207] relatează: „În democrație omul se consideră ca fiind în mod simultan un participant la guvernare (un cetățean) și un supus, forțat să respecte standardele de comportament pe care se poate să nu le fi selectat el însuși, inclusiv să

accepte confiscarea, prin impozitare, a bunurilor pe care el le tratează ca fiind „ale sale”. Constatăm că și pentru omul secolului XXI această bifurcare în atitudinea față de stat este „naturală” în sensul că izvorăște direct din moștenirea sa culturală post-iluministă și post-socialistă. Din punctul nostru de vedere, în anii 1970 era dificil de apreciat importanța schimbării inițiale de viziune, care l-a determinat pe om să se vadă pe sine însuși ca pe o voință independentă.

În ultimii ani conceptul de guvernanță a ajuns să fie folosit pentru a descrie transformările produse în natura și în estimarea rolului statului, după inițierea reformelor în sectorul public occidental în anii 1980 – 1990. Ideea de guvernanță reprezintă o grupare de teorii înrudite, bazate pe specificul construcției europene, o perspectivă analitică întemeiată, în mod simultan, pe tradiția teoriei relațiilor internaționale și pe cea a studiilor politologiei contemporane, care analizează impactul la nivel supranațional al elementelor componente ale Uniunii, și asupra proceselor cotidiene, cu produse, aplicând procedee atât descriptive, cât și perspective [266].

Definirea sensului *guvernantei* poate lua în considerare mai multe dimensiuni, de aceea cercetătorii se confruntă cu interpretări controversate. Absența unei interpretări unanime este explicată de mai mulți factori. „Teoretizarea guvernantei ca fenomen distinct este relativ recentă și, respectiv, sunt studii ce pun în valoare diverse aspecte ale fenomenului complex prin structura și semnificația sa socială. S-a constatat existența unei multitudini de sectoare politice, economice și sociale, aflate sub incidența guvernantei, motiv pentru care unificarea descrierilor referitoare la acestea se dovedește a fi lipsită de valențe practice. În cazul analizei unui singur sector bine delimitat, varietatea aspectelor guvernantei întâlnite în termeni de actori implicați, relații posibile între aceștia, managementul interacțiunilor conduce la o multitudine extrem de largă de interpretări și descrieri” [42, p. 71]. Acest termen este utilizat cu o mare flexibilitate, ceea ce poate constitui un avantaj, dar și o sursă de dificultăți la nivel operațional.

Etimologic, termenul *guvernănță* își are originile în procesul *kubernân*, însemnând „a pilota” sau „a dirija”, folosit inițial de Platon. În sens de *guvernare* apare în latină, în greaca veche. Până în prima parte a secolului XX sensul conceptului de guvernănță se schimbă în interpretările perioadei medievale, moderne și contemporane, fiind apreciat drept un echivalent al celui de guvernare. În anii 80 a secolului trecut atestăm distanțarea de această abordare prin referire la procese și actori, situați dincolo de segmentul îngust al guvernării. Savanții din domeniile științelor sociopolitice subliniau că termenul de guvernănță este extrem de ambiguu, fiind asociat cu puterea în raport cu statul-națiune, indiferent de orientarea acestora către nivelul

local sau către cel suprastatal/supranațional [145]. Astfel, se pune accentul pe viziuni statocentrice, pe recunoașterea existenței altor actori la fel de importanți. În diferite contexte decizionale este stabilit un alt raport cu guvernarea prin intermediul statului. Guvernarea ca fenomen în sine trebuie corelată cu situația actuală a legitimității și eficienței statului suveran.

Așadar, guvernarea este un termen cu conținut confuz, adesea confundat cu noțiunile: „guvernare”, „management”, „administrație” sau „legislație”. Guvernarea înseamnă ansamblul regulilor (seturilor de reguli) ce structurează o comunitate și se lasă reperate în limbaj, obiceiuri, coduri de comportament, norme, legi și instituții. Diferența dintre guvernare și guvernare nu este doar o schimbare de termeni, de limbaj, ci și o abordare de optică culturală: membrii comunității nu mai sunt considerați doar ca obiect al aplicării deciziilor și măsurilor administrative, ci participanți, măcar până la un punct, la adoptarea deciziilor, care condiționează, prin proprii reprezentanți, direct sau indirect, deciziile [259].

Referindu-se la emergența conceptului de guvernare, L. Hooghe și G. Marks aduc în discuție existența unor „insule” teoretice care au încercat să explice provocările adresate puterii statale, împărțite în două categorii de bază, în funcție de strategiile adoptate: a) Utilizarea conceptelor deja existente - federaliștii și ideea de exercitare în comun a puterii sau analiza orientare din Teoria Relațiilor Internaționale și teoria regimurilor internaționale; b) Cei care au inventat, utilizat concepte și sintagme, precum guvernarea multi-nivel sau policentrică, niveluri de autoritate funcțională, intersectate și concurente, fragmentare [127, p. 237].

V. Chhotray și G. Stoker discută în mod explicit despre teoria guvernării, care ar fi apărut în ultimii 20 de ani, reușind să explice eșecul sau succesul unor procese decizionale colective, care au loc în societatea contemporană, susținându-și poziția prin argumente transdisciplinare convertite ulterior într-un compus multidiscplinar. J. March și J. Olsen dau o definiție mai largă conceptului: „Guvernarea este contextul în care se produce acțiunea cetățenilor și a guvernanților, în care se implementează politicile publice și unde se exprimă identitățile și instituțiile civile”. În lucrarea *The Government and politics of the European Union*, Nugent definește minimal guvernarea ca „...activitate operațională de elaborare a politicilor publice în care guvernul își implică partenerii sociali” [61, p. 6].

E. Boyer definește guvernarea ca fiind „...acțiunea guvernului plus interacțiunea ei cu partenerii neguvernamentali în procesul de guvernare, adică în relația lor colectivă cu economia și politicile publice”. Din analiza unor definiții și interpretări ale guvernării, constatăm că

termenul *governanță* se referă la activitatea autorităților executive, a adunărilor (de exemplu, parlamentele naționale) și a organelor judiciare (de exemplu, tribunale naționale) [10].

O caracteristică importantă a comportamentului actorului politic contemporan o reprezintă opusul includerii, participării – absenteismul. L. Guttman și colaboratorii săi utilizează distincția dintre absenteismul la vot datorat indiferenței și absenteismul datorat alienării, pentru a diferenția astfel între alegătorii-investitori și alegătorii-consumatori [206]. Pornind de la interpretarea rezultatelor investigației preferințelor, utilizate ca măsuri directe ale utilității, autorii stabilesc pentru alegerile prezidențiale americane din 1976 o măsură a indiferenței (diferența dintre scopurile corespunzătoare lui J. Carter și G. Ford pe aceste scale) și o măsură a alienării (valoarea absolută a scorului obținut de candidatul preferat). Analizând sondajul panel, realizat de University of Michigan în perioada 1972-1976, ei arată că nivelul absolut al utilizării are un efect semnificativ statistic asupra probabilității de a vota, spre deosebire de diferența de utilitate, care n-are un astfel de impact. Această sensibilitate la valorile absolute ale utilizării și lipsa de sensibilitate față de diferențele de utilitate sugerează că alegătorii se comportă mai degrabă ca niște consumatori decât ca investitori, și că în determinarea votului final considerațiile expresive au rolul cel mai important [58].

Participarea cetățenilor la procesul decizional presupune inițierea procesului de elaborare a politicilor ce solicită schimbări în sfera intereselor și a preferințelor actorilor, acceptarea deliberării și a persuasiunii voinței acestora, reorientarea legitimității deciziilor de la modelele democrației majoritare sau parlamentare către formele democrației participative și deliberative. Procesul deliberativ ar putea spori eficiența actului de guvernare prin așezarea la masa negocierilor a actorilor nestatali, organizații neguvernamentale, rețele și comunități, cu scopul de a elabora împreună politicile și a impulsiona schimbarea rolului statului prin reconfigurarea granițelor dintre sectoarele public, privat și voluntar.

În cadrul sferei publice, un spațiu al acțiunii politice prin care se promovează, în mod direct, interesele politice ale cetățenilor, conceptul de *governanță* desemnează implicarea activă a beneficiarilor în procesul decizional. În plus, beneficiarii politicilor se pot organiza într-o „comunitate a politicilor” sau în „rețele ale politicilor”, care pot fi: rețele profesionale, rețele de producție, comunități teritoriale sau rețele tematice, pe probleme de politici publice, care sunt deschise tuturor partenerilor interesați de domeniu. R. A.W. Rhodes a definit rețelele de politici publice ca fiind „...consorții temporare de organizații interesate să-și utilizeze în comun

resursele pentru a obține beneficii reciproce și care acționează în sfera publică fiind, în consecință, supuse obligației de a asigura transparența și controlul cetățenesc”. În ceea ce privește educația, modul de elaborare a politicilor educaționale din perspectiva modelului colaborativ înseamnă a presupune că autoritățile statului își asumă un rol activ în mobilizarea reprezentanților societății civile, în crearea unor rețele de actori și în susținerea proceselor decizionale. Altfel spus, instituțiile statului ar trebui să fie conștiente de necesitatea renunțării la monopolul furnizării serviciilor educaționale și să valorizeze oportunitățile descentralizării puterii de decizie sau a altor forme de coparticipare, cum ar fi: deconcentrarea, delegarea, de reglementarea și descongestionarea [258]. Toate programele axate pe îmbunătățirea managementului politic la nivel comunitar, național, local, analiza noilor cerințe față de guvernare, guvernanta au determinat apariția și susținerea discuției despre *guvernanta multinivel* și *guvernanta în rețea*. Apariția propriu-zisă a sintagmei *guvernanta multinivel* este localizată în două articole publicate de Gary Marks, la începutul anilor '90, despre politica structurală a UE: „Structural Policy in the European Community” (1992) și „Structural Policy and Multilevel Governance in the European Community” (1992). Astfel, G. Marks se întreba dacă apariția unor rețele de politici (alcătuite deopotrivă din actori publici, de la diferite niveluri administrative, și din cei privați), implicate în administrarea fondurilor structurale din diferite regiuni ale statelor membre ale UE reprezentau indicii ce se referă la apariția unei noi configurații a spațiului politic european sau, dimpotrivă, erau doar o marcă a unei „noi dezordini politice”, care ar fi trebuit combătută pentru restabilirea cadrelor clasice de desfășurare a politicilor publice într-un astfel de context [54, p. 192]. Concluziile studiului au admis existența, cel puțin în anumite sectoare, a unei „perspective multi-nivel” a procesului de desfășurare de politici publice. I. Bache și M. Flinders consideră că accepțiunile de debut ale lui Marks combină elemente care țin atât de teoria relațiilor internaționale, cât și de politica comparată, legând termenul *multi-nivel* de interdependența nivelurilor de autoritate, iar termenul *guvernanta* de interdependența dintre noi tipuri de actori prezenți în procesul decizional. Ulterior s-a simțit mai mult influența abordărilor politicii comparate, prin accentul pus pe analiza rețelelor de politici [38, p. 62]. În articolele lui Gary Marks *guvernanta multi-nivel* avea cu precădere un caracter descriptiv al proceselor legate de desfășurarea de politici structurale. Sintagma a fost reluată ulterior de alți analiști, precum L. Hooghe [39, p. 4], la început în contexte similare și, ulterior, în arii din ce în ce mai variate. Apariția și dezvoltarea conceptului de „*guvernanta multi-nivel*” a fost determinată

și de creșterea exponențială a analizelor funcționalității instituțiilor UE în termeni de sistem politic, în detrimentul celor interesate de cauzele și finalitatea procesului de integrare. În prezent termenul este folosit, în mod frecvent, de cercetătorii spațiului european [17]. Ce înseamnă guvernanta multi-nivel? Guvernanta multi-nivel reprezintă „*un model de guvernare ce, în general, sfidează sau ignoră structura, accentul fiind pus în mod clar pe proces și rezultate*”. Există aici o echivalare (reducționistă) între guvernanta ca atare și guvernanta multi-nivel. Pentru G. Peters și J. Pierre, guvernanta multi-nivel înseamnă o acțiune de restructurare a autorității politice, deoarece „*relațiile dintre instituțiile aflate la diferite niveluri de guvernare sunt considerate, în această perspectivă, fluide, negociate și definite contextual*”. Guvernarea multi-nivel nu este echivalentă cu o triadă închisă „context, procese și înțelegeri”, care ar conduce la structuri instabile de guvernare. Autorii susțin că un rol central în asigurarea controlului politic îl au instituțiile: „*instituțiile, nu procesele, sunt vehiculele guvernării democratice și răspunzătoare*” [64].

I. Bache și M. Flinders cred că o definiție a guvernantei multi-nivel ar trebui să se bazeze pe recunoașterea implicării tot mai accentuate a mai multor tipuri de actori, la mai multe „niveluri teritoriale” ale procesului decizional; a multiplicării numărului și tipurilor de rețele decizionale prin intermediul cărora actorii interacționează; a modificărilor suferite de concepțiile tradiționale asupra statului care încearcă să „protejeze și să întărească autonomia statală”, a unui înțeles al răspunderii democratice care trebuie racordat la noile date sociopolitice [115, p. 198-199]. A. Gamble sublinia că guvernanta multi-nivel este „atât unul dintre cele mai vechi, cât și unul dintre cele mai noi concepte în studiul politicii”, insistând, pe de o parte, asupra separării pe care o aduce față de cadrele analitice convenționale, orientate către stat și către instituții și, pe de altă parte, asupra abilității teoretice a acestui concept de a recupera dezbaterile constante „între concepțiile pluraliste și moniste ale politicii” prin oferirea unui nou înțeles. Un raport interesant pentru realizarea obiectivelor acestui studiu este *guvernanta multi-nivel și politicile publice*. I. Bache și M. Flinders atrag atenția asupra variației guvernantei multi-nivel, pe care o motivează prin „*distincția între zone de politici «high» și «low»*” și prin menținerea unui rol important al actorilor statali în procesul de desfășurare de politici publice, mai ales în „*etapele de implementare și post decizionale*” [115]. Faptul că guvernanta multi-nivel nu este la fel de bine dezvoltată în toate politicile și că există modalități decizionale diferite de la un caz la altul este semnalat și de savanții Rosamond, Peterson etc. [68].

L. Hooghe și G. Marks sunt interesați de modalitățile de organizare sociopolitică ce pot fi construite/identificate pe fundamentul oferit de guvernarea multi-nivel într-o Europă aflată în continuă extindere, atât ca număr de state, cât și ca alte tipuri de actori prezenți într-un proces decizional care acoperă o tematică diversă. Cu mențiunea că tipurile majore de guvernare multi-nivel identificate de autori nu se observă în realitate ca entități de sine stătătoare, deoarece regăsim de fapt amestecuri în diferite procente între cele două categorii de bază. Cei doi autori în tipologia pe care au prezentat-o, la începutul mileniului trei, evidențiază subiectul prezent în majoritatea lucrărilor publicate în comun în anii care au urmat, motiv pentru care se observă constant dorința de a descrie cât mai precis cele două moduri de organizare a guvernării multi-nivel, atât prin caracteristicile identificate, cât și prin explicațiile-suport [39].

La început L. Hooghe și G. Marks se întreabă: Cum putem măsura, cuantifica, atesta prezența unei guvernări multi-nivel într-un anumit sistem? Căutând răspunsuri, ei încep prin a enumera modalitățile inadecvate de a realiza respectiva operațiune: nu se putea atesta prezența guvernării multiple într-un context dat, deoarece simpla numărare a „jurisdicțiilor care apasă asupra indivizilor dintr-un anumit teritoriu impune cerința de a lua în considerare și repartizarea „formală și informală” a competențelor între aceste jurisdicții. Detalii despre diferențele existente între mai multe jurisdicții, diferențe care țin în principal de: (a) competențele lor cu un caracter general sau, dimpotrivă, particular; (b) posibilitatea existenței unor arii de suprapunere a acestor competențe; (c) durabilitatea configurațiilor instituționale în funcție de scopul pentru, care au fost create [127, p. 236], cu nuanțări ulterioare privind (d) modalitatea de creare a acestor jurisdicții (determinanți care implică necesitatea de a deservi anumite comunități ori, dintr-o altă perspectivă, de a interveni punctual în anumite segmente de politici) sau (e) cât ar fi de util să se mențină sau nu numărul acestor jurisdicții într-o marjă predefinită [127, p. 239-240].

Legată de ultimul aspect, principala problemă a guvernării multi-nivel, pentru L. Hooghe și G. Marks, este multiplicarea constantă a numărului de actori, situație care conduce la o dificultate a coordonării guvernării multi-nivel prin apariția fenomenului cunoscut ca „dilema prizonierului” - pasagerilor clandestini. Astfel, în funcție de întrebările deja prezentate și de strategiile dezvoltate ca răspuns la problemele de coordonare (existența unei „umbre a ierarhiei” - care să se facă simțită în cadrul acestor jurisdicții - în cazul primului tip; o

separare funcțională a acestor jurisdicții - situația celui de-al doilea tip [127, p. 243]. Hooghe și Marks prezintă două tipuri generale ale guvernantei multi-nivel. Sintetic, cele două tipuri apar în felul următor: variații ale jurisdicțiilor individuale, caracteristici sistemice. Punctele de vedere critice la adresa teoriilor despre guvernanta multi-nivel, trecute în revistă de J. Eairbrass și A. Jordan, sunt asemănătoare: lipsa caracterului inovativ pe fondul unui „amalgam de poziții logice existente”; dezvoltarea laturii descriptive în dauna celei explicative referitoare la determinanții integrării; supraestimarea autonomiei actorilor subnaționali și supranaționali; concepție inactivă a actorilor subnaționali care ar „accepta pasiv puterea acordată de la Bruxelles/capitalele naționale în locul unei lupte de a o obține singuri”; echivalarea înțelesului de actor subnațional cu cel de autoritate subnațională în detrimentul altor tipuri de actori privați sau voluntari; supraestimarea capacității de influență decizională a actorilor subnaționali: „mobilizarea și influența nu sunt sinonime”; validitate limitată a explicațiilor acesteia, „precum fondurile structurale care au fost în mod expres desemnate pentru a împuternici actorii non-statali” [44, p. 90]. Problemele guvernantei ar începe cu însuși elementul său definitoriu: inexistența unei autorități centrale, conforme modelului național, la nivelul supranațional. Nici accentul pus în cadrul manifestărilor guvernantei pe negociere nu este întotdeauna apreciat pozitiv, dat fiind faptul că de multe ori „poate produce alegeri suboptimale de politici” [63, p. 96]. Alți autori scot în evidență ideea că s-ar putea ca, în căutarea consensului și a eficienței, să existe daune pentru democrație. D. Bardeleben și A. Hurrelmann [24, p. 6-8] prezintă, de exemplu, trei dileme ale democrației legate de teoriile despre GMN: „absența unor precondiții sociale fundamentale pentru democrație” (de exemplu, demosul); chestiunea răspunderii (atunci când este surclasată de eficacitate); „sancțiunile slabe pentru politicile nepopulare sau eșuate” conduc la o „reducere a legitimității inputurilor”; chestiunea reprezentării (atunci când este surclasată de deliberare); deși sunt mai multe categorii de actori implicați în procesul decizional, crescând astfel reprezentativitatea acestuia, primează interesele celor cu mai multe „resurse” (indiferent de natura acestora, financiară sau socială), astfel încât există probleme cu respectarea „principiului democratic un om - un vot”[270].

G. Peters și J. Pierre [32] susțin că principala problemă a GMN rămâne insuficiența cercetării și clarificării conceptuale a acesteia ca (a) proces democratic cu (b) rezultate specifice. Din cauza acestor neglijențe analitice, autorii consideră că interesul și promovarea GMN ar putea fi un pact faustian (Faustian bargain), propunând în schimb promovarea GMN nu ca soluție în

sine, ci ca avantaj funcțional în anumite contexte bine reglementate. Să nu uităm că, pentru acești autori, statul este în continuare cel mai important actor al scenei politice. În ciuda tuturor dificultăților, balanța avantajelor și a dezavantajelor practicării GMN pare a fi pozitivă, mulți cercetători preferând să evidențieze aspectele benefice ale acesteia. Astfel, pentru G. Papadopoulos [240] GMN prezintă, de fapt, avantajul creșterii gradului de transparență în procedurile de luare a deciziei într-un sistem definit, în mod tradițional, de un monopol și al informației deținut de un grup restrâns de actori, punct de vedere împărtășit și de Comisia Europeană. În acest mod, designul politicilor poate fi considerabil îmbunătățit, în contextul în care comunicarea dintre decidenți și cei afectați de politică poate cuprinde și un feedback adecvat, care să ajute la formarea ofertei politice pe cererea reală existentă în sistem, și nu pe o imagine distorsionată, percepută dintr-un turn de fildeș al autorităților. În plus, cuprinzând în lanțul guvernantei mai multe tipuri de actori, deciziile politice pot fi astfel nuanțate pentru a răspunde grupurilor de interese, care alcătuiesc, împreună, interesul public, conjugate în sfera de aplicabilitate a unei singure politici, consens care ar împiedica atingerea la un grad de specificitate, ce ar dăuna eficienței respectivei politici.

Creșterea numărului de actori ai procesului politic, ai procesului politic decizional a condus la inițierea dezbaterilor pe tema guvernantei în rețea. Astfel revista *European Political Science*, (n.4 din 2005), generalizează rezultatele dezbaterilor teoriei guvernantei în rețea. J. Torfing [189] evidențiază diferențele dintre cele două generații de cercetări asupra guvernantei în rețea, iar doi ani mai târziu, în calitate de editor al unei întregi serii despre guvernanta democratică prin intermediul rețelelor, își asumă scopul de a impulsiona în mod explicit „dezvoltarea unei a doua generații a cercetării despre rețelele de guvernantă” [88, p. 56]. Analiza a determinat politologii să revină la cercetarea elementelor guvernantei în rețea [45, p. 24]. Concluziile expuse au o valoare importantă pentru definirea eficienței guvernării:

a. rolul activ al statului în mobilizarea actorilor interesați în strategii de „reducere a costurilor de tranzacție și de susținere a stabilității acordurilor de auto-reglementare”;

b. orientarea dominantă decizională către acceptarea și asimilarea interesului comun, fără omiterea maximizării intereselor particulare;

c. acceptarea modelelor de interacțiune non-ierarhice, suprapuse, implicând deopotrivă publicul și privatul, diferite în funcție de context;

d. actorii dominanți - diferite autorități guvernamentale (nu „statul” ia entitate abstractă), precum și nenumărate grupuri de interese;

e. nivelul acțiunii politice - greu de identificat, existând cooperări orizontale și verticale;

f. în atingerea obiectivelor, K.-Koch insistă pe problemele asociate aplicării în cadrul UE a principiului subsidiarității („aparitia provincialismului și a exploatării interesului general”).

Conceptul de rețea este utilizat pe scară largă în nenumărate discipline. Din acest motiv, el trebuie operaționalizat la nivelul discursului studiilor sociopolitice, zonă în care, în sens general, este considerat o metaforă a unei realități sociale complexe, caracterizată de multiplicarea numărului și a tipului de actori, a nivelurilor de luare a deciziei etc. Discuțiile cu privire la rețele sunt nuanțate chiar și în context restrâns, evidențiindu-se de obicei diferite tipuri de rețele existente. În general, accentul este pus pe faptul că rețelele angajează multiple tipuri de actori, dar cel mai adesea este evidențiată dependența reciprocă de resurse pe tot parcursul existenței rețelei, întrucât atât apariția, cât și continuitatea acesteia implică un anumit grad de stabilitate al relațiilor (implicit, a naturii interdependenței). Structura rețelei, pentru E.-H. Klijn [130, p. 53], este dată tocmai de această continuitate însoțită de regulile (atât formale, cât și informale) produse în timpul interacțiunilor.

Există aici o mențiune: dacă structura rețelei afectează interacțiunile din cadrul acesteia, la un moment situația poate să aibă un sens contrar, întrucât normele existente și paternul de alocare a resurselor vor suferi modificări mai mult sau mai puțin importante. Așadar, la întrebarea „Ce reprezintă rețelele?” M. Castells răspunde: manifestarea rețelelor reprezintă un mod de guvernare alternativă la ierarhie și piață. O rețea reprezintă o unitate formată dintr-un „set de noduri interconectate”, motiv pentru care „rețeaua n-are centru”, iar valoarea unui nod constă în „abilitatea de a contribui la scopurile rețelei” [15, p. 37]. Altfel spus, rețelele - ca „model fundamental al vieții”, nu ca o descoperire recentă a omului - se află într-o permanentă schimbare indusă de adaptabilitatea la mediul extern, fiind înzestrate cu o capacitate sporită de supraviețuire. Rețelele de politici sunt seturi de legături instituționale formale și informale între guverne și alte tipuri de actori, create în jurul unor credințe și interese, aflate mereu în negociere, referitoare la elaborarea și implementarea politicilor publice. Acești actori sunt interdependenți, iar politicile emerg din interacțiunea lor. Atractivitatea rețelelor de politici este dată de posibilitatea sau schimbul de resurse și informații”, ele apar în contextul modern de luare a deciziei, care implică nevoia existenței unor soluții integrale la probleme complexe, trans-organizaționale și trans-sectoriale, specializarea crescută fiind utilizată în beneficiul interesului public [135]. B. Mark, în lucrarea *Key concepts in governance* [8, p. 65],

analizează rețelele de politici, evidențiind elementele-cheie care determină specificul acestor tipuri de interacțiuni formale și informale dintre actori interdependenți publici și privați, dar și variațiile interne care pot apărea.

Rețelele variază și în funcție de actorii (individuali sau colectivi) implicați; aceștia pot fi atât cu caracter public (actori guvernamentali și decidenți politici ocupând diverse poziții în nivelurile de luare a deciziei, precum autoritățile locale), cât și cu caracter privat (actori extrem de diferiți, precum reprezentanți ai grupurilor de interese - asociații, grupuri de lobby, sindicate, mișcări sociale, societate civilă ș.a., agenți economici - companii private, multinaționale ș.a., organizații nonprofit etc.), în afară de diferențele care pot exista în general între rețele. Avantajele ce reies din aplicarea guvernantei în rețea pot fi sintetizate astfel: prin implicarea mai multor tipuri de actori, guvernanta în rețea are un caracter democratic și legitim; prin aplicarea guvernantei în rețea crește eficiența procesului de realizare a politicilor publice, influențând toate etapele acestuia: implică beneficii tehnice prin facilitarea accesului la know-how încă din primele faze datorită diverselor categorii implicate, contribuind la o mai bună identificare atât a necesarului de intervenție publică (prin consultarea tuturor părților interesate, motiv pentru care contextul decizional beneficiază de o creștere a nivelului de informație în raport cu care va fi formulată politica respectivă), cât și a soluțiilor pentru aceasta (soluții care să nu fie unidirecționate către un singur grup de beneficiari, ci care încearcă să satisfacă interesele cât mai multor grupuri, cu scopul de a minimaliza posibilitatea apariției unei rezistențe la punerea în aplicare a politicii); fragmentarea și dinamica sistemului politic sunt bine controlate prin guvernanta în rețea, raportul incidenței consensului sau a crizelor fiind net în favoarea primului.

Eficiența guvernării în rețea este condiționată de faptul că rețelele sunt controlate de politicienii aleși în mod democratic; reprezintă membrii grupurilor și organizațiilor afectate; sunt expuse contestării publice de grupurile de cetățeni de pe un anumit teritoriu; urmăresc regulile democratice specificate de un anumit manual de comportament. *Guvernarea în rețea ar prezenta prin urmare o legitimitate democratică.* În plus, rețelele de guvernanta ar fi și eficiente, deoarece modul lor de organizare permite identificarea unor soluții adecvate, unor tipuri de actori, neimpuse acestora; calitatea resurselor utilizate de participanții la rețea și reprezentarea mai multor categorii de interese „ar reduce riscul rezistenței la implementare” [166]. Mai mult, avantajele reprezintă și orientarea către rezolvarea problemelor (problem-solving); luarea în considerare în cadrul procesului decizional a subsistemelor existente; acceptarea

ideii că interesele comune nu sunt neapărat date, ci pot suferi modificări în timpul negocierii intereselor individuale [46, p. 36]. Flexibilitatea rezultatelor de politici (particularizate în funcție de componența și structura rețelei) și caracterul proactiv al acestora, „luarea în considerare a oportunităților și constrângerilor viitoare” ar fi alte aspecte pozitive importante ale rețelelor de guvernare funcționale.

Guvernarea prin intermediul rețelelor nu reprezintă o soluție universală la problemele de decizie colectivă din două motive. În primul rând, evoluția rețelelor este de multe ori imprezvizibilă, depinzând de mai multe variabile. În al doilea rând, însăși structura rețelelor poate induce efecte criticabile sau poate conduce la „eșecul” acestora. Printre vulnerabilitățile guvernării în rețea sunt enumerate: lipsa de predictibilitate a factorilor politici, economici și sociali, costurile temporale, „*soluțiile comune care au adesea cel mai mic numitor comun*”, „*dificultatea de a identifica autoritatea politică relevantă cu care să negocieze propunerile de politici*”, în timp ce prin eșecul rețelelor de guvernare se are în vedere „*incapacitatea de a furniza guvernare eficientă prin interacțiuni negociate între o multitudine de actori publici și privați*”. Altfel spus, poate fi vorba și despre „*eșecul balansării între deschidere și închidere, consens și conflict, eficiență și legitimitate*” [84, p. 55]. Rămân deschise și alte întrebări, cum ar fi: „*Guvernarea prin intermediul rețelelor reprezintă un pericol la adresa principiilor democrației reprezentative?*”. Guvernarea în rețea este marcată de condiția ambiguității instituționale, întrucât nu există acorduri asupra normelor, procedurilor sau „constituției” pentru a determina unde și cum va fi luată o decizie legitimă. Condiția semnificației multiple se referă la faptul că actorii pot concepe lumea în termeni diferiți, ceea ce implică faptul că înseși semnificațiile importante pentru participanți sunt adesea neclare.

În concluzie, ne exprimăm convingerea că guvernarea eficientă și democrația participativă sunt în interacțiune dialectică, se condiționează reciproc. Pentru a-și onora promisiunile electorale și a satisface așteptările cetățenilor, clasa politică, guvernarea sunt dator să se documenteze, să asimileze aceste concepte și condițiile funcționalității lor. Este complicat să gestionezi procesul social-politic, decizional în lipsa unor cunoștințe adevărate despre experiența statelor democratice dezvoltate, în care atestăm o guvernare eficientă, apreciată în baza criteriilor utilității, beneficiilor oferite grupurilor-țintă ale politicilor publice. Stabilitatea și prosperitatea, securitatea cetățenilor și a colectivităților, calitatea și durata vieții sunt valorile ce definesc eficiența guvernării democratice, indiferent de forma de guvernare, guvernare.

1.2. Repere teoretico-metodologice în studiul democrației participative și guvernării eficiente

Majoritatea proceselor sociale din lume devin parte componentă și integrantă a vieții cotidiene. Pornind de la fenomenul democrației participative în contextul dezvoltării comunității contemporane, vom preciza că este vorba despre un concept relativ nou și se regăsește mai puțin în literatura străină și cea moldovenească. Democrația este văzută ca cea mai bună formă de guvernare. Cu toate acestea, ea se confruntă cu crize, clivaje socio-politice diferite. Experiența politică anterioară conține multiple elemente, regăsite astăzi în teoria democrației participative.

Aplicarea metodei istorice în aprecierea evoluției fenomenului democratic, a democrației ca formă de guvernare ne permite să constatăm, că în istoria gândirii politice nu găsim o interpretare unică a fenomenului democratic, a scopurilor și priorităților guvernării democratice. În lucrările politologilor din epoca contemporană este promovată ideea: scopul democrației este de a atinge diversitatea maximă (pluralismul), de a atrage cel mai mare număr de oameni la viața socială și distribuția produsului social. Principiile generale ale democrației sunt: constituționalismul, legitimitatea, libera alegere a conducătorilor, votul majorității (regula majorității) și respectarea opoziției, garanțiile constituționale ale drepturilor și libertăților individuale [21, p. 31-39].

Cunoștințele obținute prin aplicarea analizei comparate a diferitor interpretări ale *democrației liberale clasice* ne permit să constatăm că participarea politică e necesară nu numai de dragul protejării intereselor individuale, ci și pentru autodezvoltarea cetățenilor liberi, informați, dedicați idealurilor democrației. Implicarea cetățenilor în politică (participarea la activitatea ramurilor individuale ale guvernului, la dezbateri publice etc.) este importantă pentru dezvoltarea armonioasă a potențialului fiecărei persoane. În acest sens, statul ar trebui să le ofere drepturi și libertăți persoanelor. Modelul este descris, în principal, de J.-J. Rousseau, pentru care democrația era un mijloc de a obține libertatea indivizilor sau autonomia personală. Dar libertatea însemna supunerea voinței individului unei voințe generale, despre care filosoful scria că este adevărata voință a fiecărui cetățean. Deși a negat avantajele democrației reprezentative, promovând valoarea democrației directe, ideile lui J.-J. Rousseau au fost ulterior aplicate în calitate de concepții de temelie a teoriei democrației participative.

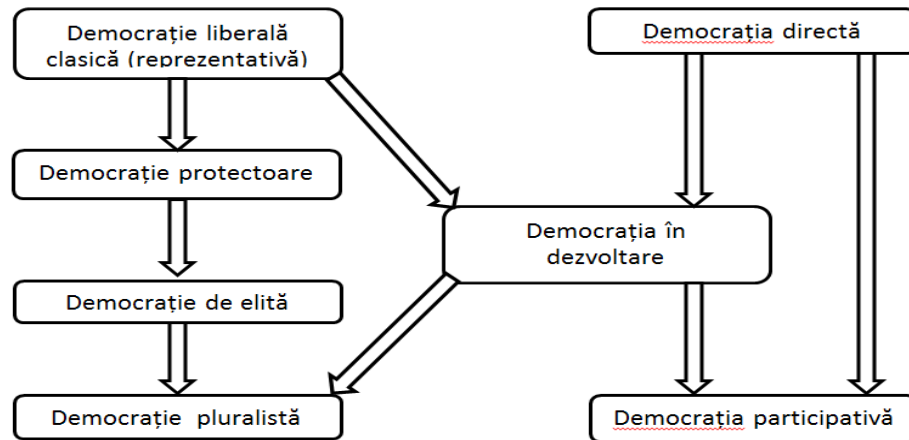
Modelul de democrație marxistă diferă de cel liberal prin faptul că consideră democrația parlamentară doar ca o formă de democrație burgheză sau capitalistă. Marxiștii credeau că libera dezvoltare a tuturor se realizează prin dezvoltarea liberă a fiecăruia.

Democrația pentru toți – participativă, democrația reală solicită ca întreaga societate să fie sub controlul unei populații active.

Suținătorii conceptului de democrație participativă Carol Neumann (autor al termenului democrație participativă), C. MacPherson, J. Zimmerman, N. Bobbio, P. Bachrach, C. Gould și alții, revenind în esență la idealurile clasice ale democrației, implicând participarea activă a cetățenilor la discuții și luarea deciziilor pe probleme majore ale vieții publice, pun accent pe cea mai importantă condiție: participarea democratică și susținerea acesteia prin egalitatea socială. Ei menționau că principiul participării ar trebui să se aplice și instituțiilor publice nestatale, unde oamenii își exprimă voința în mod direct, în primul rând, de a lucra cu două colective [9]. Libertatea, dreptul egal la autodezvoltare pot fi obținute doar într-o societate participativă, care îmbunătățește simțul eficienței politice și contribuie la preocuparea pentru cerințele colective. Într-o astfel de societate cetățenii sunt bine informați, interesați de implicarea lor activă în procesul de conducere (concepția activistă a democrației, în care este criticată pasivitatea și utilitarismul inerent celorlalte modele liberale ale democrației) [222].

Democrația pentru cei aleși este un concept de elită. Democrația nu înseamnă că oamenii conduc cu adevărat, ci doar că au capacitatea de a alege conducătorii, subliniază Th. Schumpeter în lucrarea „Capitalism, socialism și democrație”. Adepții modelului de elită a democrației împart societatea în minoritatea potrivită - majoritatea de elită și non-dominantă, masele care nu sunt interesate de politică, n-au cunoștințele necesare și informațiile complete, nu știu să ia deciziile corecte, așa că dau voluntar elitei să conducă procesul politic [100]. Participarea reprezentanților maselor la elaborarea și realizarea programelor politice se limitează la alegeri, datorită faptului că majoritatea cetățenilor sunt iraționali, incompetenți, au preferințe instabile. În plus, creșterea participării civice conduce la eroziunea stabilității și eficienței, un scop onorabil al guvernării democratice.

Conceptul pluralist al politicii pune în evidență un conflict atestat între grupurile de interese, manifestat în domeniul luptei politice, unde deciziile sunt luate pe baza unui compromis pentru a satisface cantitatea maximă de interese. De fapt, o astfel de democrație nu este prezentată ca putere a poporului, ci ca putere cu acordul poporului. Pentru pluraliști principalul scop al democrației este protecția revendicărilor și drepturilor minorităților.

Fig. 1.1. Modele ale democrației

Sursa: Materialele conferinței internaționale

„Filosofia, Sociologia, Politica și tânăra generație” [186]

În modelele descrise un rol important le revine instituțiilor politice, supuse unei abordări sistemice și structural-funcționale.

Redimensionarea rolului și funcțiilor instituțiilor politice este inițiată de savantul american J. Rawls. Obiectivul investigației, rezultatele căreia sunt expuse în lucrarea „A Theory of Justice”, vizează societatea în care predomină un consens cuprinzător privind principiile acceptate de către instituțiile politice – un consens care nu este nici într-un caz subminat de faptul că grupuri și indivizi diferiți au viziuni esențial divergente în chestiuni culturale, religioase și ideologice [91, p. 135]. John Rawls justifică teza în conformitate cu care nu o societate dreaptă generează instituții drepte, ci instituțiile politice drepte sunt cele care pot genera o societate dreaptă. Reieșind din această afirmație, am putea puncta semnificația studiului pentru societatea moldovenească. Este vorba despre elaborarea sau selectarea (din cele existente în experiența statelor europene) a unui mecanism de funcționare eficientă a instituțiilor sociale. Într-un studiu publicat în anul 1983, W. Korpi menționa: actorii raționali construiesc tipuri de instituții care vor servi scopurilor lor predefinite. Uneori instituțiile sunt văzute ca variabile intermediare în care actorii politici, dacă ar avea succes, ar putea investi putere, iar ele ar putea ulterior fi folosite ca instrumente de sporire a puterii [132, p. 497]. Aceste concluzii ne permit să justificăm teza: problema sporirii eficienței guvernării poate fi redusă la funcționalitatea și capacitatea de conlucrare a instituțiilor politice.

Redescoperirea instituțiilor politice este determinată de un set de mutații observate în mentalitatea politică nu doar a teoreticienilor, dar și a practicienilor. Modul prin care instituțiile politice au trecut din planul secund în centrul dezbaterilor publice este explicat

diferit de reprezentanții empirismului și scientismului. Reprezentanții scientismului consideră că tematica instituțională este supusă unei analize profunde de teoria și metodologia cercetării fenomenelor politice, iar reprezentanții empirismului susțin că reorientarea simultană s-a produs independent, în subdomenii diferite ale științei politice [16, p. 133]. Indiferent de faptul care domeniu al științei politice, cel teoretic sau aplicativ, a insuflat o nouă viață instituțiilor politice, sociale, cert este că în teoria politică contemporană tematica instituțiilor are prioritate, iar rezultatele investigațiilor teoretice au semnificație practică, contribuie la sporirea eficienței activității instituțiilor de stat, la deservirea calitativă a cetățenilor [97]. După cum știm, în momentul actual, în concepția „bonne governance” statul este definit ca institut ce prestează servicii cetățenilor săi. Cu cât serviciile prestate sunt mai numeroase și executate la timp, cu atât guvernarea este mai eficientă.

Democrația participativă a readus în atenție, într-o mișcare aproape simultană, și problema culturii participării, a culturii civice, în general. Este de la sine înțeles faptul că, în timp, s-au acumulat numeroase experiențe de învățare, de antrenare a abilităților de manifestare în interiorul câmpului politic. Nu este mai puțin adevărat că majoritatea practicilor participative presupun o dimensiune educativă preacțională (pregătirea pentru consultările online, de exemplu), dar și una postacțională (în ce mod a fost afectată personalitatea și, în ultimă instanță, formarea noastră de participarea constantă la consiliile de cartier, de exemplu). Într-o enumerare aleatorie, dar relevantă, menționăm studiile dedicate animării spațiilor publice și formării de „bune practici” participative [140, p. 294], implicațiile dimensiunii interpersonale (discuții și conversații) pentru democrația participativă [271], instruirea și educarea, pregătirea lor pentru implicarea în desfășurarea proceselor politice, prin intermediul bugetelor participative [134, p. 243], explicării temelor cuprinse în Agenda 21 [200], conștientizării posibilităților de salvare a mediului [113], comisiilor consultative [163]. Prin excelență, astfel de experiențe ilustrează procesul democratizării integrative. Ele acoperă o paletă extrem de largă de scopuri particulare – conștientizare, formarea obișnuinței de implicare în activitățile locale, informare, modificarea agendei personale, asumarea unor responsabilități sociale, propensiunea spre activism etc., dar care sunt subsumate scopului general de formare a unui cetățean mai bun. Discuția poate începe de la întrebarea: *Cum ar trebui să ne poziționăm față de presiunea crescândă de a deveni cetățeni mai buni?* [235].

În viziunea lui I. Grădinaru, „teoreticienii politicului au susținut și promovat concepții

despre politic ca activitate participativă rațională a cetățeanului, caracterizată de reguli, de opinie populară, media și alte științe sociale. Reieșind din cele expuse, politica devine o competiție între elite pentru voturi și influențe, iar cetățenii sunt, în primul rând, consumatori și spectatori”[125]. Un concept care înglobează participarea cetățenilor la viața publică este cel al democrației participative, conform căruia oamenii, comunitățile sau diferite grupuri sociale se implică în procesul decizional și de gestionare a resurselor [187]. Democrația participativă este un proces dinamic continuu, implicând riscuri, necesitând organizare, colaborare, identificarea unor obiective comune într-un grup [47, p. 240]. Democrația participativă este văzută ca o îmbinare între drepturile cetățenilor de a fi responsabili de viața societății și sprijinul necesar pe care anumiți cetățeni reprezentativi îl pot da în implementarea unor măsuri mai rapide și mai eficiente. Trebuie găsită o balanță între conducerea organismelor statale și managementul acestora, pe de o parte, cetățenii și, pe de alta, aleșii lor. Puterea aparține cetățenilor, iar autoritatea reprezentanților, fără a privi exhaustiv lucrurile, ci mai degrabă declarativ. Eficiența democrației participative presupune respectarea simultană și obligatorie a principiilor informării, consultării și transparenței procesului decizional [237].

G. Sartori evidențiază nevoia implicării la un nivel mai mult decât formal: „corect înțeleasă, participarea este a lua parte personal, într-un mod voit, autoactivat. Participarea nu înseamnă, prin urmare, numai „a fi parte din” și cu atât mai puțin o stare involuntară de „a fi făcut parte din”. [159, p. 18]. Prin prisma temei abordate, participarea cetățenilor este o activitate voluntară, neremunerată, având drept scop influențarea directă sau indirectă a reprezentanților aleși la nivel local sau național și al deciziilor acestora, exercitarea presiunii pentru a genera reacție din partea sistemului, precum și articularea și promovarea activităților, intereselor, deciziilor individuale sau ale grupului la care acesta aderă. În calitatea sa de formă a statului, democrația se deosebește de alte forme ale acestuia (despotism, autocrație, totalitarism) printr-o serie de particularități fundamentale, printre care: recunoașterea oficială a principiului subordonării minorității majorității, egalitatea tuturor cetățenilor, garantarea legală a drepturilor și libertăților politice și sociale; dreptul tuturor cetățenilor de a participa la conducerea societății și statului. Din aceste particularități derivă altele: eligibilitatea principalelor organe de stat și a funcționarilor publici, supunerea acestora controlului din partea electoratului și răspunderea lor față de alegători, transparența în activitatea statului [203].

Statul de drept reprezintă o formă a regimului democratic de conducere, de realizare a

suveranității poporului, de organizare politică a cetățenilor prin asigurarea supremației legii, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii [11]. Prin urmare, după cum susține I. A. Ismailov [92, p. 40], în statul de drept esența democrației trebuie căutată în drept, în putere și în supremația legii. Principalele elemente ale acesteia sunt drepturile omului, mecanismul democratic de luare a deciziilor și supremația dreptului, toate fiind în raport de intercondiționare [201]. Conform concepției lui G. Hermet, „exista însă și o teorie alternativă, care insistă asupra faptului că democrația rezidă într-o metodă ce permite poporului de a-i accepta sau respinge pe cei chemați să îi guverneze”[35].

În perioada postbelică, ca urmare a alegerii modelului democrației de către statele eliberate de presiunea străină a fascismului, savanții R. Dahl, M. Duverger ș.a. elaborează lucrări, concepte, în care democrația, sub presiunea schimbărilor sociale, dobândește noi caracteristici, care sunt însumate într-un nou model, numit poliarchie. Astfel, în literatura de specialitate găsim descrierea poliarchiei văzută ca formă de guvernare care implică majoritatea socială. R. Dahl subliniază că în sistemul politic democratic se petrec în mod plinar trei lucruri [21, p.16]:

- ✓ Cetățenii își pot formula preferințele;
- ✓ Își pot face cunoscute preferințele celorlalți cetățeni și guvernului prin acțiuni individuale și colective;
- ✓ Guvernul le evaluează preferințele fără părtinire, fără a face discriminări în funcție de conținutul sau sursa preferințelor.

Acestor trei caracteristici li se asociază opt mari însușiri ale poliarchiilor [21, p. 16]:

- ✓ Libertatea asociațională (dreptul de a face parte dintr-un partid, cât și de a ieși din el);
- ✓ Libertatea de expresie (libertatea presei, libertatea de a ține un discurs public);
- ✓ Dreptul la vot (toți cetățenii au dreptul să voteze în funcție de opiniile și părerile față de un candidat sau partid politic);
- ✓ Dreptul liderilor politici de a concura pentru sprijin (toți candidații au dreptul să participe în campania electorală fără discriminare);
- ✓ Surse alternative de informare (dreptul de a-ți alege propriile surse de informare);
- ✓ Eligibilitatea pentru funcții publice (îndeplinirea tuturor condițiilor pentru a obține o funcție publică legitimă și legală);
- ✓ Alegeri libere și corecte (prezența sufragiului universal și prezența contestării publice);

✓ Instituții care să asigure dependența politicii guvernamentale de voturi și de alte forme de exprimare a preferinței (prin vot cetățeanul poate mandata un reprezentant în parlament, cât și destitui pe cineva din funcție) [56, p. 153].

Analiza manifestărilor democrației în statele contemporane ne permite să evidențiem particularitățile: *pluripartitismul* și diversitatea de interese; grupuri care reprezintă interesele unei societăți și ai căror membri sunt legitimați în funcții publice de către popor. Toate sunt părți integrante ale practicii democratice [2, p. 35-46]. Condiția bunei funcționări a democrației este consensul, de aceea finalitatea unui proces în statul democratic ar trebui să fie consensul. Aplicând legile dialecticii în cercetarea guvernării democratice, observăm că dinamica procesului politic este asigurată de unitate și competiție, concurență constructivă, mobilizatoare [93]. Cunoaștem că politica este bazată pe interesele cetățenilor, grupurilor, comunității. Acestea sunt diferite, ceea ce produce contradicții și chiar confruntări. Logica procesului politic ne sugerează că orice acțiune poate atinge eficiența, dacă actorul ei pune accent pe unitate și nu pe competiție; dacă se orientează spre finalitate și nu se satisface cu procesul. Competiția trebuie să se desfășoare strict după reguli, simultan să fie respectat principiul transparenței și să se respecte egalitatea șanselor. Condițiile democrației sub aspectul competiției sunt următoarele [99, p. 25]:

✓ Alegerile în care, la momentul actual, toți cetățenii unui stat democratic au dreptul de a participa la vot;

✓ Regula majorității, în cazul electoratului sau în cazul dezbaterilor parlamentare, dacă se obține mai mult de jumătate din voturi, deciziile sunt considerate democratice.

✓ Cooperarea este trăsătura esențială a democrației. Pentru a se ajunge la un consens este nevoie de cooperare.

Din această perspectivă, democrația înseamnă *forma de guvernare în care puterea și responsabilitățile civice sunt exercitate de toți cetățenii, direct sau prin reprezentanții lor liber aleși și este, totodată, forma de instituționalizare a libertății*. În opinia lui Gianfranco Pasquino, democrația este metoda prin care se ajunge la câștigarea votului popular. „Metoda democratică este acea ordine instituțională prin care se ajunge la decizii politice, ordine în care persoanele obțin dreptul de a decide, în urma unei înfruntări concurențiale pentru obținerea votului popular” [62, p. 179-195].

Teoria democrației are la bază premisa că evoluția unei probleme de politică socială,

alegerea de grup sau acțiunea colectivă ar trebui fundamentată pe dorințele, preferințele, așteptările indivizilor care fac parte din societate, grup sau colectiv. Perspectiva alegerii sociale oferă un cadru prin care deciziile colective sunt agregate, în funcție de preferințele, de dorințele și valorile indivizilor. Aceasta are în vedere că indivizii își fac alegerile rațional și că își ordonează preferințele [73].

O metodă des utilizată în teoriile politice contemporane, care valorifică potențialul creativ al participării democratice, este cunoscută ca „dependența de cale”. Sugestive, în acest context, sunt rezultatele analizei legăturilor dintre preferințele politice de masă și performanța instituțiilor politice din Statele Unite, expuse de Carmines și Stimson „cu privire la relațiile dintre acțiunile Congresului referitoare la legislația drepturilor civile și evoluția opiniei publice”[43]. Aplicarea acestei metode în analiza evoluției democrației participative în Republica Moldova ne-ar permite în viitor să minimalizăm impactul erorilor comise de guvernanți, să diversificăm formele de implicare a cetățenilor în procesele politice, în procesele de elaborare și implementare a politicilor publice.

Regula majorității ca o metodă de adoptare a deciziilor într-o societate democratică: deciziile pot fi luate într-o majoritate simplă, prin numărul cel mai mare de voturi obținute de un candidat sau de o decizie în raport cu voturile obținute de fiecare din ceilalți candidați sau celelalte decizii [238]. Majoritatea simplă mai este numită și majoritatea reprezentativă. Majoritatea absolută înseamnă că o anumită alternativă a fost aleasă de cel puțin jumătate plus unul din decidenți. E. Maskin susținea regula majorității simple, demonstrând că este cea mai robustă. În acest sens, regula majorității este o caracteristică importantă a democrației [137]. Regula majorității simple este neutră, anonimă și satisface regula Pareto. Aplicând teoria lui K. Arrow [211], putem conchide că oricare regulă de vot care satisface anonimitatea, neutralitatea și regula lui Pareto, poate fi tranzitivă dacă regulile sau domeniul preferințelor individuale nu sunt restrictive. Astfel, regulile de vot nu trebuie să fie tranzitive, regula de vot îndeplinește o funcție socială a bunăstării dacă este tranzitivă. Regula majorității simple are un atu, de care alte reguli nu trebuie să se bucure în aceeași măsură: robustețea, aceasta este imaginea standard a regulii majorității. Autorii teoriei pleacă de la teza, conform căruia numărul votanților este un continuum, însă acesta trebuie să fie întărit și de un acord comun [162].

„Politica este un fenomen complex, care în diferite epoci istorice a trezit admirația, frica, respectul și alte sentimente ale omului. Specialiștii în diferite domenii de activitate științifică au analizat influențele politicii asupra tuturor domeniilor vieții sociale, asupra modului de

gândire, de afirmare al personalității [70]. Interesul savanților față de politică, față de mecanismul realizării puterii politice este determinat de practica socială, de problemele cu care se confruntă societatea [149, p. 84]. Analiza, alături de alte metode, a comportamentului politic face posibilă descifrarea feței nevăzute a omului politic (percepții, judecați, atitudini, convingeri, nu întotdeauna exprimate direct și recunoscute ca atare) în conexiune cu manifestările vizibile, cum ar fi: votul, protestele, întrunirile publice, campaniile electorale, discursurile și declarațiile etc. În analiza comportamentelor politice este necesar de atras atenția la o serie de variabile care le determină schimbarea, și anume: *oferta politică, gradul de cultură civică, „mișcările” în interior, absenteismul, evoluția în timp a unui sistem sau actor politic, posibilele și diversele „reconversii” politice generate, între altele, de schimbări în situația social-economică* [82, p. 79].

Analizând tipologia lui R. Dalton, considerată cea mai adecvată realității, vom deviza participarea voluntară a cetățenilor în trei categorii: *participare convențională, participare de protest și participare neconvențională* [22, p. 65]:

- Prima categorie - *participarea convențională* include formele de implicare considerate conforme cu natura democratică a regimului politic. Primul nivel al participării este informarea, care presupune eforturi atât din partea cetățenilor, cât și din partea administrației locale. Administrația publică este datorare să emită informații către cetățeni privind activitatea și planurile sale pentru ca aceștia să poată înțelege direcțiile prioritare ale politicii administrative a aleșilor locali;

- A doua categorie - *participarea de protest* cuprinde formele de participare directă, în condiții definite de public și cu respectarea cadrului legal și instituțional;

- A treia categorie - *participarea neconvențională* se manifestă prin formele de participare care nu respectă legile, care încalcă drepturile și libertățile celorlalți sau care atentează la stabilitatea sistemului guvernamental.

Stabilitatea în sistemele politice contemporane se realizează, de regulă, în două moduri: prin violență sau prin aprofundarea reformelor democratice. Stabilitatea realizată prin violență și represiune este iluzorie, deoarece este realizată fără participarea maselor și a opoziției [153]. Stabilitatea politică a sistemelor democratice este mai previzibilă, deoarece se dobândește cu participarea păturilor largi ale societății, prin dezvoltarea și acceptarea inițiativelor societății civile. Stabilitatea se constituie din atitudinea populației față de puterea politică existentă, posibilitățile regimului politic de a lua în considerare și a armoniza interesele diferitor grupuri,

poziția și starea elitelor, caracterul relațiilor sociale. Analizând problema stabilității sociale, cercetătorii atrag atenția asupra structurii intereselor sociale, a importanței politice a acestora și a capacității de a menține stabilitatea sistemului social [69].

În prezent democrația participativă a devenit o parte integrantă a modelului european. În Tratatul de la Lisabona este consacrată complementaritatea dintre democrația reprezentativă și democrația participativă, menționate în articolele 10, respectiv 11. În plus, articolul 10, alineatul (3), conferă cetățenilor „dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii” și prevede că „deciziile se iau în mod cât mai deschis și la un nivel cât mai apropiat posibil de cetățean”, se face trimitere la cerința de respectare a principiului subsidiarității. Astfel, participarea devine un drept cetățenesc, iar subsidiaritatea devine un pilon al democrației participative. Articolul 11 prevede următoarele aspecte:

1. Instituțiile acordă cetățenilor și asociațiilor reprezentative, prin mijloace corespunzătoare, posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii, în mod public, în toate domeniile de acțiune ale Uniunii Europene.

2. Instituțiile Uniunii Europene mențin un dialog deschis, transparent și constant cu asociațiile reprezentative și cu societatea civilă.

3. În vederea asigurării coerenței și a transparenței acțiunilor Uniunii Europene, Comisia Europeană procedează la ample consultări ale părților interesate.

4. La inițiativa a cel puțin un milion de cetățeni ai Uniunii Europene, resortisanți ai unui număr semnificativ de state membre, Comisia Europeană poate fi invitată să prezinte, în limitele atribuțiilor sale, o propunere corespunzătoare în materie, în care cetățenii consideră că este necesar un act juridic al Uniunii, în vederea aplicării tratatelor. Procedurile și condițiile necesare pentru prezentarea unei astfel de inițiative sunt stabilite în articolul 24, primul paragraf din Tratat privind funcționarea Uniunii Europene [82].

Cartea Albă a Guvernanței Europene propune negocierea colectivă a deciziei și fundamentează o nouă perspectivă asupra puterii. În viziunea lui Sir Arthur Lewis, sensul primar al democrației este acela că toți cei care sunt afectați de o decizie trebuie să aibă șansa de a participa la adoptarea deciziei, fie în mod direct, fie prin reprezentanții aleși [135, p. 91-121].

În baza materialului empiric constatăm existența unor diferențe între diversele sisteme democratice, în privința în care se generează opinia publică [130]. Cum modelul majoritar(ist) și cel consensual(ist) al democrației sunt modele coerente din punct de vedere logic și rațional, ne

putem aștepta ca ele să fie și modele empirice, dispunerea democrațiilor pe harta conceptuală, într-un mod care să confirme existența celor două modele, reprezintă variabila dependentă, iar explicația se bazează pe efectele deduse ale unui set de două variabile independente: împărțirea puterii, numită dimensiunea executivă, și divizarea puterii modelată prin variabile instituționale, denumită și dimensiunea federal-unitară:

1. Concentrarea puterii executive în cabinete majoritare monoculare – împărțirea puterii executive în coaliții largi de partide;
2. Relație executiv-legislativ, în care executivul este dominant, relație executiv - legislativ caracterizată prin echilibrul de putere;
3. Sistem bipartit – sistem multipartid;
4. Sistem electoral: majoritar și disproportional, sistem electoral bazat pe reprezentarea proporțională;
5. Sistem de grupuri de interese pluralist, cu competiție deschisă tuturor – sistem de grupuri de interese ordonat și corporatist;
6. Guvernare unitară și centralizată – guvernare federală și descentralizată;
7. Concentrarea puterii legislative într-un legislativ unicameral – divizarea puterii legislative în două camere la fel de puternice, dar diferite constituite;
8. Constituții flexibile care pot fi amendate prin majoritatea simplă – constituții rigide ce pot fi amendate doar prin majorități extraordinare;
9. Sistem în care legislativul are ultimul cuvânt în ceea ce privește propria legislație – sistem în care legile sunt supuse controlului de constituționalitate de către o Curte Supremă sau o Curte Constituțională;
10. Bănci centrale dependente de executiv – bănci centrale independente.

Teoretizarea guvernării întemeiate pe consens nu este nouă: o întâlnim la Arend Lijphart, în anii '70, prin studiul asupra regimurilor constituționale – regimuri caracterizate de prezența a patru instituții generatoare de consens: marile coaliții, dreptul mutual de veto, proporționalitatea și autonomia segmentală [49].

„În prezent democrația reprezentativă a ajuns într-un impas, în care legitimitatea ei este pusă la îndoială. Dacă la nivel național participarea se rezumă de secole la exprimarea unui vot o dată la câțiva ani, este evident că și în cazul unei structuri transnaționale, precum UE, lucrurile nu se vor îmbunătăți prea curând” [144]. Clasa politică, la nivel național și european, și-a creat în

condițiile democrației reprezentative o structură solidă, care poate fi dezrădăcinată cu greu. Acapararea puterii de către o minoritate redusă, care știe să-și gestioneze foarte bine resursele economice și sociale, cu greu poate fi penetrată de către cineva din afară. Uneori se consideră că guvernanta și guvernarea reprezintă două fețe ale aceleiași monede, întrucât guvernanta se referă la procesul de înfăptuire a politicii publice, în care autorităților li se alătură și alți actori, reprezentând diferite grupuri de interese, situație generată de influența unor factori de tipul globalizării, noului management public, noilor tehnologii etc. Relația dintre guvernanta și guvernare poate fi definită și altfel: guvernarea este ceea ce fac guvernele, iar guvernanta este o încercare de a explica, descrie și analiza modul în care acestea o fac. Raportul guvernantei cu guvernarea ar fi de fapt unul de tipul instituție – organizație. În alte cazuri, guvernanta are statut de metodă sau mecanism, menit să faciliteze acordul de negociere dintre mai multe tipuri de actori cu privire la designul și asigurarea implementării obiectului acordului respectiv. De asemenea, este de menționat că guvernarea implică doar actori publici care acționează prin intermediul autorității cu care au fost investiți. Guvernanta apare alături de piețe și ierarhii ca un mod specific de guvernare. Apariția acestui nou concept se datorează dinamicii și complexității societății de tip global, în care există zone de influență interorganizaționale, suprastatale și transnaționale.

În statele democratice contemporane instituțiile politice acordă o atenție sporită politicilor publice, politicii sociale, de aceea putem afirma că evidențierea elementelor guvernantei în teoria politică este o consecință a reconfigurării relației dintre stat și societate, iar funcțiile tradiționale ale statului sunt completate cu cea de mediator/negociator. Noi niveluri ale acțiunii politice, reguli de comportament politic, modele de interacțiune, precum și noi instrumente de elaborare a politicilor: consultare, dialog social, parteneriate, metode deschise de coordonare și coreglementare, delegare de competențe, externalizare a serviciilor publice etc. sunt unele din fenomenele sociale solicitate de implementat. Uniunea Europeană a făcut deja primii pași către elaborarea și implementarea unui cadru politic al guvernantei și introducerea democrației participative. În acest context, în anul 1998 conceptul de guvernanta a fost valorificat în procesul elaborării și adoptării Convenției privind accesul la informație, participarea publicului la adoptarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu (Convenția de la Aarhus, Danemarca) [224]. A fost introdus Articolului 47 în Tratatul Constituțional, intitulat „Principiul democrației participative”, care stipulează posibilitatea cetățenilor și a asociațiilor reprezentative

de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii în mod public, în toate domeniile de acțiune ale Uniunii Europene.

În anul 2001 Comisia Europeană a adoptat Cartea Albă a Guvernanței Europene, un document-cadru privind elaborarea politicilor europene într-un mediu interactiv, deschis participării actorilor sociali, și Cartea Albă a Comitetului Regiunilor privind guvernanta multi-nivel (2009). Comitetul Regiunilor concepe guvernanta multi-nivel drept o „...acțiune coordonată a Uniunii, a statelor membre și a autorităților locale și regionale, bazată pe parteneriat și vizând elaborarea și aplicarea politicilor Uniunii Europene”[221]. În procesul implementării și promovării obiectivelor principale ale guvernanței, atestăm eșecul Agendei Lisabona, care „...este de multe ori atribuit neajunsurilor procesului, în particular faptului că se bazează pe „o metodă deschisă de coordonare”. Este vorba de un sistem de interverificare între parteneri egali și despre absența acestuia. În acest context, se menționează că pentru orice mecanism care să asigure luarea în serios a angajamentelor de către statele membre „... ar trebui să fie un semnal de alarmă și în privința guvernanței”, căci „... slăbiciunile în ceea ce privește guvernanta reflectă mai ales împărțirea constituțională a responsabilităților: în multe zone ale politicii, Comisia nu poate forța statele să se conformeze din simplul motiv că nu are autoritatea să facă acest lucru” [86, p. 92-93].

În concluzie, practicile democrației participative se află, de câteva decenii, într-o manifestare și o evoluție determinate de rigorile „aici și acum” și de nevoia permanentă de redefinire de sine în funcție de numeroasele contexte de implementare. Fără cercetarea aspectelor teoretice nu putem analiza obiectiv transformările și provocările actuale. Tendința de adaptare atestată în acest segment se menține într-o tensiune esențială cu eforturile fie simulate, profund interesate, justificate acțional, justificate procedural, din complezența acelor persoane și organizații care au încercat să ofere procesului de democratizare un pas mai departe. Democrația participativă în coraport cu guvernarea eficientă implică un nivel complet și detaliat de informare la care accesul trebuie pe deplin asigurat. O autoritate sau un organism public trebuie să fie imparțial în ceea ce privește urmărirea și auditarea procesului de democrație participativă, în scopul de a-i garanta caracterul transparent, echitabil, incluziv și imparțial. Prin urmare, este esențial să se recurgă la un proces de apel independent pentru protejarea drepturilor cetățenilor și ale comunităților în cadrul procesului participativ.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Analiza tematică a istoriografiei referitoare la subiectul tezei, care reprezintă sursa fundamentală în problema cercetată, ne oferă o imagine de ansamblu asupra istoricului conceptelor de democrație participativă, guvernare eficientă și ne permite să facem următoarele concluzii:

1. Analiza definițiilor de sinteză și a viziunilor științifice privind democrația participativă conduce la înțelegerea și argumentarea democrației participative ca fenomen social, ca formă de organizare politică a societății, ca metodă, iar democratizarea ca proces. „Democrația directă, cunoscută și ca democrație participativă, șterge distincțiile dintre guvernanți și guvernați, dintre stat și societatea civilă”.

2. Democrația acceptă opoziția și divergența ideilor, nu absolutizează realizarea unanimității de opinii, abordări, atitudini, reflectate de dimensiunea competitivă a democrației. În statele democratice o poziție prioritară o au cetățenii, preferințele lor. Politicul în democrația participativă dobândește o nouă percepție, își lărgeste influența asupra tuturor sferelor vieții sociale, tuturor domeniilor de activitate social-utilă.

3. Cercetarea istoriografică evidențiază existența unui cadru epistemologic consistent al istoriografiei domeniului cercetat. Guvernarea eficientă deschide, prin prisma democrației participative, perspective largi fiecărui cetățean pentru a se implica în procesul politic. Aderând la diferite organizații și mișcări social-politice, omul caută instrumentul optim pentru a-și satisface necesitățile și interesele. Astfel, observăm influența pozitivă a pluripartitismului asupra guvernării, care are un conținut multidimensional: prin aderarea la un partid, grup social, la actul guvernării societatea își revizuie interesele și necesitățile.

4. În elaborarea programelor de activitate sunt evidențiate prioritățile, guvernării își propun ca obiectiv să-și lărgescă influența în societate, de aceea studiază interesele grupurilor sociale. În același timp, reprezentanții instituțiilor societății civile, fiind implicați în desfășurarea procesului politic, de la stabilirea scopurilor și obiectivelor prioritare, reflectate în diverse strategii de dezvoltare social-economică a statului, în programele politicilor publice, inițiază un dialog social, căruia îi oferă conținut, și diversifică formele de manifestare a cetățenilor, alegătorului rezonabil, informat, activ.

5. Putem afirma că astăzi democrația participativă este diferită de toate formele de democrație cunoscute până în prezent – „Kratia” (putere) și „Demos” (popor) au variat enorm în

decursul istoriei - și va fi diferită de democrația de mâine, deși toate formele au păstrat ca virtute libertatea - libertatea celor mulți de a se autoguverna.

6. Democrația reprezintă rodul dorinței oamenilor mulți, ajunși la un anumit nivel de civilizație, de a trăi în libertate, de a se autoguverna și de a nu se mai lăsa subjugăți tiraniei - valori în jurul cărora gravitează democrația. Aceasta, reușind să asigure libertatea, autodeterminarea, egalitatea politică, drepturile fundamentale ale omului, autonomia morală, de asemenea, a contribuit la prosperitate și la menținerea securității și a păcii.

7. Toate schimbările ce stau la baza constituirii și funcționării guvernării eficiente, a democrației participative sunt influențate de mai mulți factori. Transformările care se produc în lumea contemporană sunt o dovadă concludentă a faptului că aplicarea principiilor democrației participative se află într-o relație de interdependență cu nivelul de cultură politică. Astfel, putem conchide că succesul modernizării pe temeuri democratice depinde în mare măsură de componenta culturală a vieții sociale. Procesul de democratizare în sfera politicului include: modalitățile de creare a instituțiilor de guvernare a societății și funcționarea lor în baza principiilor democrației.

8. Eficiența guvernării depinde de influența mai multor factori, dominanți fiind: cultura politică, democrația participativă, pluralismul moderat, o clasă politică responsabilă, o societate civilă matură. Cunoașterea diferitor forme de comportament electoral, pe care le-am analizat, responsabilitatea cetățeanului pentru votul oferit unui partid politic sunt în măsură să schimbe situația politică din statul democratic de drept, dar pentru aceasta este necesară instruirea politică a actorilor procesului politic. Cu regret, în multe state contemporane, inclusiv în Republica Moldova, nici instituțiile politice, nici cele socio-culturale nu se ocupă de instruirea politică a cetățenilor, de socializarea lor - procese importante pentru înțelegerea cursului strategic de dezvoltare, a tehnicilor de distribuire și valorificare a resurselor.

2. ANALIZA TEORETICĂ A PARTICIPĂRII DEMOCRATICE PENTRU O GUVERNARE EFICIENTĂ

Democrația participativă este un proces în construcție continuă, implicând multiple riscuri, necesitând organizare, colaborare, identificarea unor obiective comune într-un grup. Având în vedere multitudinea de interese și cauze, unele fiind calificate drept mai juste și mai cuprinzătoare decât altele, reprezentarea acestora devine din ce în ce mai dificilă și din ce în ce mai contestabilă. O evaluare obiectivă și analiza democrației trebuie să țină cont în ce condiții guvernele pot funcționa eficient, de existența și funcționarea instituțiilor democratice ale sistemului în stat dar, mai ales, de pluralismul politic și civil, de libertățile individuale și de grup, astfel încât interesele și valorile opuse să fie exprimate și să se afle în competiție printr-un proces continuu de reprezentare dincolo de momentele alegerilor periodice. Această situație complexă poate fi reglată prin mecanismele democrației participative, de dimensiunile participative ale bunei guvernări. Democrația participativă presupune diverse mecanisme, principii prin care luarea deciziilor cu privire la problemele comunității se face prin implicarea cetățenilor. Ținând cont de sugestiile și reclamațiile cetățenilor, acestea trebuie luate în considerare de către decidentul politic. Democrația participativă include pe trei paliere participarea cetățenească la procesul de luare a deciziilor publice, participarea cetățeanului la administrarea banului public și consultarea publică a societății civile.

2.1. Eficiența guvernării în condițiile democrației participative

Guvernele pot funcționa eficient numai dacă se bucură de încrederea cetățenilor lor. Conducerea administrațiilor locale, municipalitățile și funcționarii publici au un rol crucial și deosebit în realizarea unor procese decizionale participative. Acestea au un anumit grad de autonomie în ceea ce privește repartizarea resurselor și joacă un rol de intermediere între autoritățile locale și cele centrale. Totodată, ele reprezintă prima interfață între cetățeni și reprezentanți aleși. Un concept care înglobează într-o măsură semnificativă și la multiple niveluri participarea cetățenilor este cel al democrației participative. Aceasta presupune ca oamenii, comunitățile sau diferite grupuri sociale să fie implicate în procesul decizional și de gestionare a resurselor. Cetățenii sunt actorii protagoniști în dezvoltarea politică, în proiecte sau programe.

Analizând importanța participării cetățenești în activitățile și deciziile administrației publice locale, constatăm că aceasta derivă din faptul că conferă calitate guvernării, totodată

fiind stimulată atragerea de resurse la nivel local și utilizarea eficientă a acestora, vizând pe termen lung impulsivitatea dezvoltării economice locale [243]. Conceptul de democrație participativă înseamnă participarea individuală a cetățenilor la luarea deciziilor politice și la dezvoltarea politicilor ce le afectează viața, în special direct, și nu prin reprezentanții lor aleși. Prin intermediul celor relatate democrația participativă îl poate transforma pe individ din cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, în cetățean public, responsabil, cărui îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său în afara mediului privat. Creșterea și lărgirea ariei participării cetățeanului îi determină și educă pe indivizi să fie cetățeni eficienți și democratici, le valorizează propriile puteri.

Profesionalismul și integritatea guvernelor și a administrațiilor locale, precum și capacitatea acestora de a funcționa într-o manieră transparentă, receptivă și responsabilă vor duce, cu certitudine, la servicii consolidate, îmbunătățite și echitabile pentru cetățeni. Reprezentanții locali și regionali aleși trebuie, prin urmare, să acționeze ca modele/exemple în domenii, precum etica publică, transparența și luarea deciziilor în mod participativ. Actorul principal al statului democratic de drept, al societății civile este cetățeanul. În literatura occidentală acesta este apreciat ca un cetățean capabil să acționeze strategic pentru realizarea propriilor scopuri, ambiții și nevoi. În studiul *Alegătorul rațional: comunicarea și persuasiunea în prezidențiale din 1991* S. L. Popkin numește cetățean democrat alegătorul rezonabil, care înainte de a alege un partid politic, îl transformă în obiect de reflecție [142, p. 71-74]. Alegătorul rezonabil meditează asupra ofertelor, așteptărilor sprijinului politic. El completează activitățile Guvernului cu ceea ce ar trebui Guvernul să facă. Performanțele guvernelor, partidelor, candidaților le influențează evaluările și preferințele.

Concepția de „alegător rezonabil” se dezvoltă din conceptul „*homo economicus*”, elaborat de A. Downs în 1957. *Homo economicus* este un actor al relațiilor sociale, care urmărește maximalizarea utilizării prin calculul subiectiv al probabilității rezultatelor. Spre deosebire de acesta, conceptul de „alegător rezonabil” conține un element original, desemnat de „schema cognitivă”. Aceasta îi servește alegătorului la achiziționarea, prelucrarea și reactualizarea informației. De asemenea, este dezvoltat conceptul de «încadrare», care simplifică structura scopurilor, ne oferă cunoștințe despre deprinderi care sunt apreciate ca reguli de decizie rapidă. Conceptul despre încadrare este expus în lucrarea „Strategii pentru negocierea concurenței care implică probleme multiple”, scrisă de James K. Esser în anul

1991. Savantul modelează procesul individual de adoptare a deciziei [122].

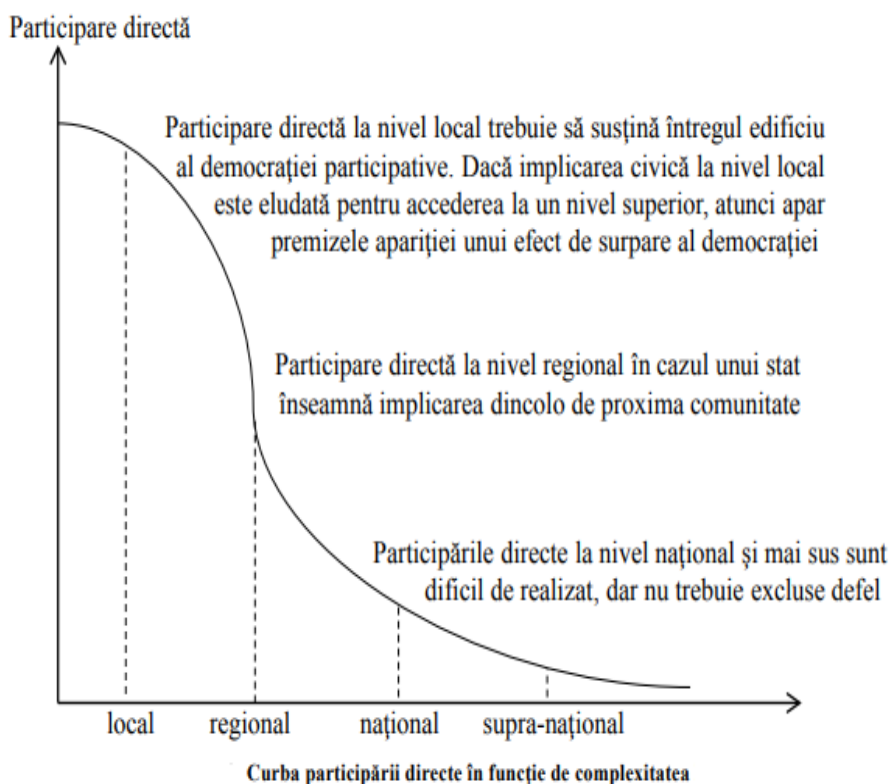
În știința politică studiile în domeniul procesului electoral evidențiază relația alegătorului individual și partidului politic. Alegerea individului este rațională, dacă corelează efortul partidului cu preferințele sale. În sistemul bipartid relațiile despre preferință și cunoștințele despre partid, apreciate în mod simplist, oferă 3 opțiuni: ori un partid, ori altul, ori nu votez. Problema alegerii într-un sistem de partide are 6 posibilități logice, cu 3 răspunsuri posibile pentru fiecare situație de comparație între perechi diferite. Analizându-le pe toate, obținem 27 de ordonări posibile ale preferințelor, dintre care 13 ordonări individuale sunt consistente și ne oferă un profil în care partidele sunt egale; 6 profile de preferințe egalează doar 2 partide, iar al treilea este ori pe primul, ori pe ultimul loc. În mod ideal, un individ ar trebui să aibă un set de preferințe constituite logic, în baza cărora ar putea desemna utilitatea partidelor politice [265].

Conceptul de „schemă cognitivă” este elaborat în anul 1982 și expus în studiul „Judecata sub incertitudine: euristica și prejudecăți.” Schema cognitivă este „un set de categorii relevante pentru un anumit concept”. Structurile de memorie, imput-ul informațional, prelucrarea și reactualizarea informației sunt modelate de psihologi la nivel individual. Psihologia politică studiază convergența dintre definițiile situaționale, individuale ale mai multor cetățeni. Cetățeanul, minimal rezonabil descris de cercetările tradiționale, este asemănător cu alegătorul retrospectiv. Conform teoriei clasice a recompensei pedepsei, propusă de D. Kahneman și A. Tverski, de V.O. Key în lucrarea „Electoratul responsabil”, publicată în anul 1966, votantul retrospectiv își simplifică raționamentul prin evaluarea propriei situații în perioada imediat anterioară și consideră echipa guvernamentală retrospectiv în cazul în care situația proprie este pozitivă. O caracteristică a sistemului pluripartid este: majoritatea electoratului o constituie cei neinformați [247]. „Preferința partinică” reprezintă o variabilă intermediară în relația dintre raționamentul despre partid și evaluarea partidelor, pe de o parte, și comportamentul la urne, pe de alta parte. Specificul campaniei electorale sau a unor situații particulare constituie una dintre dimensiunile ce definesc preferințele partinice, iar altă dimensiune o reprezintă timpul. Savanții se întrebă: Este suficient ca preferința partinică să se refere la sentimentele de moment cu referire la prestația partidelor sau reprezintă o atitudine mai durabilă? Cercetătorii consideră că pe dimensiunea „timp” preferința partinică ar putea reprezenta fie o atitudine mai durabilă, fie o atitudine cu durata mai limitată. Iar pe prima dimensiune preferința partinică ar putea fi mai mult sau mai puțin dependentă de specificul situației sau al campaniei electorale

[249].

Conceptul de preferință partinică este strâns legat de conceptul „identificare partinică”. Identificarea partinică reprezintă o identificare pozitivă cu un partid care are rolul de obiect atitudinal permanent. Factorii de bază care influențează formarea preferințelor partinice sunt: *evaluările retrospective ale performanțelor guvernelor; proximitatea tematică față de partide în chestiuni de politici publice; așteptările pentru viitor; evaluarea competențelor liderilor politici.*

Evaluările retrospective ale partidelor și proximitatea tematică față de partide sunt predicatori ai comportamentului electoral. „Pentru o parte semnificativă din alegători preferințele partinice pentru fiecare scrutin reprezintă reeditări rudimentare a ceea ce au decis deja în trecut. Aceste persoane votează din obișnuință: exercitarea votului, reprezentând o acțiune repetată, iar participarea la vot și alegerea făcută sunt consecințe automate ale unei atitudini stabile față de un partid favorit și nu rezultatul unui proces conștient de decizie. Nivelul de participare în cadrul democrației participative poate lua următoarele forme” [241]:

Fig. 2.1. Curba participării directe în funcție de complexitate

Sursa: Analiză: Democrație și drepturile omului, promisiuni electorale între populism și conformitate constituțională [241]

Conceptul de „obișnuință” este atractiv pentru generațiile mai în vârstă. Totuși, această atitudine nu este corectă. Comportamentul electoral solicită un anumit grad de reflecție, care depășește simpla obișnuință, deoarece în cadrul fiecărui scrutin, cât și în perioada dintre campanii, cetățenii se confruntă cu noi informații despre partide. Indiferent de forțele care influențează formarea preferințelor, alegatorii rezonabili își sintetizează propriile impresii despre partidele politice într-un profil al preferințelor [207].

Savanții au identificat două cauze ale absenteismului la vot: indiferența și alienarea. De asemenea, au identificat două tipuri de alegatori: alegatorul-investitor – ia în considerare posibilitățile de formare a coalițiilor, reflectă asupra acestora. În perioadele dintre campanii, acțiunile guvernelor și partidelor este monitorizat, iar concluziile generate au impact asupra preferințelor partinice; alegatorul-consumator – are nevoie de un impuls din partea mass-mediei sau din partea anturajului, sau pentru a se implica. Cu cât informația partizană este mai clară în favoarea unei direcții, cu atât va fi mai mare valoarea expresivă a afirmării preferinței sale. Paul M. Sniderman și colaboratorii săi subliniau că atât alegatorii informați, cât și cei mai ignoranți acordă importanță diferită „aprecierii deținătorului funcției” și „evaluării comparative prospective a candidaților” în deciziile care determină felul în care vor vota. Alegătorii mai informați vor fi cei care vor reflecta mai mult, iar decizia lor va fi determinată mai puțin de aprecierea lor a performanțelor celui aflat în funcție în momentul respectiv, bazându-se în special pe evaluarea comparativă a candidaților [98]. Alegătorii informați se vor comporta ca optimizatori, în timp ce alegatorii mai puțin informați vor încerca doar să decidă „dacă lucrurile au mers suficient de bine în ultima vreme” și vor acționa, în consecință, ca persoane care așteaptă să fie satisfăcute. Evaluările retrospective ale performanțelor guvernamentale, ca și aprecierile despre viitoarele politici ale partidelor pe care un anumit alegator este capabil să le compare cu preferințele sale individuale în legătură cu politicile publice, sunt ingrediente mult mai plauzibile ale formării preferințelor decât evaluările competențelor. Conceptul de ideologie este utilizat din anul 1957, când A. Downs își promovează teoria ca o modalitate posibilă de simplificare a prelucrării informaționale. Raționamentul ideologic este un instrument utilizat de o minoritate și nu o tehnică preferată de majoritatea oamenilor „simply cognitivi” în încercarea lor de a se orienta în viața politică. Presupunând că mass-media utilizează etichetele ideologice ca „stânga”, „dreapta” mai puțin consecvent în discuțiile despre politică, votanții cu un nivel mai mic de sofisticare politică ar trebui să poată utiliza schema cognitivă stânga-dreapta ca un

instrument de orientare [27].

Fuchs și Klingemann utilizează „schema cognitivă stânga-dreapta ca un mecanism de reducere a complexității, care are în principal o funcție de orientare pentru indivizi și o funcție de comunicare pentru sistemul politic” [28, p. 241]. Conform ideii lui A. Downs, multe dintre sistemele de partide sunt caracterizate de o dimensiune ideologică predominantă (o scală economică stânga-dreapta), dimensiune pe care, având la dispoziție câteva informații despre preferințele lor în legătură cu temele de politică publică, am putea localiza atât partidele, cât și alegătorii [26, p. 21-26]. Această operaționalizare este destul de convingătoare, de vreme ce alegătorii din societățile cu sisteme multipartid au într-adevăr tendința să perceapă relativ corect pozițiile partidelor politice pe o scală stânga-dreapta. Astfel de date pot fi considerate generalizări ale proximității tematice doar în măsura în care pornim de la următoarele două prezumții: dimensiunea stânga-dreapta este singura schema cognitivă aplicată în cadrul partidelor sau cel puțin nu există nici o altă schemă cognitivă care ar putea fi utilizată pentru a construi o altă ordonare lineară a partidelor; respondenții sunt capabili să utilizeze același instrument de orientare atât în cazul lor, cât și în cazul partidelor, ceea ce înseamnă că ei își percep și propriile preferințe în problemele de politică publică drept orientări stânga-dreapta.

M. Hinich și colaboratorii săi au dezvoltat o teorie care permite testarea acestor prezumții. Această abordare ar putea fi interpretată ca o variantă a teoriei schemelor cognitive, care postulează ca cetățenii democrațiilor moderne recurg într-adevăr la etichete ideologice, pe care le atașează partidelor, utilizându-le ca mecanisme de simplificare a procedurii de evaluare a poziției acestor partide în diferite probleme de politică publică [36]. Spre deosebire de modelul original al lui Downs, cetățenii nu trebuie neapărat să se plaseze și ei în mod direct pe scala corespunzătoare dimensiunii ideologice, dat fiind că scopurile lor principale sunt reflectate de preferințele lor în cazul fiecăreia dintre politicile publice analizate, preferințe care pot fi sintetizate ca derivate ale poziției lor ideologice [236].

A. Downs recomanda inițial un model mai simplu: „Fiecare partid are anumite poziții cu privire la o serie de teme de politică publică și fiecare dintre aceste poziții poate fi localizată pe scala stânga-dreapta. Apoi poziția netă a partidului pe aceasta scală este determinată prin calcularea unei medii ponderate a tuturor pozițiilor partidului respectiv pe toate temele de politică publică investigate. În așa fel, fiecare cetățean poate acorda ponderi diferite pentru fiecare dintre problemele considerate, dat fiind că fiecare politică publică îi afectează pe unii cetățeni mai

mult decât pe alții” [25].

Cu toate acestea, M. Munger și M. Hinich sunt de părere ca „acest sistem nu funcționează, deoarece el nu poate garanta coerența în mesajul ideologic, întrucât alegătorii acordă ponderi diferite pozițiilor adoptate de partide pe probleme diferite”. Soluția lor este un nou model spațial al ideologiei, în care dimensiunile ideologice sunt relaționate sistematic cu spațiul complex al politicii, cu „n” dimensiuni de care sunt interesați cetățenii. Obiectivul acesta se atinge prin postularea faptului că alegătorii au cunoștințe despre pozițiile ideologice ale partidelor pe una sau mai multe dimensiuni și că ei utilizează aceste cunoștințe pentru a estima pozițiile partidelor în probleme de politică publică. Problema empirică care persistă este dacă un sistem de partide este caracterizat doar de o singură dimensiune ideologică latentă, care să facă distincția între diferitele partide politice, sau dacă în viața politică reală opiniile politice sunt determinate de mai multe dimensiuni ideologice latente [36, p. 15].

Există două posibilități de a aplica teoria lui M. Hinich din punct de vedere empiric. Prima, după părerea lui J. Enelow și M. Hinich, se referă la utilizarea datelor despre preferințele alegătorilor în domeniile de politică publică, precum și datelor despre percepțiile acestora în legătură cu pozițiile tematice ale partidelor și de a utiliza analiza factorială pentru a identifica spațiul ideologic latent. A doua posibilitate, conform lui M. Munger și M. Hinich, este de a măsura direct cunoștințele ideologice ale alegătorilor cu privire la partidele politice, dacă presupunem că există o singură dimensiune ideologică care determină diferențele în strategiile promovate de partidele dintr-un sistem multipartid, și anume dimensiunea stânga-dreapta. Indiferent de metoda aleasă, pozițiile ideologice ale alegătorilor pot fi determinate și utilizate ulterior ca „puncte ideale derivate” pe dimensiunea sau dimensiunile numite „predictive”.

Sub aspect logic, situația de decizie este destul de clară: alegătorul trebuie să decidă dacă va participa sau nu la alegeri și cu ce partid alege să voteze. Într-un sistem bipartid, partidul preferat va fi în mod evident și partidul cu care alegătorul respectiv va vota, astfel că doar decizia de a participa sau nu la alegeri este mai dificilă. Aceasta generează paradoxul votului. Ce rost are să votezi când utilitatea așteptată în urma participării la vot este extrem de mică sau chiar negativă, dacă luăm în considerare costurile de participare? Aceste costuri sunt sigure, spre deosebire de utilitatea subiectivă pe care ar putea-o genera guvernele nou alese, utilitatea afectată negativ de probabilitatea foarte redusă ca votul unui singur individ să fie decisiv. Cercetările arată că participarea la urne la nivel agregat se corelează pozitiv cu media diferențelor dintre partide și cu

apropierea dintre măsurile agregate ale voturilor pentru partidele aflate în competiție. Totuși, impactul general al normelor referitoare la participarea la alegeri (datoria civică) este foarte important la nivel individual. În consecință, mulți autori, printre care și B. Barry, care pornesc de la premisele teoriei alegerii raționale, sfârșesc prin a accepta că normele sociale cu privire la participarea la alegeri constituie un factor determinant al ratei de participare și mai mult, un factor independent de calcul rațional instrumental al susținerii partidului favorit [6, p.19]. Aceste norme au o funcție expresivă. Satisfacția pe care o generează respectarea lor vine din actul de a vota și nu din consecințele pe care această acțiune le-ar putea avea asupra guvernării ulterioare, așa cum este cazul acțiunii instrumentale. G. Brennan și L. Lomasky susțin că atât factorii expresivi, cât și cei instrumentali joacă un rol în alegerea unui anumit partid [12, p. 15-18].

Spre deosebire de cetățenii din sistemele bipartite, cei din sistemele multipartid cu coaliții guvernamentale au de depășit mai multe dificultăți. Ei nu trebuie doar să decidă cu cine să voteze, trebuie să țină cont și de viitoarele coaliții. Atunci când partidele nu-și anunță înainte de alegeri preferințele pentru posibilele alianțe sau când rezultatele alegerilor sunt nesigure, este imposibilă formularea unei strategii raționale, al cărei scop ar fi influențarea rezultatului alegerilor, astfel încât acestea să fie câștigate de o anumită coaliție guvernamentală. În astfel de cazuri, votul degenerează și devine doar exprimarea preferințelor pentru partidul favorit al fiecăruia dintre alegători. În sistemele multipartid, de obicei, voturile sunt determinate de considerații expresive, chiar într-o mai mare măsură decât în cazul sistemelor bipartite, deoarece complexitatea situației de decizie descurajează votul prospectiv instrumental [202]. „Partidele care susțin o valoare absolută mai degrabă decât o politică a succeselor practice au mai multe șanse de reușită decât în democrațiile majoritariste cu guvernări alternative„, [53].

Transformarea democratică este cel mai bine încurajată pașnic și indirect, prin intermediul comerțului, investițiilor și ajutorul extern. Acestea pot ajuta la diversificarea societăților, iar societățile diversificate în dezvoltare tind să ceară guvernare receptivă pe termen lung [90, p. 247].

Originile oricărui tip formalizat de putere politică pot fi interpretate în două moduri diferite: cel democratic centrat pe unitate și dictatorial [139]. Modelul democratic se deosebește prin faptul că populația controlează același spațiu, este dependentă de aceleași resurse. În cel de-al doilea caz, aria geografică specifică este controlată de un conducător individual sau de un grup de conducători, care exercită o forță supremă. Punctul-cheie este că în ambele situații, atât pentru

democrație, cât și pentru dictatură, instituțiile politice sunt în principiu aceleași: o uniune democratică și una nedemocratică au nevoie de instituții pentru formularea și implementarea politicilor și pentru a decide cum să-i trateze pe cei ce încalcă regulile [13, p. 462-477]. În acest subcapitol ne propunem să apreciem locul și rolul instituțiilor politice în viața socială; să descifrăm interdependența dintre nivelul de consolidare a instituțiilor politice și performanțele proceselor transformatoriale în condițiile de tranziție democratică; să descriem particularitățile specifice ale interacțiunii instituțiilor politice; să modelăm mecanismul colaborării eficiente a elementelor sistemului politic. În acest scop, vom examina relațiile dintre instituțiile de stat și societatea civilă, constituite istoric; vom estima starea actuală a interacțiunii dintre structurile de stat și cele sociale, vom analiza posibilitatea constituirii unui dialog social eficient.

Teoria politică constată stabilitatea instituțiilor politice. Chiar și dacă sunt definite prin formula „regulile jocului”, instituțiile sociale, politice sunt entități rezistente, nu pot fi schimbate la dorința unor actori. S. D. Krasner menționa, într-un studiu publicat în anul 1984, că dacă instituțiile s-ar fi schimbat pe măsură ce s-a schimbat structura de putere sau alte forțe sociale din jurul lor, atunci, pur și simplu, n-ar fi nevoie de o analiză separată a instituțiilor. Semnificația instituțiilor pentru viața comunității este majoră: instituțiile reglementează accesul la resursele limitate și valorizate, elaborează standardele utilizării lor legitime. Instituțiile definesc interesele și cum pot fi acestea satisfăcute, întrucât limitarea resurselor este prin definiție o stare ce dă naștere la contestare și conflict [99]. Instituțiile reglementează interacțiunea intereselor, ele definesc regulile și câștigurile care pot fi obținute în joc. Dar pentru aplicarea practică a potențialului constructiv, formativ, managerial al instituțiilor este necesar să asimilăm rezultatele investigațiilor științifice.

Politologii, examinând sistemul relațiilor instituțiilor politice, evidențiază avantajele democrației, caracterizate de participarea efectivă a populației la procesul de luare a deciziilor [116].

De asemenea, sunt cunoscute și dezavantajele regimului democratic, printre care existența unui aparat birocratic puternic prin distribuția de posturi publice în scopul recrutării sau fidelității clientelei politice; extinderea corupției și a altor fenomene negative atestate în societatea contemporană. Este vorba despre pierderea legitimității instituțiilor politice, a încrederii populației în instituțiile social-politice. Proiectarea deliberată a schimbărilor instituționale, întreprinsă de către agenții strategici, este un factor important pentru înțelegerea

dinamicii instituțiilor politice și a recunoașterii rolului lor major în organizarea, desfășurarea și monitorizarea proceselor politice. Instituțiile elaborează strategiile de dezvoltare a statului, orientate către satisfacerea necesităților, intereselor, preferințelor individuale. În teoria politică contemporană este discutat fenomenul „structură versus agent”, care explică o conceptualizare mai îngustă a instituțiilor politice, ce desemnează reguli asupra cărora s-a adoptat o decizie formală. În acest context, experiența politică contemporană include în agenda savanților problema elaborării unei teorii generale despre instituțiile politice care ar oferi răspunsuri la întrebările comunităților de oameni și ar recomanda tipuri concrete de instituții eficiente pentru atingerea unor obiective.

Un aspect mai puțin elaborat ține de sporirea eficacității funcționării sistemului politic și a rolului acestuia în asigurarea coeziunii sociale. Actualitatea și importanța indiscutabilă a acestui aspect rezultă din faptul că toate țările ex-socialiste se confruntă cu necesitatea stringentă de a evolua pe dimensiunea schimbărilor sistemului, modernizărilor substanțiale, pe de o parte, și consolidarea noilor structuri, instituții și valori, pe de altă parte. A menține în acest sector un echilibru ferm este o artă politică dintre cele mai complicate, deoarece transformările vechiului, neînsoțite de activități perseverente de consolidare a noului, conduc la insucces, iar în unele cazuri chiar la perturbări grave. Dificultățile și riscurile cresc în cazul când pe factorii destabilizatori interni se suprapun factorii externi în stare să afecteze procesul schimbării, mersul normal al lucrurilor. Reflectarea politologică asupra spațiului post-sovietic pune în evidență mai multe cazuri de acest gen, din ele derivând caracterul complex și anevoios al tranziției spre noi modele de organizare socială și un nou sistem de relații internaționale [27].

Este imposibilă o direcționare și o formalizare a schimbărilor fără o guvernare legitimă, consolidată și efectivă. Împotriva unor opinii reduționiste, în conformitate cu care în societate e mai bine ca procesul și sistemul politic să deruleze de la sine, spontan, fără intervenții active ale statului, practica curentă ne arată că astfel de raționamente pentru societățile tranzitive sunt inacceptabile. Intensitatea implicării puterii de stat în ordonarea societății trebuie să fie proporțională cu amploarea și temeinicia schimbărilor preconizate, cu termenii de efectuare a lor [251]. Pentru crearea unei societăți cu adevărat democratice nu este suficientă dărâmarea sistemului politic vechi și crearea în locul acestuia a unui sistem de instituții democratice. Esențial este ca acest sistem să funcționeze eficient. Numai astfel se poate vorbi cu certitudine că

democrația a învins și că s-a produs o înlocuire reală a regimului autoritar cu regimul democratic. Atâta timp cât noul sistem politic nu va începe să activeze efectiv și coordonat, mereu va exista pericolul mișcărilor înapoi, iar reforma democratică va avea un caracter nefinisat, marcat prin realizări înjumătățite [256].

Political, fiind unul din domeniile principale ale vieții publice, reprezintă o entitate extrem de complicată, cu diferite aspecte. Funcționarea acestuia se datorează interacțiunii celorlalte aspecte și dimensiuni. Constituind un sistem unitar de conducere a societății, political dispune de principii specifice, care se desăvârșesc timp de secole [150]. Printre acestea am putea menționa caracterul unitar al sistemului politic, locul central al statului în sistemul respectiv, consolidarea instituțiilor puterii, rolul deosebit al partidelor politice etc. Acțiunea acestor legități obiective depinde de atitudinea subiectivă a omului față de lumea politicalului, de activitatea rațională și de idealurile acestuia. Dimensiunea culturală este proprie politicalului, fiind caracterizată de o autonomie din momentul apariției ei. Faptul că atitudinea subiectivă a omului față de politic exercită influență asupra vieții societății, determinând în mare măsură specificul relațiilor formate în sânul ei, gânditorii l-au perceput destul de timpuriu, deducând că, dacă este să se studieze diversele aspecte ale atitudinii subiective a omului față de lumea politicalului, atunci trebuie studiat comportamentul politic al cetățenilor și al instituțiilor [31]. În așa fel, vom descoperi cauzele numeroaselor conflicte – lupta pentru putere, redistribuirea resurselor etc.

Indiscutabil, crearea instituțiilor democratice ale puterii, deopotrivă cu liberalizarea economiei, reprezintă condiții obiective importante de modernizare democratică a societății. Concomitent, așa cum demonstrează experiența mondială, aceste condiții nu sunt încă suficiente pentru ca sistemul politic să funcționeze coordonat și efectiv. Caracterul modificărilor care s-au produs în țările tranziției democratice demonstrează din ce în ce mai convingător că în transformările democratice un rol important îl au factorii culturali. În acest context, interpretarea problemelor legate de formarea culturii politice a societății democratice constituie un domeniu extrem de important, care solicită eforturi investiționale din partea politologilor din țările în proces de tranziție. Totodată, este de menționat că abordarea culturologică absolutizată în interpretarea proceselor de tranziție, ca și abordarea economică exacerbată, conduc în cele din urmă la unilateralitate. Iată de ce considerăm că este mai just și preferabil punctul de vedere, potrivit căruia trebuie să se pornească de la ideea intercondiționării

culturii și dezvoltării, de la dinamica socioculturală în calitate de componentă indispensabilă a paradigmei spațial-temporale de transformare a lumii contemporane. Abordarea respectivă permite de a vedea în cultura politică nu doar un mijloc de realizare a progresului social, un factor de asigurare a stabilității politice, dar și un rezultat legitim al dezvoltării democratice.

În concluzie, abordarea conceptuală, sistemică, structural-funcțională și behavioristă a guvernării eficiente și a democrației participative, valorificarea/redimensionarea experienței acumulate de statele democratice, de statele membre ale Uniunii Europene, va permite cetățenilor Republicii Moldova să decidă asupra modului de organizare și gestiune a societății moldovenești, asupra funcționării eficiente a instituțiilor statului, pentru a asigura o guvernare eficientă, democratică, transparentă și responsabilă. Pentru a realiza obiectivele de dezvoltare trasate, guvernarea trebuie să se conducă de câteva criterii: coerența misiunii autorităților publice cu prioritățile guvernului, consolidarea capacității guvernului de a implementa politici orizontale și transversale pentru realizarea programului de guvernare, separarea mai eficientă a funcțiilor de gestiune a sectorului public de cele aferente implementării politicilor pentru domeniul privat. Pentru asigurarea guvernării eficiente este necesară promovarea independenței presei ca pilon de bază al unei democrații veritabile, pentru asigurarea libertății de gândire și exprimare, în vederea formării unei societăți informate și responsabile față de viitorul propriu.

2.2. Buna guvernare și dimensiunile democrației participative

Transparența și participarea cetățenilor sunt instrumente-cheie în dezvoltarea unei bune guvernări. Acestea contribuie la crearea condițiilor necesare pentru ca cetățenii să înțeleagă și să evalueze deciziile pe care guvernul le ia în numele acestora, precum și pentru a garanta că propriile nevoi și opinii sunt luate în considerare în cadrul procesului de luare a deciziilor. Transparența și participarea efectivă pot ajuta la eliminarea corupției și la stimularea eficienței guvernamentale. De asemenea, acestea reprezintă instrumente pozitive, întrucât contribuie la crearea condițiilor pentru sporirea încrederii.

Pentru a putea lua parte la o societate democratică, cetățeanul ar trebui să învețe cum să-și exercite drepturile și libertățile, de exemplu, dreptul de acces liber la informații și dreptul de gândire, opinie și exprimare liberă. Ar trebui, de asemenea, să aibă o experiență activă în interacționarea cu ceilalți, precum promovarea intereselor lor, negocierea compromisului sau agrearea modului de a defini „bunăstarea generală”. Cetățeanul statului democratic ar trebui să

poată să acționeze într-un cadru de reguli și să accepte limitele care i se pot impune. Ar trebui să aibă dezvoltată o atitudine de responsabilitate pentru bunăstarea celorlalți și pentru comunitate, în ansamblul ei. Luăm decizii în permanență, atât decizii importante, cât și decizii mărunte. La fiecare decizie pe care o luăm, alegem anumite opțiuni și respingem altele. Fie că suntem conștienți de asta sau nu, deciziile noastre influențează alte persoane. Tot ceea ce decidem și ce facem poate fi pus în discuție, deoarece există alternative pe care am fi putut să le alegem. Să-ți asumi responsabilitatea înseamnă să iei în considerare aceste alternative și consecințele deciziilor tale.

Atunci când luăm decizii, ne exercităm dreptul nostru la libertate. Libertatea implică responsabilitate, dar putem și trebuie să decidem singuri ce principii și direcții dorim să urmăm. Libertatea înseamnă că luăm singuri decizia și asumarea responsabilității poate fi, prin urmare, foarte dificilă.

În statele democratice contemporane constatăm sporirea interesului cetățenilor față de problemele guvernării. Devin tot mai evidente preocupările actorilor sociali, antrenați în procesul participării politice pentru atingerea eficienței managementului strategic în materie de politică internă și externă, iar de aici devine mai evident interesul pentru cunoașterea condițiilor și modalităților de luare a deciziilor politico-administrative [95]. În acest subcapitol ne propunem să analizăm capacitatea guvernanților de a iniția și promova reformele, de a elabora și implementa strategii și tactici în domeniile sociale, accentul fiind pus preponderent pe gestionarea banului public, pe îmbunătățirea relației între stat și cetățean, guvernare și societatea civilă, guvernare și opoziție, între înseși componentele guvernării [126]. Participarea politică într-un regim care tinde a fi democratic nu poate fi realizată numai de exponenții puterii, agenți specializați sau de grupurile de presiune. În acest proces, în mod obligatoriu, trebuie incluși și cetățenii sau grupurile de persoane care să își exprime liber opiniile politice și să-și manifeste dorința de a participa la viața politică a statului.

Prin participarea politică se înțelege ansamblul activităților prin care cetățenii, prin intermediul unor forme de activitate politică, manifestări, proteste etc., influențează promovarea și cursul politicii naționale. Prin intermediul participării politice cetățenii își formează propriile experiențe în învățare a politicului. A participa înseamnă a stimula o cultură democratică prin promovarea anumitor valori practice, dar și încredere în capacitatea de influență și control al guvernanților asupra guvernanților. Democrația prevede mai multe forme de participare la

viața politică: activitatea de partid, sindicală, participarea electorală, informare politică prin lectura ziarelor, televiziunea, înscrierea pe listele electorale, susținerea financiară a unui partid, participarea la reuniuni politice, exprimarea publică a unei opinii politice, participarea la diferite proteste legale, semnarea unor petiții, manifestări. Desfășurarea procesului de reformare a societății, început și nefinisat nici până în prezent, a demonstrat cetățenilor, că ei pot să se bazeze doar pe puterile lor proprii în rezolvarea problemelor cotidiene. Instituțiile politice sunt eficiente doar pentru elita politică moldovenească, care nu întreprinde aproape nimic în folosul societății, activând doar pentru interesele sale personale. Până și în prezent în societatea noastră persistă ideea precum că oamenii simpli nu pricep în politică. Toate problemele politice, într-un sens sau altul, urmează să fie rezolvate de către ei, cei ce stau în vârful piramidei puterii. Există intenția de a exclude, în principiu, rezistența necondiționată a cetățenilor în fața oricărui arbitrar politic.

Participarea imprimă calitate de legitimare a procesului decizional prin suportul acordat de cetățeni atât în formularea, cât și în implementarea programelor și strategiilor de dezvoltare locală. În prezentul studiu ne-am propus să analizăm și să evaluăm rolul organizațiilor societății civile în creșterea gradului de educație civică și de participare electorală, dar și cauzele absenteismului politic.

„Un concept important pentru studiul realizat, care ne-ar permite să justificăm teza: *guvernarea poate fi eficientă?*, este cel despre bună guvernare, dedus din experiența statelor europene. *Buna guvernare* este un concept normativ al valorilor, prin care guvernarea se realizează, și o metodă prin care anumite grupuri sociale interacționează într-un context social concret”. Lipsa unei definiții general acceptate a bunei guvernări este compensată cu identificarea principilor care o întăresc. Modelul ideal al *bunei guvernări* este valabil și pentru diferite organizații regionale și mondiale, precum Consiliul Europei (1949), OSCE, Uniunea Europeană, în unele documente, printre care Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950), inclusiv protocoalele sale adiționale, unde se preiau valorile declarate în Carta Universală a Drepturilor Omului și în Statutul Consiliului Europei.

Nivelurile de participare, implicarea actorilor în diferitele etape ale procesului decizional politic variază în funcție de intensitatea participării. Există patru niveluri de participare, sortate de la cel mai puțin la cel mai participativ (Codul de Bune Practici pentru Participarea Civilă la Procesul Decizional (2009) al Consiliului Europei) [226]:

- Informare - un nivel de participare relativ scăzut care, de obicei, constă într-o furnizare de informații unidirecționale de la autoritățile publice;
- Consultare - autoritățile publice pot cere opinia cu privire la un anumit subiect de politică sau dezvoltare;
- Dialog - comunicare bidirecțională bazată pe interese reciproce și obiective potențiale, împărtășite pentru a asigura un schimb regulat de opinii (dialog larg și de colaborare);
- Parteneriat - cel mai înalt nivel de participare în care cetățenii, ONG-urile și autoritățile publice cooperează îndeaproape, asigurând, în același timp, că cetățenii și ONG-urile continuă să fie independenți și au dreptul de a face campanii și de a acționa indiferent de situația parteneriatului. Parteneriatul poate include activități, precum furnizarea de servicii, forumuri participative și înființarea unor organisme de decizie.

„Conceptul *bonne gouvernance* este promovat la finele anilor '90 ai secolului trecut, în condițiile finanțării țărilor în curs de dezvoltare de către instituțiile financiare internaționale și alți donatori”. O contribuție importantă la elaborarea teoretică a conceptului a adus-o A. Sen.

Spre sfârșitul sec. XX au avut loc un șir de evenimente care au determinat afirmarea pe plan mondial a concepției securității umane, în perspectiva generării unui reviriment moral și spiritual al civilizației mondiale contemporane și a unei securizări a persoanei umane contra oricăror pericole în contextul găsirii unor soluții viabile la criza globală care s-a agravat continuu până în perioada actuală, pentru un viitor mai bun și mai sigur pentru generațiile ce urmează [162]. Securitatea umană, în calitate de concepție teoretică, a fost elaborată în strânsă legătură cu evoluția teoriei societății riscului, în cadrul căreia un rol deosebit se acordă securizării persoanei umane [173, p. 91]. Abordarea sa referitor la securitatea umană se centrează pe două valori de bază: siguranța personală și libertate, iar amenințările de securitate țin în principal de violență și se împart în două categorii: violența directă [212]. Evoluția conceptului de securitate a avut loc în mod gradual și treptat, concomitent cu apariția noilor provocări de securitate care au generat noi necesități de conceptualizare teoretică și de găsire a soluțiilor optime pentru aceste provocări [79]. La începutul sec. XXI atenția cercurilor științifice, a oamenilor politici și a tehnocraților din diverse domenii ale economiei este captată, în mod deosebit, de subiectul priorităților și potențialului sociopolitic al comunităților umane de a face față la provocarea crizei globale multidimensionale, care tot mai mult se adâncește și se diversifică structural și funcțional, fiind, înainte de toate, cauzată în mod pregnant de involuția și regresul moralei

sociale și de degradarea standardelor etico-valorice ale omului contemporan [27, p. 6].

Noțiunea de securitate umană a fost generată, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigurare a securității, iar în cazul bioeticii sursa de bază în procesul său de apariție și fundamentare a constat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană prin inițierea redimensionării elementului etico-moral ca unul fundamental în cadrul relației individ-societate-natură [170, p. 41]. Concepția securității umane a constituit un derivat din concepția constructivistă a securității, care trebuie să fie axată, potrivit reprezentanților acestui curent în studiile de securitate, pe interesele individuale ale persoanei umane și nu pe interesele comunității sau ale statului. Această concepție a securității umane se remarcă prin definirea celor două planuri de bază ale sale: libertatea de necesități și libertatea de frică, trasând, de fapt, în domeniul politicii ce se referă la promovarea acestor deziderate. În acest fel, se realizează politizarea dimensiunii securității umane. De exemplu, libertatea de necesități devine un obiectiv de realizat, ca o stare în care necesitățile specifice persoanei umane - cele fiziologice, spirituale și sociopolitice - nu vor mai constitui un impediment în progresul său personal sau o sursă de insecuritate pentru individul uman în mediul social. Libertatea de frică, însă, se manifestă ca o stare psihoemotivă, prin care individul uman este scutit de grija și frica viitorului prin politici sustenabile și raționale, echitabile și participative. Securitatea umană devine o componentă de bază a politicii de modernizare și optimizare a proceselor sociale în condițiile necesității depășirii crizei globale, inclusiv a manifestărilor acesteia în Republica Moldova, sub forma unor pericole și riscuri de securitate pentru persoana umană. Identificarea unor posibilități și modalități eficiente de depășire a crizei globale în condiții sustenabile și optime de securitate și bunăstare pentru persoana umană, prin dezvoltarea capacităților de cercetare și aplicare a cunoștințelor în viața de zi cu zi cu privire la securitatea persoanei și a biosferei, educarea caracteristicilor și virtuților etico-morale ale persoanei și comunităților, cultivarea metodelor și tehnologiilor sociale de dirijare și management societal, devin cele mai importante sarcini de realizat ale concepției securității umane și ale domeniului bioeticii ca științe ale supraviețuirii în condițiile crizei globale, ancorate adânc în contextul critic socio-civilizațional contemporan [171].

„*Buna guvernare* aliniată la *sectorul de securitate* se referă la mecanismele de luare a deciziilor, management, implementare și mecanisme de monitorizare care guvernează sectorul

securității și actorii săi”.

Unul dintre principiile fundamentale ale guvernării democratice a sectorului de securitate este că acesta trebuie să fie supus atât controlului intern și extern, cât și mecanismelor de supraveghere. Supravegherea are loc pe mai multe niveluri și implică mulți actori, inclusiv societatea civilă. Iar o bună guvernare a sectorului securității necesită:

- ✓ neinterferența instituțiilor de securitate în problemele politice;
- ✓ supunerea instituțiilor de securitate autorităților civile legitime;
- ✓ și determinarea politicii de securitate de către autoritățile civile, care

supraveghează implementarea de către instituțiile de securitate [51].

În articolul „*Buna guvernare – piatra de temelie pentru dezvoltarea democratică a Republicii Moldova*” P. Varzari conchide că: „*buna guvernare este complexă și de semnificație pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu, pentru că existența cumulată a elementelor-cheie și punerea în aplicare a principiilor bune guvernări (participare și orientare spre succes, performanța instituțională și socială, responsabilitate și receptivitate, primordialitatea dreptului și transparență, eficiență și eficacitate, echitatea și incluziunea socială etc.) devin indispensabile în dezvoltarea democratică a țării. Este imperios necesar ca buna guvernare, fiind o problemă publică de eficacitate a puterii politice în contextul necesității de democratizare a societății din Republica Moldova, să poată fi obținută și îmbunătățită prin ridicarea responsabilității guvernanților în promovarea reformelor democratice și sporirea capacității politico-administrative a statului în managementul efectiv al afacerilor publice, astfel încât democrația ar deveni funcțională, iar societatea – decentă. La fel, cheia reușitei aceste probleme rezidă nu în fortificarea puterii statului, ci, dimpotrivă, în amplificarea rolului cetățeanului în procesul de luare a deciziilor, din care transcende și locul decidenților politici în contextul politicilor și strategiilor asumate*” [267].

Furnizarea informației sociale cât mai exacte, mai operative și oportune, inclusiv cu ajutorul mediilor informatice computeriale, reprezintă antidotul degradării atât structural-organizaționale, cât și morale a sociumului, alături de bioetizarea intensivă a sociumului în întregime, a sferei politicului și a domeniului decizional în mod special, într-un mediu politic predominant entropic, haotic, precum cel contemporan, supus unor constrângeri externe ca schimbarea climei, degradarea mediului ambiant până la o stare inacceptabilă, inutilizabil pentru un trai uman decent, în condiții de insuficiență a resurselor naturale în genere, a celor energetice în mod particular,

fiind permanent bulversat de nenumărate crize și șocuri sociale interne în strânsă corelare cu fenomenele și procesele politice globale [172]. Sectorul de securitate este alcătuit din toate structurile, instituțiile și personalul responsabil pentru furnizarea, managementul și supravegherea securității la nivel național și local, incluzând atât furnizorii de securitate, cum ar fi forțele armate, inspectoratele de poliție, poliția de frontieră, serviciile de informații, instituțiile penale și de corecție și actorii comerciali și nestatali etc., cât și organele de management și supraveghere a securității, cum ar fi ministerele guvernamentale, Parlamentul, instituțiile speciale de supraveghere legală, părțile din sectorul justiției și actorii societății civile, inclusiv organizațiile de femei și mass-media. Respectiv, buna guvernare a sectorului de securitate se bazează pe ideea că acest sector trebuie să respecte aceleași standarde înalte, precum cele impuse altor furnizori de servicii publice [264].

„*Securitatea umană* în corelare cu *buna guvernare* trebuie să se bazeze pe următoarele principii: *responsabilitate, transparență, stat de drept, participare, sensibilitate, eficacitate și eficiență*.”

Responsabilitatea: în baza acestei componente există așteptări clare cu privire la furnizarea/asigurarea securității, iar autoritățile independente supraveghează dacă aceste așteptări sunt îndeplinite și impun sancțiuni dacă nu sunt îndeplinite.

Transparența este caracterizată de faptul că informațiile sunt disponibile fără anumite limite și accesibile celor care vor fi afectați de deciziile și procesul de implementare a acestora.

Statul de drept ca principiu al securității este caracterizat de faptul că toate persoanele și instituțiile, inclusiv statul, sunt supuse unor legi care sunt cunoscute public, aplicate imparțial și în concordanță cu normele și standardele internaționale și naționale privind drepturile omului.

Participarea prevede ca toți bărbații și femeile din toate mediile au oportunitatea să participe la luarea deciziilor și furnizarea serviciilor în mod gratuit, echitabil și inclusiv, fie direct, fie prin intermediul instituțiilor reprezentative legitime.

Sensibilitatea în calitate de principiu este aliniată la faptul că instituțiile sunt sensibile la necesitățile diferite de securitate ale tuturor părților populației și își îndeplinesc misiunile în spiritul unei culturi a serviciilor.

Eficacitatea prevede ca instituțiile să își îndeplinească rolurile, responsabilitățile și misiunile respective la un standard profesional ridicat [190].

Eficiența presupune ca instituțiile să utilizeze cât mai bine resursele publice în

îndeplinirea rolurilor, responsabilităților și misiunilor profesionale” [88].

Promovarea dezideratelor de asigurare a securității sociale, personale și umane, tendință susținută de importante mișcări neguvernamentale, dar și forțe geopolitice din afara Republicii Moldova, provenind, în special, din spațiul civilizațional european, a tins permanent, chiar exagerat uneori, către un idealism armonios cu privire la relațiile interumane, interetnice, drepturile universale ale omului, ajunse în Republica Moldova într-o stare precară din cauza nivelului de viață general scăzut, din cauza delăsării sau chiar a persecuțiilor autorităților autohtone din diverse perioade istorice, mai mult sau mai puțin îndepărtate, întreprinzând aceste acțiuni în mod dezinteresat, fără să se mizeze pe acumularea unui capital politic sau compensarea, în vreun fel, a eforturilor depuse pentru a promova idealul siguranței și prosperității sociale și individuale, ceea ce se înscrie firesc în tendința mondială de respectare și promovare a principiilor binefacerii, echității și carității, de rând cu alte obiective, precum justiția, coevoluționismul sau integritatea sistemică, aduse în prim-planul, inclusiv, al vieții sociopolitice a celor mai avansate societăți de pe mapamond, prin implementarea idealului global, care, cu puțin efort comun, bună voință și deschidere spirituală, poate fi promovat cu succes și în societatea autohtonă, ce se află, fără echivoc, pe calea modernizării profunde. „Totuși, obiectivul suprem de supraviețuire a omenirii, fără a neglija aspectele diversității culturale, etnice, religioase etc., împreună cu supraviețuirea întregii biosfere, în toată diversitatea ei, rămâne a fi un obiectiv de realizat, dincolo de orice fel de apartenențe, atât pentru comunitatea civilă și etnică: oameni de știință, opinie publică etc. care au tendința să intervină printr-un dialog constructiv în spațiul public pentru a-și promova părerile personale și de a-și urmări interesele private, cât și pentru societatea politică: politicieni și funcționari ce au datoria să urmărească interesul public” [180].

În contextul consolidării sistemului național de securitate, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 15 iulie 2011 Strategia Securității Naționale [171, p. 81]. Strategia are drept scop fundamental asigurarea intereselor naționale vitale. Acestea presupun asigurarea și apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, în respectarea și în protejarea drepturilor și a libertăților omului, în consolidarea democrației [199, p. 73]. În Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova găsim că „Republica Moldova își îndreaptă eforturile spre garantarea dezvoltării statului și a societății în plan de civilizație și economie, spre transformarea lui într-o democrație funcțională

și stabilă, spre crearea și promovarea unor condiții favorabile pentru creșterea bunăstării populației și a prosperității țării” [111]. În contextul celor mai importante amenințări de securitate cu care se confruntă Republica Moldova la etapa contemporană, strategia sa națională de securitate este necesar să fie completată cu prevederi clare referitor la combaterea crimelor economice și a corupției, a eradicării sărăciei și a promovării principiilor statului de drept cu o justiție echitabilă și transparentă. Problemele securității naționale a Republicii Moldova, tangențial legate și de securitatea umană, au continuat să-l preocupe pe același cercetător, care remarcă într-o lucrare, apărută în anul 2014, că în conformitate cu interesul țării noastre în perspectiva dezvoltării sale în condiții de securitate, integrarea europeană ca „preluare, adaptare și implementare a normelor și instrumentelor ce promovează existența unor instituții stabile, garantează democrația, supremația legii, drepturile omului și protecția minorităților” [190, p. 82].

Republica Moldova, partener asociat al Uniunii Europene, ia în considerație faptul că UE acordă atenție deosebită armonizării acestor obiective cu prioritățile principale ale instituției față de Agenda de dezvoltare, respectiv pacea și securitatea, statul de drept, buna guvernare, respectarea drepturilor omului [179, p. 5-20]. Problematika asigurării securității umane în Republica Moldova reprezintă un subiect extrem de complex, din perspectiva întregii game de probleme cu care se confruntă societatea, începând cu starea precară a economiei naționale care determină starea de sărăcie în societate, corupția clasei politice și terminând cu conflictul transnistrean, care perpetuează subdezvoltarea și încălcarea flagrantă a drepturilor omului în țara noastră [176]. Acceptarea perspectivei propuse de Școala de la Copenhaga înseamnă recunoașterea faptului că estimarea contextului real și determinarea gradului de prioritate a unei amenințări este determinată de opțiunile/ afilierea politice. Or, dacă o anumită perioadă de timp chestiuni ce țin de conflicte, de război și pace, de apărare națională se aflau cu precădere în atenția analiștilor militari, cu timpul, „studierea unor probleme cum ar fi guvernanta securității, cu problemele sale privind coeziunea socială, dar și relația dintre amenințările și vulnerabilitățile militare și cele non-militare, siguranța indivizilor, crizele economice, problemele de mediu sau criminalitatea organizată au intrat, pe bună dreptate, pe agenda securității. Așadar, remarcăm o turnură în câmpul de analiză a studiilor de securitate, acesta depășind abordarea clasică stato- centristă, focalizată în genere, doar pe aspectele militare – ne referim aici practic la studiile strategice – și extinzându-se spre alte sfere, domenii. Putem vorbi astfel despre o evoluție a viziunii și înțelegerii securității, de o dezvoltare sectorială a acesteia spre aspectele economice, politice,

societale și de mediu” [237].

În condițiile când se întreprinde o încercare teoretică de analiză a impactului relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, care să sublinieze nu doar etapa de realizare a obiectivelor trasate în diverse documente bilaterale de politici și strategii dar, mai cu seamă, pentru a scoate în evidență spiritul actelor politico-juridice semnate și implementate, pentru a analiza întregul traseu preconizat și complexitatea relației Republicii Moldova cu Uniunea Europeană [183]. În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, se presupune o apropiere de standardele și valorile etice care se preconizează a fi implementate în procesul de guvernare, prin care se va umaniza și perfecționa atitudinea factorului de decizie față de cele mai stringente priorități și imperative ale societății, printre care primează cel al formării și consolidării identitare prin promovarea patrimoniului cultural național [175, p. 163]. În cadrul analizei procesului demarării racordării politicilor și legislației Republicii Moldova la cele ale UE, inclusiv în baza Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu UE, constatăm, în declarațiile autorităților locale, un interes special pentru asigurarea unui nivel avansat al securității umane, inclusiv aplicarea valorilor bioetice în procesul de modernizare a țării, acest interes urmând să fie confirmat ulterior și prin acțiuni corespunzătoare [79, p. 237].

Până nu demult obișnuiam, atunci când analizam evoluțiile din cadrul mediului de securitate, să evidențiem că, în timp ce vechile amenințări au dispărut treptat, provocări noi, precum amenințările de tip hibrid le-au luat locul. Și, evident, aceasta a determinat o nouă percepție asupra conceptelor, precum securitatea, conflictele și pacea. La începutul anului 2020 securitatea la nivel global s-a transformat dramatic, atunci când pandemia a dat o lovitură nu numai asupra sistemului de sănătate, fie la nivel național, fie la nivel global, dar și asupra diferitelor dimensiuni ale securității. În același timp, această stare globală a accentuat necesitatea de a reevalua aspecte ce țin de reformarea sectorului de securitate atât la nivel global, cât și național, iar conceptele, precum buna guvernare, guvernarea sectorului de securitate, controlul democratic nu-și pierd din valoare și interesul de cercetare. Nu putem neglija faptul că de mai mult de zece ani tema controlului democratic asupra sectorului de securitate a fost prezentă pe agenda publică din Republica Moldova. Această prezență a beneficiat de un mediu politic destul de favorabil, legat de implementarea principiilor democratice europene pe plan național. În această perioadă au fost abordate majoritatea aspectelor teoretice ale controlului democratic: conceptul general și principiile sale, rolurile și misiunile principalilor actori,

mecanismele și modul de implementare, criteriile și instrumentele de monitorizare și evaluare etc [141]. Deși se constată o îmbunătățire semnificativă a situației în acest domeniu, în special reieșind din implementarea unor practici cu suportul Uniunii Europene, totuși, lipsește o înțelegere și abordare comună a conceptelor menționate din partea instituțiilor de stat și societății civile. În același timp, implementarea programelor de asistență în democratizarea sectorului de securitate sau de reformare a acestuia permite să abordăm și să evaluăm numai anumite sectoare ale sistemului de securitate al Republicii Moldova, cum ar fi sectorul militar sau cel de ordine publică, dar mai puțin se vorbește de serviciul intelligence.

În context est-european, unde agenda securitară este dominată tot mai insistent de probleme specifice, cu o componentă clară de aplicare a violenței contra populației pașnice, se atestă, totodată, o evoluție conceptuală și aplicativă a domeniului securității umane. Evoluția dată se datorează în mare măsură aderării la valorile Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Uniunii Europene și ale altor organizații internaționale, ale unor state din sud-estul Europei, cum ar fi, de exemplu, România, unde concepția securității umane este promovată continuu pe parcursul ultimelor două decenii [136]. Există patru categorii de interacțiuni cu părțile interesate: orizontală (de la stat la stat), verticală (statele din cadrul organizațiilor internaționale), laterală (actor non-stat către stat) și transversală (organizație non-stat la stat sau internațional). Un sistem de guvernare a securității, prin contrast, este caracterizat de aceste patru categorii de interacțiuni care se constituie reciproc și concomitent. Cu cât mediul de securitate este mai complex, cu atât statul va ceda autonomia, autoritatea și responsabilitatea instituțiilor internaționale și actorilor nonstatali din domeniile politice de prevenire, asigurare și protecție. În prezent Uniunea Europeană cuprinde toate cele patru categorii de interacțiuni cu părțile interesate. Statele rămân cel mai important actor în materie de securitate, dar este și cazul în care interacțiunile de la stat la stat sunt mediate și legalizate de o serie de instituții – Consiliul European, UE, NATO, OSCE – și agenții – Agenția Europeană pentru Apărare, Europol, Eurojust, Curtea Penală Internațională. Acești intermediari instituționali rezolvă problema acțiunii colective prin coordonarea politicilor statului și oferirea de sancțiuni pentru nerespectarea obligațiilor, dar sunt agenți autonomi, care au căpătat sau le-au fost cedate suveranitatea statului în domenii de securitate specifice funcțional (de exemplu, pot autoriza și legitima utilizarea forței, sancționarea abaterilor de la dreptul internațional sau monitorizarea mediului regional). Acolo unde sunt prezente aceste patru categorii de interacțiuni, observăm un sistem

de guvernare a securității pe spații de securitate definite din punct de vedere geografic și funcțional [59, p. 110]. Dimensiunile securității globale sunt deosebit de importante pentru realizarea stării de securitate a acesteia, fiind intercondiționate reciproc. Deci, „problematika securității naționale e tratată ca problemă politologică, din perspectiva ultimelor elaborări în domeniu. În așa fel, securitatea națională e strict legată de bunăstarea și buna funcționare a comunității umane în care nu pot fi încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale omului” [205, p. 66].

Prin urmare, dimensiunea politică reflectă atât relația dintre instituțiile statului și cetățeni, cât și raporturile externe ale statului respectiv. Aspectele economice au în prim-plan consolidarea potențialului militar pe fundamente economice, dar și aspectul pur economic al securității, doar că accentul este pus pe bunăstarea economică a indivizilor luați separat și nu colectiv. Astfel, ajungem la dimensiunea socială a securității, unde vedem că securitatea statului este foarte importantă, însă aceasta nu poate fi realizată în afara asigurării securității la nivel individual. Aspectele culturale ale securității au în vedere problemele foarte fine legate de etnie și religie, care au fost izvorul unora dintre cele mai importante conflicte din ultimele perioade de timp. Problematika ecologică a securității a intrat recent pe masa de lucru, dar este una deosebit de importantă, incluzând trei aspecte ce nu pot fi ignorate: problemele ecologice cauzate de războaie, resursele naturale a căror posesie sau control poate duce la dispute internaționale și cataclismele naturale [48, p. 142].

Sub aspect aplicativ, *„securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanță majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internațional și al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale corelată cu noile necesități în domeniul drepturilor omului, abordată la nivelul însușirilor sale structurale propriu-zise, precum și la cel al factorilor sociali și politici interni, cu raporturile lor multidimensionale și complexe pe care le posedă și le dezvoltă”* [182, p.79]. „În condițiile în care în Republica Moldova este în vigoare strategia, precum și o concepție a securității naționale adoptate prin lege, care e revăzută o dată la patru ani, se impune o adaptare și racordare rigidă a acestor documente la principiile securității umane, care trebuie nu doar să fie reflectate în strategia națională de securitate, dar și să educe populația, și să contribuie decisiv la ridicarea nivelului culturii securitare în Republica Moldova pentru o viață mai bună, mai prosperă și mai calitativă a generațiilor viitoare” [172, p.152].

Teoria „*bonne gouvernance*” a adus autorului înalta calificare de laureat al Premiului Nobel în anul 1998. Progresul social și democrația sunt procese ce se consolidează reciproc, democrației revenindu-i un rol decisiv, deoarece ea reprezintă un proces de extindere a libertăților reale de care cetățenii pot beneficia. Din aceasta perspectivă, extinderea libertăților constituie mijlocul principal în dezvoltarea și prosperarea societății. Astfel, *buna guvernare* a apărut ca un mijloc de soluționare a problemelor politice, economice, sociale cu care se confruntau țările în curs de dezvoltare. Conceptul *buna guvernare* include doi termeni constitutivi: adjectivul "bun" și substantivul „guvernare”.

Dacă termenul de „guvernare” semnifică procesul de luare a deciziilor și procesul prin care acestea sunt implementate sau, altfel spus, modul în care puterea este exercitată de guvern în procesul de management al resurselor sociale și economice [229], termenul de „bună guvernare” implică, conform unor definiții atât ale Fondului Monetar Internațional, cât și ale Consiliului Economic și Social al Națiunilor Unite, 8 caracteristici majore: este participare orientată spre consens, responsabilă, transparentă, receptivă, eficientă, echitabilă și incluzivă, se supune domniei legii. Atunci când gestiunea proceselor sociale este bine realizată, vorbim despre guvernare bună, eficientă. În caz contrar, vorbim despre guvernare ineficientă. Buna guvernare presupune existența cumulată a următoarelor elemente: participarea, primordialitatea dreptului, transparența, reactivitatea, consensul, echitatea și incluziunea, eficiența, precum și responsabilitatea [120]. Responsabilitatea este o exigență esențială a bunei guvernări [174]. Nu doar instituțiile guvernamentale, ci și sectorul privat, și organizațiile societății civile trebuie să-și asume responsabilitatea în fața publicului și a acționarilor instituționalizați [169]. Responsabilitatea, ca componentă a bunei guvernări, devine o cerință impusă reprezentanților puterii. Decidenții politici sunt obligați să răspundă în fața celor pe care îi reprezintă cu privire la felul în care dispun de funcțiile și îndatoririle lor, în care reacționează la critici sau la cerințele exprimate de publicul alegător, acceptând responsabilitatea pentru eșec, incompetență, neprofesionalism sau fraudă. Membrii legislativului pot fi trași la răspundere pentru felul în care votează deciziile în parlament, cum își onorează funcțiile secretarii grupurilor/fracțiunilor parlamentare. Miniștrii sunt răspunzători pentru deciziile Guvernului în fața Legislativului și a publicului alegător.

Așadar, buna guvernare înseamnă o gestionare eficientă a afacerilor publice, întemeiată pe principii democratice din punct de vedere politic, economic, administrativ. Indicatorii bunei

guvernări sunt: transparența, etica și respectarea deontologiei în gestionarea afacerilor publice, independența și credibilitatea instanțelor judecătorești și a judecătorilor; alegeri libere, corecte, organizate de o comisie electorală independentă; descentralizare; consolidarea presei, societății civile etc. [118]. Crizele politice, economice și sociale care traversează multe state contemporane au dat alarma. În epoca actuală, caracterizată, în primul rând, de ideologia democratică, este important ca statul să se înarmeze cu măsuri, menite să realizeze dezvoltarea eficientă. Aceste măsuri trebuie să respecte anumite principii: participare, responsabilitate, transparență, deschidere, legalitate și statul de drept. Teoria politică bine concepută și profesionist aplicată, întemeiată pe o abundență de resurse materiale și umane, nu valorează nimic dacă nu aplică și nu reprezintă principiile bunei guvernări. Aceasta din urmă, proiectată ca o cerință independentă a puterii naționale, presupune trei lucruri: echilibrul între resursele care compun puterea națională și politica externă de implementat; echilibrul între resurse; sprijinul popular acordat acțiunilor externe [77].

Problema echilibrului între resurse și politică impune actorilor politicii interne și externe cerințe concrete. Buna guvernare este întemeiată și realizată prin operațiuni intelectuale. Guvernarea formulează și promovează obiectivele politicii externe în raport cu puterea disponibilă, ceea ce presupune o activitate rațională. O națiune nu atinge în mod necesar maximumul de putere națională doar pentru că este foarte bogată în resurse proprii, deține o populație foarte mare sau și-a construit o bază industrială și militară enormă. Ea atinge apogeul atunci când va avea la dispoziție o cantitate și o calitate suficientă a resurselor de putere, în amestecul corect, care-i vor permite să aplice o politică de succes. Din perspectiva politicii respective, a resurselor disponibile și a poziției geografice, o populație numeroasă și o armată permanentă ar fi fost mai curând handicapuri decât puncte tari. Problema sprijinului popular: un guvern contemporan își îndeplinește doar parțial misiunea, mai ales dacă este supus controlului democratic, atunci când a realizat doar cele două echilibre. Totodată, guvernarea trebuie să obțină aprobarea propriei populații pentru politicile sale externe și interne, destinate să mobilizeze resursele puterii de stat în scopul realizării obiectivelor acestora. Obiectivul este dificil, deoarece condițiile în care poate fi obținut asentimentul nu sunt neapărat identice cu cele în care poate reuși o strategie externă. Nu este suficient ca un guvern să obțină sprijinul opiniei publice naționale în favoarea politicilor sale. Trebuie să atragă și asentimentul publicului extern pentru politicile sale externe și interne [80]. Cerința este reflectarea schimbărilor produse

recent în caracterul politicii externe. Buna guvernare implică minimalizarea corupției și respectul față de drepturile minorităților. Principiile unei „bonne gouvernance” sunt : transparența – este, în mod explicit și oportun, aplicat de autoritățile politice pentru a transmite informațiile privind strategiile, procedeele de evaluare, procedurile și deciziile de politică în scopul informării populației; responsabilitatea – o valoare politică, pe care autoritățile publice sunt obligate s-o respecte, dacă își onorează obligațiunile, dacă își asumă actul guvernării; eficiența – o categorie prin care este estimată activitatea politicianilor și care stă la baza formării atitudinilor, convingerilor; receptivitatea – fenomen ce fixează capacitatea autorității publice de a estima corect așteptările cetățenilor și ale societății civile; întâietatea dreptului – primatul legilor, caracteristica principală a statului de drept în activitatea politicianilor și a fiecărui cetățean.

Modelul bunei guvernări are la bază atributele statului de drept și particularitățile democrației participative. Caracterul participativ al bunei guvernări are două dimensiuni - una se referă la libertatea de expresie și asociere, cealaltă se referă la existența unei societăți civile organizate [16]. Orientată spre consens, o bună guvernare practică medierea între diferitele segmente ale societății, între diferitele sectoare de activitate, între diferite interese ale membrilor societății, în scopul obținerii unui consens general asupra perspectivei de dezvoltare pe termen lung. Acest aspect este esențial pentru evitarea apariției unor rupturi majore între diversele grupuri sociale sau de interese, pentru evitarea fragmentării societății, care conduce în mod inevitabil la convulsii sociale și chiar la un proces de dezintegrare, dacă există și o coordonată geografică [94].

Promovarea în practică a principiilor bunei guvernări are la bază următoarele idei: guvernul este în slujba cetățeanului și nu invers; națiunea este o comunitate de egali în fața legii; o țară prosperă înseamnă indispensabil ca statul să asigure respectarea legilor și a contractelor în vigoare, începând prin a respecta el însuși aceste legi și contracte; actul de guvernare este transparent în toate fazele sale, de la adoptarea unui proiect la implementarea lui. Guvernarea creează un spațiu adecvat pentru organizațiile neguvernamentale și pentru alți actori din societatea civilă, angajându-i în dialogul politic. Sunt promovate parteneriatele cu societățile din sectorul privat [91]. Parteneriatele pot acționa în două direcții: de sus în jos, de la guvern spre societatea civilă, și de jos în sus, de la societatea civilă spre guvern. Guvernarea oferă mijloace adecvate comunităților locale și regionale, ca acestea să furnizeze în mod regulat viziuni, informații și recomandări politice pentru fiecare nivel al guvernării. Toate organizațiile, publice și

private, sunt responsabile nu doar față de acționarii sau membrii lor, dar față de societate în ansamblu. Aceasta mai înseamnă că organizațiile neguvernamentale și societatea civilă trebuie să fie responsabile atât față de donatorii lor, cât și față de comunitățile cărora le servesc, și că guvernele trebuie considerate responsabile nu numai față de partidele lor politice, dar și față de alegători în general. O bună guvernare susține dezvoltarea capacității umane, necesită separarea clară a puterii economice de puterea politică. Mecanismele juridice, aranjamentele instituționale și angajamentele politice trebuie să fie consolidate pentru a combate corupția la fiecare nivel. O presă liberă este esențială pentru a le furniza oamenilor informația de care au nevoie ca să facă alegeri raționale în ceea ce privește acțiunea politică. Ea ajută la stabilirea stimulentele politice corecte pentru factorii de decizie [23].

Promovarea activismului judiciar este o condiție indispensabilă unei guvernări eficiente. Pentru a proteja drepturile și interesele legitime, organizațiile neguvernamentale și cetățenii neasociați trebuie să apeleze cât mai frecvent la justiție. Republica Moldova dispune de un cadru juridic de bază, care recunoaște drepturile fundamentale economice, sociale și politice ale cetățeanului, și de o constituție, orientată spre dezvoltarea umană. Promovarea educației civice, cunoașterea semnificației fenomenului cultură și conștiință civică este obiectivul central al învățământului politic. Securitatea spirituală reprezintă ansamblul cauzelor care permite unui subiect social (cultura, societatea) să-și păstreze parametrii vitali în limitele, normele istorice. Ieșirea în afara acestora sub influența diverșilor factori (culturali, normativi, valorici) conduce la o catastrofă națională. În scopul neadmiterii unei astfel de situații, autorul propune să meditam asupra unor fenomene, cum ar fi securitatea spirituală, sănătatea mintală, în afara cărora orice strategie de supraviețuire, orice program de dezvoltare durabilă sunt lipsite de sens [148]. În elaborarea și implementarea programelor de educație civică, statele europene se confruntă cu mari dificultăți. O situație mai complicată atestăm în Republica Moldova, stat european, care alege modelul democrației reprezentative și a statului de drept, neavând resurse, premise, condiții pentru implementarea practică a acestora. În acest context, toate elementele active ale sistemului politic din Republica Moldova, analiza cărora o vom realiza în capitolul trei, trebuie să depună un efort mai mare pentru ca cetățenii să cunoască Constituția, legile, drepturile și obligațiunile lor.

Republica Moldova a adoptat mai multe măsuri legislative-normative și instituționale, care vizează instituirea unui sistem transparent eficient în procesul de luare a deciziilor, cu

asigurarea implicării societății civile în procesul de luare a deciziilor. Cadrul legal național conține câteva dispoziții, care reglementează participarea societății civile la procesul decizional, cuprinse într-o serie de acte normative, printre care am putea menționa:

- ✓ Legea cu privire la Guvern nr. 64 din 31.05.90;
- ✓ Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr.797 din 02.04.1996;
- ✓ Legea privind actele legislative nr. 780 din 27.12.2001;
- ✓ Legea privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr.317 din 18.07.2003;
- ✓ Legea administrației publice locale nr.436 din 28.12.2006;
- ✓ Decizia Parlamentului pentru aprobarea conceptului de cooperare între Parlament și societatea civilă nr. 373 din 29.12.2005;
- ✓ Decizia Guvernului Republicii Moldova privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet nr.668 din 19.06.2006;
- ✓ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind crearea Consiliului Național de Participare nr.11 din 19.01.2010 etc.

În același timp, Republica Moldova este una dintre puținele țări din lume care au un act normativ special în domeniul informațiilor, consultărilor și participării cetățenilor. Este vorba despre Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239 din 13.11.2008, care stabilește normele aplicabile pentru asigurarea transparenței în procesul decizional al autorităților publice centrale și locale, ale altor autorități publice și reglementează relațiile lor cu cetățenii, cu asociațiile înființate în conformitate cu legea, cu alte părți interesate care vor participa la procesul decizional. Sub incidența acestei legi intră următoarele autorități publice centrale - Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Guvernul, autoritățile publice autonome, administrația publică specializată, precum și autoritățile publice locale - unitățile teritoriale autonome cu statut juridic special și autoritățile administrației publice locale. Ulterior, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr. 96 din 16.02.2010 cu privire la acțiunile de implementare a Legii privind transparența în procesul decizional, Regulamentul fiind elaborat pentru a asigura transparența în procesul de elaborare și adoptare a deciziilor. Scopul Regulamentului este de a asigura prevederile uniforme ale Legii cu privire la Transparență în procesul decizional și stabilește procedurile pentru asigurarea transparenței în procesul de elaborare și luare a deciziilor la Cancelaria de Stat, ministere, alte autorități administrative

centrale, autoritățile administrației publice descentralizate a serviciilor publice, precum și entitățile publice juridice și entitățile publice private care utilizează fonduri financiare publice. Cetățenii sunt actorii de frunte în dezvoltarea politică, în proiecte sau programe.

Democrația participativă în Republica Moldova este reprezentată, în special, în timpul participării la alegeri, referendumuri, proteste, sondaje de opinie a cetățenilor. Democrația participativă permite tuturor cetățenilor să participe activ la procesul politic, nu numai la adoptarea deciziilor prin referendum sau adunări naționale etc., ci și să participe la elaborarea strategiei de dezvoltare a societății, a politicilor publice, la implementarea deciziilor. Cetățenii moldoveni trebuie să controleze măsura în care funcționează legile adoptate, măsura în care sunt respectate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, deciziile și promisiunile făcute. Cetățenia activă, generată de cultura civică și democrația participativă, organizează principiile de revendicare și asigurare a drepturilor săracilor și a celor excluși. În acest fel, creșterea și extinderea ariei de participare a cetățenilor educă indivizii să fie cetățeni eficienți, democratici, valorizându-și propriile puteri (împuterniciri). Democrația participativă poate transforma individul dintr-un cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, într-un cetățean public, atent, grijuliu, căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său. Democrația participativă implică mecanisme prin care se iau decizii cu privire la problemele comunității prin implicarea cetățenilor. Sugestiile și reclamațiile cetățenilor trebuie să fie luate în considerare de către factorii de decizie politici, indiferent dacă sunt de acord cu acestea.

Democrația participativă în Republica Moldova include trei niveluri:

- participarea cetățenilor la procesul decizional public;
- participarea cetățenilor la administrarea banilor publici;
- consultarea publică a societății civile.

Se constată și pe plan european accentuarea rolului participării cetățenilor la elaborarea reglementărilor și politicilor la nivel local și național. Comunicarea Comisiei Europene Reglementarea inteligentă în Uniunea Europeană [109] propune extinderea perioadei de consultare publică pentru revizuirea politicii Comisiei referitoare la consultare prin utilizarea unor noi instrumente și eficientizarea celor existente. Ulterior este publicat Regulamentul 211/2011 privind inițiativa cetățenească [110], ce stabilește cadrul legislativ necesar manifestării inițiativelor legislative ale cetățenilor la nivelul Uniunii Europene. Funcționarea eficientă a Uniunii Europene și menținerea legitimității politice a instituțiilor sale este posibilă doar prin

implicarea cetățenilor în mod direct și într-o măsură mai mare în procesul decizional. Totodată, prin participarea la vot și alegerea unor reprezentanți politici, cetățenii au oportunitatea de a fi consultați referitor la politicile publice de nivel local, național și comunitar.

Informarea corectă a populației prin intermediul mass-media este, în primul rând, asigurarea accesului la informație pentru jurnaliști. Posibilitatea și premisa cea mai importantă a avansării unei presei de calitate rezidă în posibilitatea instituției mass-media de a acumula și colecta, pentru a fi transmisă audienței, informația exhaustivă, amplă, variată. Limitarea unor astfel de posibilități pentru operatorii comunicării comportă riscul unei activități mediatice deficiente, a distorsionării informației [242]. Din păcate, deseori obținerea informației, a cărei semnificație socială face necesară publicarea ei în paginile presei, prezintă serioase dificultăți [112].

Există mai mulți indicatori de evaluare a eficienței guvernării, care definesc permanențele ei într-o anumită perioadă de timp: calitatea guvernării, stabilitatea sistemului politic, durata guvernării, indicii de susținere populară, cadrul decizional etc. Eficiența guvernamentală este direct dependentă de stabilitatea instituțiilor. Instituțiile sunt componente esențiale ale sistemului politic, interpretate ca parte inseparabilă și foarte importantă a sistemului social global. Instituțiile reprezintă structura de bază prin care omul de-a lungul istoriei a creat ordine și a încercat să reducă din nesiguranță. Astfel, rolul principal al instituțiilor într-o societate este de a reduce nesiguranța prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunii umane [208]. Fiecare dintre acestea constituie în sine un model de organizare și desfășurare a interacțiunilor dintre indivizi, care exprimă raporturi concrete, ce dobândesc un caracter de stabilitate și coeziune pe o perioadă mai mare sau mai mică de timp. În același timp, instituțiile politice sunt și reprezentări ale unui sistem (sau sisteme) de valori, concepții etc., ceea ce le conferă caracter de legitimitate, fiind astfel acceptate de majorități sociale a căror dinamică este însă schimbătoare. Instituțiile politice, potrivit diversității vieții sociale, sunt relativ numeroase, fiecare având structuri, trăsături, roluri, funcții și relevanță distincte [81, p.28].

În ultimii ani au fost elaborate și analizate diferite metode de evaluare a calității guvernării. În acest sens, sunt cunoscute sistemele de evaluare - Indicatorii de Guvernare la Nivel Mondial (IQM). În *Anexa I* este prezentată matricea sectoarelor de guvernare, principiile și indicatorii [234].

Guvernarea creează un spațiu adecvat pentru organizațiile neguvernamentale și pentru alți actori din societatea civilă, angajându-i în dialogul politic. Sunt promovate parteneriatele cu societățile din sectorul privat. Parteneriatele pot acționa în două direcții: de sus în jos, de la

guvern spre societatea civilă, și de jos în sus, de la societatea civilă spre guvern. Guvernarea oferă mijloace adecvate comunităților locale și regionale, ca acestea să furnizeze în mod regulat viziuni, informații și recomandări politice pentru fiecare nivel al guvernării [152].

Promovarea activismului judiciar este o condiție indispensabilă unei guvernări eficiente. Pentru a proteja drepturile și interesele legitime, organizațiile neguvernamentale și cetățenii neasociați trebuie să apeleze cât mai frecvent la justiție. Republica Moldova dispune de un cadru juridic de bază, care recunoaște drepturile fundamentale economice, sociale și politice ale cetățeanului, și de o constituție, orientată spre dezvoltarea umană [118].

Eficiența programelor de guvernare poate fi diferită în momentul elaborării, în primele etape de abordare a procesului de monitorizare a activității sale. Dacă într-o construcție teoretică un program ipotetic presupune o influență benefică asupra condițiilor de trai și activității, asupra modului de funcționare a unei structuri, atunci în primele etape de realizare putem constata erori, cheltuieli nejustificate etc. Recunoașterea eficienței guvernării presupune o schimbare de structură și conținut a guvernării, bazate pe principiile democrației participative [185]. Redescoperirea eficienței este importantă pentru gestiunea programelor guvernării, deoarece deține motivația acțiunilor tuturor elementelor implicate în actul guvernării. Ca și în orice alt domeniu al activității politice, deosebim factori obiectivi și subiectivi. Factorii subiectivi, prin prezența lor suficientă, susțin guvernarea, fiind prezenți într-un volum insuficient; factorii obiectivi influențează negativ asupra eficienței, gestiunii și realizării programelor guvernamentale. Factorii subiectivi țin de componența, profesionalismul, agerimea, principialitatea guvernării în ansamblul și complexitatea sa.

Un domeniu relativ nou – „marketingul politic - cuprinde o arie largă de aplicare și oferă instrumente analitice inedite pentru a explica modul în care se comportă organizațiile politice”. Marketingul politic nu este altceva decât o simbioză între știința politică și marketingul clasic. Acesta împrumută conceptele principale de marketing (produsul, vânzările, orientarea spre piață) și tehnici (cercetarea pieței), adaptându-le în conformitate cu principiile tradiționale ale științei politice, pentru a crea un cadru teoretic integrat. O confuzie conceptuală de care a suferit marketingul politic ne sugerează să-l percepem ca fiind unul din sinonimele comunicării politice, fiind mai mult decât doar atât [159].

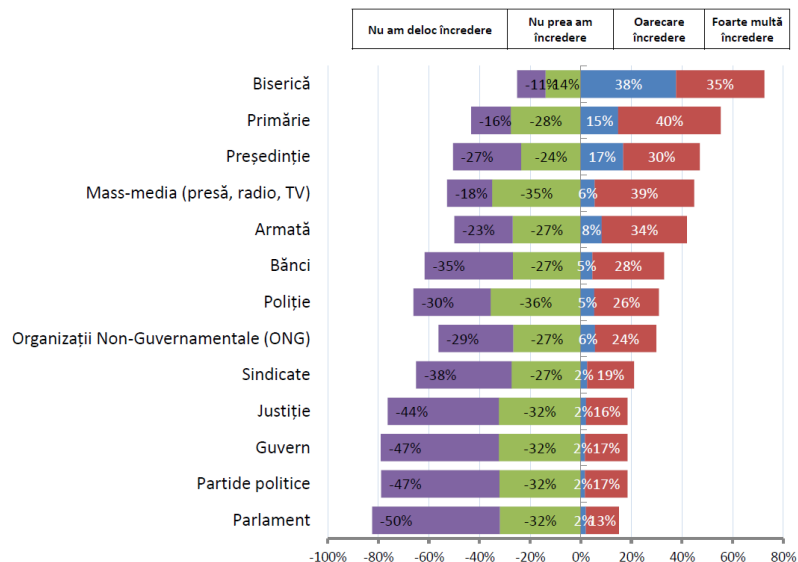
Pentru a spori șansele de eficientizare, consolidare și fortificare a unei guvernante echitabile și care ar face față provocărilor generate de pandemia, în statele cu un sistem politic cu mai

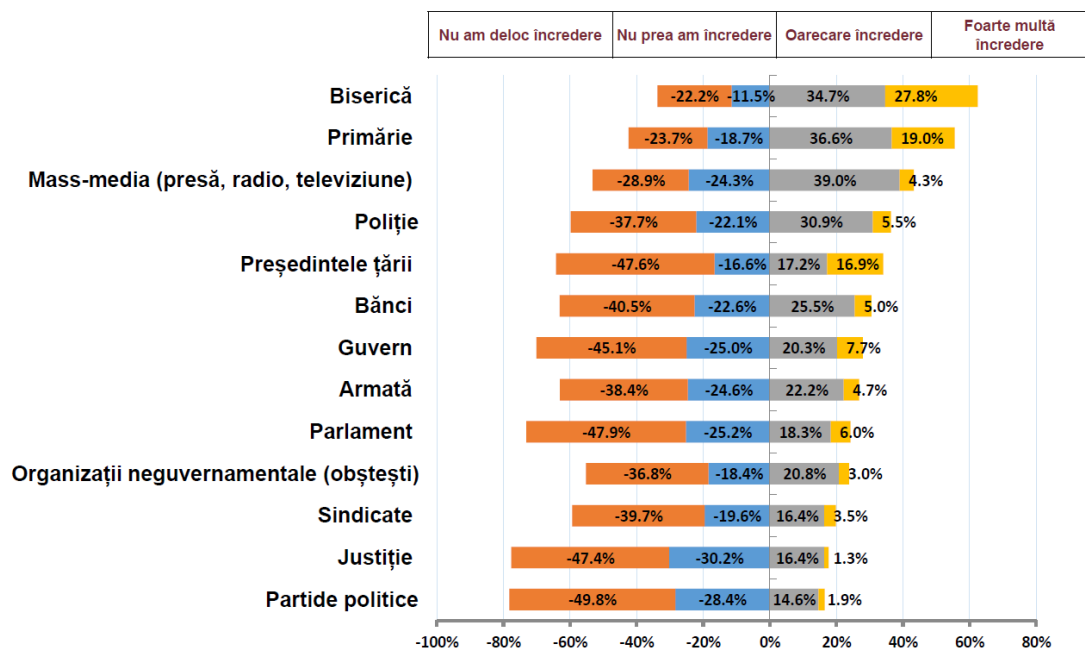
puține tradiții democratice, în mod special, este nevoie stringentă ca procesul de guvernare să adopte o abordare analitică și critică față de propriile deficiențe de guvernanță din trecut și să contribuie decisiv la redefinirea și prioritizarea îmbunătățirii și optimizării relațiilor dintre stat și societate, precum și la revitalizarea și revederea critică a contractului social în societatea respectivă. Acestea ar trebui să includă în mod obligatoriu și abuzurile legate de recurgere la impunitate, la corupție, nepotism, de capturare a instituțiilor statului în interesul grupărilor politice de la guvernare [177].

Dimensiunile participative ale bunei guvernări pot fi realizate prin implicarea tuturor părților interesate, prin democratizarea procesului decizional pe tema dezvoltării durabile. Se subliniază responsabilitatea și rolul generațiilor tinere în crearea dezvoltării durabile. Ramona Ghierga, directorul unității Asistență pentru Dezvoltare din cadrul MAE, declara într-un interviu public de la începutul lui 2017 că „pentru anul 2015, vă pot spune că sectoarele care au beneficiat cel mai mult de finanțare din bugetul de cooperare pentru dezvoltare au fost: educația, democrația și buna guvernare, societatea civilă și asistența umanitară” [271].

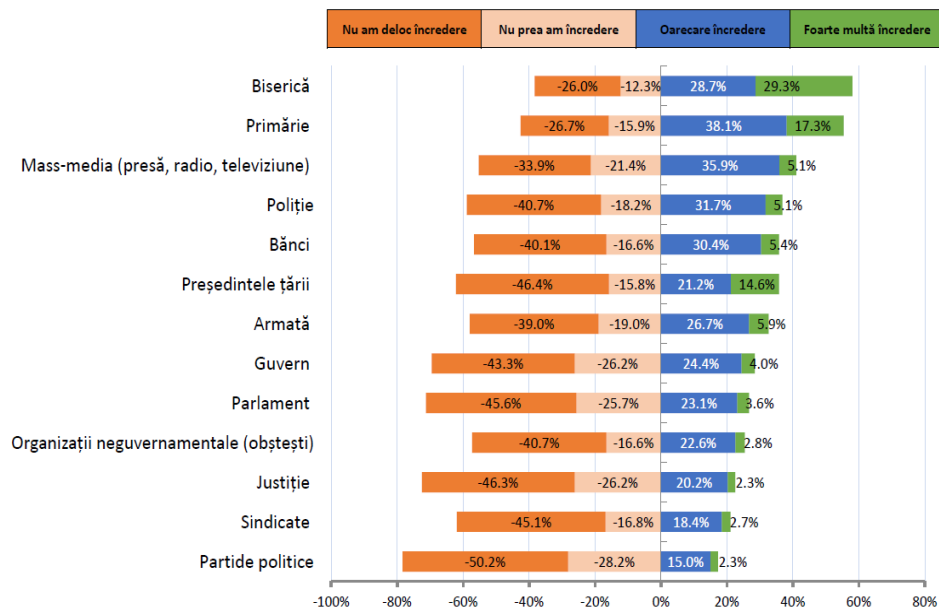
Pentru a defini tendințele reale de implementare a modelului democrației participative în Republica Moldova am consultat Barometrul opiniei publice, elaborat de Institutul de Politici Publice, pentru anii 2021, 2022, 2023, și anume a indicatorilor specifici nivelului de încredere a populației în instituțiile statului precum, și a altor structuri, identificăm următoarea situație:

Fig. 2.2. Ce încredere aveți în...
 Sursa: Barometrul opiniei publice 2021
 „Institutul de Politici Publice (IPP)” [213]

Fig. 2.3. Ce încredere aveți în...
Sursa: Barometrul opiniei publice 2022
 „Institutul de Politici Publice (IPP)” [214]

Fig. 2.4. Ce încredere aveți în...
Sursa: Barometrul opiniei publice 2023
 „Institutul de Politici Publice (IPP)” [215]

Am studiat percepția politicului de către cetățenii Republicii Moldova, îndeosebi a fenomenului încrederii populației în instituțiile politice, în capacitatea acestora de a le prezenta și satisface interesele. Analiza rezultatelor investigațiilor specialiștilor de la Institutul de Politici Publice pune în evidență o scădere a aprecierii pozitive a încrederii populației în instituțiile politice. Manifestarea neîncrederii cetățenilor în capacitatea liderilor de a soluționa problemele cu care se confruntă societatea pune la îndoială legitimitatea guvernării, fapt care ar trebui să îngrijoreze toate grupurile sociale, îndeosebi clasa politică, societatea civilă. În acest context, menționăm că încrederea „pe orizontală”, între cetățeni, poate fi sporită, între altele, printr-o justiție corectă, care ar încuraja un comportament corect și loial între cetățeni și ar împiedica proliferarea cazurilor de corupție. În ceea ce privește încrederea „pe verticală”, între cetățeni și instituții, aceasta poate fi sporită prin creșterea transparenței instituționale și printr-o informare adecvată, și la timp privind beneficiile aduse comunității de programele politicii strategice, de politicile publice, implementate de instituțiile statului, monitorizate de organizațiile neguvernamentale.

Conform Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, scopul prevederilor specificate în conținut acesteia determinat de prognoza ca până “*La sfârșitul anului 2030 Republica Moldova va dispune de o administrație publică centrală și locală capabilă să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență astfel încât: (a) să gestioneze cu eficiență și să livreze servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare; (b) să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere; (c) să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice, astfel încât să fie capabilă să răspundă provocărilor ridicate de procesul de aderare la UE*” [233, p. 54]. Reieșind din scopul propus în conținutul strategiei, deducem impactul care se va reflecta și manifesta în creșterea semnificativă a calității guvernării publice, în acest sens decidentul politic are rolul de ași asuma actul guvernării, de a spori nivelul de satisfacție și încredere a societății.

Aceste soluții depind și de nivelul de informare a populației, de comportamentul formațiunilor și liderilor politici nu doar în cadrul campaniilor electorale, de modalitatea de vot aplicată, care în sine poate fi o soluție, dar și de forma în care vom contribui la sporirea numărului alegătorilor rezonabili. Nivelul culturii politice determină în mare parte calitatea și eficacitatea funcționării sistemului politic democratic, subsistemului decizional. De fapt, cultura politică este

produsul unei experiențe istorice a întregii societăți, a cărei formare necesită angajarea socială a fiecărui individ, din care va rezulta socializarea lui politică. Funcționarea democrației în societățile în tranziție necesită și o cultură politică specifică, în care anumite valori și modalități de comportament sunt considerate o normalitate [164, p. 39].

Calitatea unui sistem politic democratic se măsoară prin performanțele sale instituționale și economice, dar ea este influențată și de factorii sociopolitici. Eficiența guvernamentală este direct dependentă de stabilitatea instituțiilor [184]. Politicile, serviciile publice nu pot fi reformate și livrate eficient fără ca cineva să le gândească, să le aplice și să le gestioneze cu finețe. Eficiența instituțională, precum și prioritățile de bază ale guvernării au ca obiectiv principal creșterea bunăstării, securității și calității vieții cetățenilor, în special prin: dezvoltarea economiei și facilitarea creării locurilor de muncă bine plătite, eradicarea corupției și garantarea supremației legii, fortificarea capacității de apărare a țării, prestarea serviciilor publice accesibile și cost-eficiente, asigurarea protecției sociale pentru grupurile vulnerabile ale populației.

Abordările participative ale teoriei democratice susțin că democrația este un set de instituții fără valoare atâta vreme cât ele îi permit cetățeanului numai să voteze reprezentanți în instituții politice îndepărtate și să fie protejat față de abuzurile guvernării. O democrație deplină înseamnă, în principiu, că oamenii pot acționa ca cetățeni în toate instituțiile majore care necesită energia și supunerea lor. Această concluzie a făcut ca teoria și practica politică sa-și îndrepte interesul spre asociațiile civice din afara statului, văzând în ele cele mai promițătoare poziții ale practicii democrației extinse.

Fiecare cetățean, grupurile și organizațiile din societatea civilă pot face în mod independent foarte multe lucruri în favoarea unei bune guvernări și a dezvoltării umane. Dar succesul depinde, în mare măsură, și de mediul creat prin activitatea guvernării. Statul are un rol central nu doar prin activitățile lui, dar și prin influența asupra diverselor fenomene din societate. Nici un grup din societate nu trebuie să obțină beneficii și resurse din contul altora și aceasta este sfera în care o bună guvernare joacă un rol principal pentru a asigura echitatea. Cazul Republicii Moldova, de asemenea, confirmă faptul că alegerile libere sunt necesare, însă nu și suficiente pentru a motiva guvernarea să fie mai responsabilă și să asigure o dezvoltare mai rapidă. Nu există o legătură causală directă între democrația electorală, extinderea dezvoltării umane și o guvernare îmbunătățită. Pentru a favoriza un avânt politic și un mediu politic mai adecvat în

vederea îmbunătățirii condițiilor dezvoltării resurselor umane și a guvernării, trebuie luate măsuri privind promovarea participării politice, care este un obiectiv prioritar în activitatea instituțiilor politice. Guvernul Republicii Moldova trebuie să creeze condiții favorabile pentru implicarea societății civile în dezbaterile publice a proiectelor legislative, a politicilor publice, pentru susținerea unui dialog social eficient. Un astfel de program de activitate este realizabil în condițiile unor instituții guvernamentale tolerante, orientate în activitatea lor către elaborarea și implementarea programelor axate pe dezvoltare și modernizare.

Resursele cultural-informaționale înglobează cunoștințele și informația, mijloacele de obținere și diseminare a acestora, instituțiile științei și ale învățământului, mass-media, cultura politică, cultura generală, abilitatea subiecților politici (individuali și colectivi) de a decide și acționa în cunoștință de cauză, profesionalismul demnitarilor și funcționarilor din structurile statale, nivelul de studii al populației, intelectul puterii [216]. Acesta din urmă, prin definiție, posedă capacitatea de a cunoaște fenomenele reale, de a lua decizii adecvate și de a obține realizarea lor. Resursa intelectuală a puterii sporește mult în cazurile în care intelectul cumulativ al funcționarilor angajați în organele administrative de stat este completat cu cel al angajaților din instituțiile de cercetări științifice, din învățământ, culturale etc. Conexiunea potențialului intelectual al angajaților din organele de stat cu cel al specialiștilor din exterior este, de regulă, mai mult o doleanță decât un fapt social real. Mult mai frecvente sunt cazurile de învinuiri reciproce, în care cei din afara structurilor statale îi califică pe cei implicați în guvernare ca fiind agramăți, inapți de a soluționa problemele societății etc., iar cârmuitorii țării, la rândul lor, fac reproșuri, mai ales celor din sfera cercetare-inovare, că nu-și aduc contribuția necesară la prosperarea națională, contribuție pe care ca atare nici n-o solicită. Experiența țărilor dezvoltate demonstrează o creștere a potențialului intelectual al puterii. Într-o societate bazată pe cunoștințe acest proces va avea o dezvoltare continuă. Dacă puterea este pe deplin cointereseată în legitimitatea sa, ea va trebui să solicite opinia experților, să consulte mai multe opinii în problemele litigioase, să țină cont de pozițiile acelor oameni care dispun de un potențial analitic recunoscut în plan național, dar poate chiar și peste hotare [133].

Drept concluzii pentru acest subcapitol putem menționa că modul de desfășurare a procesului electoral, comportamentul clasei politice și al cetățenilor, la fel ca multe alte dificultăți observate, vor fi și trebuie să fie analizate din perspectiva perfecționării sistemului electoral, procesului electoral și al limitării absenteismului prin dezvoltarea culturii politice de

participare, a conștiinței civice a actorilor procesului politic. Aspectele ce țin de securitate, calitatea și durabilitatea vieții, chiar, în unele cazuri, de drepturile fundamentale ale omului, sunt puse frecvent în pericol. În astfel de condiții, o reformă eficientă a guvernării este pe cât de necesară, pe atât de complicată, fiindcă resursele țării sunt, la moment, insuficiente. Realizarea acestei reforme trebuie corelată judicios cu interesele naționale bine definite ale țării în privința integrării europene. Capacitatea guvernului de a realiza activitatea în volum mare, efectiv și cu conștiinciozitate, este supusă îndoielilor de către populație. Cetățenii au motive să fie nemulțumiți de modul în care sunt guvernați. Lipsa de responsabilitate a funcționarilor din autoritățile publice întărește convingerea că există un deficit democratic greu de acoperit. Economiiștii sunt convinși că instituțiile de stat nu pot concura cu structurile comerciale pe piață. Experții și oficialii aleși, de diferite niveluri, critică administrația publică și propun reorganizarea ei. În aceste condiții, asigurarea unei bune guvernări a devenit provocarea de bază pentru realizarea actului de guvernare. Pentru democratizarea în continuare a vieții publice, modernizarea administrației publice și aducerea ei în concordanță cu standardele europene avem nevoie de o mai mare deschidere spre cetățeni, spre mediul extern în care activează autoritățile publice. Punând în comun informațiile și experiența țărilor dezvoltate, identificăm că cel mai bun mod de a înainta spre o bună guvernare este încurajarea dialogului la scară largă despre idei, acțiuni și opțiuni. În acest fel, guvernul, autoritățile locale pot lua decizii care să fie înțelese de cetățeni. Subiectele de reflecție trebuie să includă necesitatea inovării și creșterea competențelor pentru a face față imperativului timpului și a ne putea integra în marea familie europeană, precum și schimbările demografice, emigrația populației, securitatea energetică, protecția mediului. La rândul lor, toți cetățenii țării trebuie să fie conștienți de importanța participării și implicării lor în procesul de guvernare. Societatea civilă poate influența formularea politicilor și a proiectelor prin intermediul calității de membru în comitete, prezentării directe a memorandumurilor sau prin intermediul reprezentanților aleși și stabilirea interactivă a normelor în procesul de implementare a politicilor, proiectelor și schemelor cu impact asupra cetățenilor.

2.3. Concluzii la capitolul 2

1. Rolul democrației participative în asigurarea eficienței guvernării rezidă în cooperarea strânsă, în baza principiilor democrației, cu exponenții societății civile, cu organizațiile obștești și forțele politice, cu mediul academic și cel de afaceri, ceea ce poate

conduce guvernarea spre succes în vederea asigurării unui consens național larg privind transformarea Republicii Moldova într-un stat funcțional, democratic și modern, cu perspective reale de aderare la UE.

2. Consolidarea institutelor democratice și a bunei guvernări în Republica Moldova, prin combaterea corupției, asigurarea securității energetice, dezvoltarea economică și financiară, cooperarea în materie de securitate și analiza multidimensională a tuturor criteriilor de participare locală/regională/națională/internațională poate contribui la atingerea nivelului de eficiența guvernării.

3. Eficiența guvernamentală este direct dependentă de funcționalitatea instituțiilor. Funcționarea instituțiilor politice (stat, partide, organizații) indică nivelul de organizare și gestiune a societății. Abordarea instituțională a sistemului politic din Republica Moldova deschide perspectiva modelării mecanismului conlucrării elementelor acestuia cu scopul de a schimba atitudinea cetățenilor față de programele, proiectele, acțiunile politice.

4. Abordarea conceptuală, sistemică, structural-funcțională și behavioristă a guvernării și a democrației participative, valorificarea/redimensionarea experienței acumulate de statele democratice, de statele membre ale Uniunii Europene va permite cetățenilor Republicii Moldova să decidă asupra modului de organizare social-politică, asupra funcționării eficiente a instituțiilor statului.

5. Eficiența guvernării depinde de influența mai multor factori, dominanți fiind: cultura politică, democrația participativă, pluralismul moderat, o clasă politică responsabilă, o societate civilă matură. Atitudinea și comportamentul guvernelor și partidelor este analizat și monitorizat, iar concluziile generate de experiențele pozitive sau negative au impact asupra preferințelor partinice.

3. ASIGURAREA EFICIENȚEI GUVERNĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR DEMOCRAȚIEI PARTICIPATIVE

Acest capitol prezintă aspectul aplicativ al investigației. Astfel, supunem analizei impactul democrației participative pentru buna guvernare în Republica Moldova și impactul Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova. Impactul democrației participative pentru buna guvernare, ca funcție de guvernare, nu susține doar dezvoltarea participativă, ci, în conformitate cu evoluția procesului de participare, se transformă într-o funcție de guvern care poate sprijini o participare mai largă, mai matură. În acest sens, dezvoltarea participativă promovează buna guvernare. Procesul actual al demarării și racordării politicilor și legislației Republicii Moldova la cele ale Uniunii Europene, inclusiv în baza Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, denotă un interes sporit pentru asigurarea unui nivel avansat al securității umane și pentru aplicarea valorilor de libertate personală în procesul de modernizare a societății. Acest interes și voința politică, exprimată în Acordul de Asociere, urmează a fi confirmate prin acțiuni corespunzătoare, determinate și hotărâte ale autorităților din Republica Moldova și a cetățenilor acestei țări spre a se edifica o societate cu un înalt nivel de civilizare și bunăstare, determinând perspectivele de evoluție a democrației participative pentru asigurarea eficienței guvernării.

3.1. Conexiunile particularităților democrației participative cu buna guvernare în Republica Moldova

Impactul democrației participative și înțelegerea conceptului de dezvoltare participativă pentru stimularea unei bune guvernări sunt necesare pentru a lua în considerare direcțiile de bază ale orientării și dezvoltării criteriilor de eficientizare a guvernării în Republica Moldova. „Dezvoltarea bazată pe forțele proprii” înseamnă construirea mecanismelor endogene ale societății, care vor permite națiunilor în curs de dezvoltare să realizeze în cele din urmă o creștere fără ajutor. Dezvoltarea „durabilă” înseamnă continuarea unui model stabil de creștere, astfel încât dezvoltarea economică să fie în armonie cu mediul. Realizarea „justiției sociale” înseamnă egalizarea și asigurarea oportunităților de participare a oamenilor pentru a remedia disparitățile dintre regiuni, nivelurile veniturilor și gen. Accentul în dezvoltare ar trebui să fie pus nu numai pe creșterea producției de materiale, ci și pe promovarea și îmbunătățirea capacităților sociale ale

persoanelor implicate în dezvoltare. Pentru ca acest lucru să fie realizat, persoanele implicate în dezvoltare ar trebui să participe activ la procesul de planificare și punere în aplicare a activităților de dezvoltare, precum și să se bucure de beneficiile lor. Aceste aspecte și înseamnă în sens larg „participare”. Participarea la fiecare aspect al politicii, economiei și societății este importantă atât ca scop, cât și ca mijloc de dezvoltare.

Dezvoltarea participativă în rândul cetățenilor din Republica Moldova este o formă de dezvoltare care sporește sustenabilitatea și încrederea în sine și vizează realizarea justiției sociale prin îmbunătățirea calității participării oamenilor. Domeniile în care se desfășoară dezvoltarea participativă există pe o diversitate de niveluri, variind de la nivelul cel mai de jos al proiectelor de ajutor ale organizațiilor individuale până la comunitățile și societățile locale, până la și inclusiv la nivel național. La nivelul comunităților rurale, al societăților locale și al statului se suprapun toate aspectele participării la economie, societate și politică. Am dori să evidențiem societățile locale și grupurile de comunități rurale, care pot servi drept unități administrative și de dezvoltare, și să ne concentrăm atenția asupra dezvoltării participative, asupra creșterii calității participării la aceste societăți locale.

Calitatea acestei participări va spori pe măsură ce nevoile umane de bază ale locuitorilor din regiune sunt satisfăcute, pe măsură ce conștientizarea oamenilor și organizarea grupurilor populare în societățile locale sunt promovate și pe măsură ce capacitatea organizațiilor de a gestiona resursele, de a se governa autonom și de a negocia cu reprezentanți din afara comunității sunt încurajate progresiv. Seria de procese prin care conștientizarea, organizarea și capacitățile oamenilor sunt dezvoltate continuu este denumită colectiv „procesul de participare la societatea locală”, dar există de fapt multe forme de participare la acest proces. Sunt implicate următoarele trei elemente care interacționează, influențând atât forma, cât și calitatea participării:

- ✓ Persoanele și organizațiile locale (inclusiv subgrupurile care fac parte din organizație atunci când este implicată o organizație), agenții de participare;

- ✓ Instituțiile formale și informale, cum ar fi legile, sistemele administrative sau normele comportamentale care determină oportunitățile de participare și modelele comportamentale ale entității participante;

- ✓ Structurile naționale de stat și de guvern, care sunt garante ale eficacității acestor instituții și le pot îmbunătăți sau consolida prin sprijin politic.

Calitatea participării variază în funcție de următoarele:

- ce tip de entități participante există și ce fel de instituții oferă oportunități de participare;
- măsura în care canalele de stat și guvernamentale garantează eficacitatea instituțiilor existente și efectuează un sprijin politic adecvat;
- gradul în care entitățile participante sunt capabile să răspundă în mod adecvat oportunităților de participare; și, în cele din urmă;
- modul în care statul, structurile guvernamentale și alte părți terțe sunt capabile să îmbunătățească și să consolideze instituțiile sau să găsească o relație reciproc complementară și de consolidare cu instituțiile informale și formale, atunci când este necesar, pentru a spori oportunitățile de participare.

Deoarece aceste trei elemente sunt ele însele determinate de condițiile culturale și istorice inițiale și de statutul de dezvoltare a societății în care are loc participarea, calitatea participării este influențată și de aceste condiții, și de statutul lor de dezvoltare.

Prin dezvoltarea participativă, căutăm nu numai să construim sau să restructurăm astfel de instituții formale, cum ar fi sistemele juridice și administrative, procesele administrative și piețele, ci și să introducem mecanisme din partea instituțiilor informale, cum ar fi sistemele tradiționale existente de gestionare a resurselor ale societăților locale, pentru a spori eficacitatea instituțiilor formale existente. De exemplu, este posibil ca prin mobilizarea activă a know-how-ului societăților locale și a obiceiurilor informale, cum ar fi ajutorul reciproc, să se poată compensa limitările sistemelor formale existente. Prin consolidarea capacităților membrilor comunității și ale organizațiilor acestora se pot crea norme pentru aranjamente organizaționale noi și mai bune, îmbunătățind și dezvoltând instituțiile informale. În plus, eforturile de a promova o schimbare a percepțiilor, de a spori capacitățile funcționarilor publici și de a îmbunătăți sau raționaliza agențiile și canalele guvernamentale vor facilita îmbunătățirile menționate mai sus și gradul de participare efectivă și durabilă în societățile locale.

Pentru a se asigura o bună guvernare, sunt necesare schimbări în comportamentul actorilor politici. Ne referim aici la eliminarea comportamentelor nedorite, cum sunt traseismul politic și corupția [18, p. 84]. Speranța aderării și integrării în structurile europene constituie un factor mobilizator pentru actuala guvernare. Potrivit acestui concept, guvernarea trebuie să se concentreze asupra satisfacerii necesităților primare și secundare ale cetățenilor. Este imperios

necesar să se asigure un consens politic între actorii guvernării, ceea ce va conduce la consolidarea regimului de guvernare din Republicii Moldova. Din cauza caracterului ambivalent al statelor post-totalitare, inclusiv al Republicii Moldova, procesul de democratizare este în plină desfășurare. Studiată preponderent în cadrul tranzitologiei politice, tematica democratizării societății este susceptibilă de a obține valențe noi. În perioada de tranziție, procesul de democratizare al societății este supus unor acțiuni complexe, contradictorii și multidimensionale ale factorilor interni și externi, factori ce caracterizează ansamblul transformărilor social-politice din societatea contemporană. În cazul Republicii Moldova, acestea sunt tradițiile democratice slabe, existența unor tensiuni interetnice în perioada primului deceniu de consolidare instituțională a guvernării de coaliție. Nici partidele politice, nici actorii societății civile din Republica Moldova n-au reușit să activeze eficient în comun. Această lacună a dominat interacțiunea dintre cetățeni și stat. Pe de o parte, cetățenii au fost incluși în procesul de adoptare a deciziilor, pe de altă parte, guvernarea a devenit mai puțin transparentă și responsabilă. Această problemă afectează direct calitatea guvernării și a dezvoltării umane.

Orice guvernare democratică este obligată să-și verifice mereu comportamentul și rezultatele în raport cu scopurile propuse, să întreprindă măsurile de rigoare ca în cele din urmă să îndreptățească așteptările cetățenilor. Puterea politică reprezintă centura de susținere, suportul edificiului social, fără de care celelalte elemente ar rămâne separate, nevalorificate. Orice guvernare reală tinde să-și exercite puterea pe întreg teritoriul statului, s-o extindă asupra principalelor domenii de activitate umană, să-și realizeze relațiile cu societatea civilă, cu ceilalți subiecți ai politicii, inclusiv cu opoziția [155]. Prin toate acestea se impune dimensiunea orizontală a puterii. Dimensiunea verticală constă din legăturile stabile dintre diferite niveluri ale administrației publice, precum și din relațiile dintre guvernanți și publicul votant, dintre cei care dețin puterea și cei care o suportă. Insuficiența guvernamentală uneori rezultă nu atât din lipsa de competență a guvernanților, cât din ne dorința de a aplica legea în mod consecvent.

Dificultatea dezvoltării participative constau în necesitatea de a asigura în mod public drepturile fundamentale ale omului, pentru a completa sistemele informale de luare a deciziilor, care nu contribuie neapărat la promovarea participării, de exemplu, din cauza dominației de către șefii comunității locale. Instituțiile formale nu trebuie să primească doar contribuții din

partea instituțiilor informale; de asemenea, acestea trebuie să diminueze aspectele negative ale instituțiilor informale prin asigurarea drepturilor localnicilor de a se opune sau de a depune obiecții formale și de a acționa ca arbitri în rândul localnicilor și între localnici și guvernul național. Instituțiile formale și informale se află, cu alte cuvinte, într-o relație reciproc complementară între ele.

Dezvoltarea participativă este una dintre cele mai importante abordări pentru realizarea bizuirii pe forțele proprii, a dezvoltării durabile și a justiției sociale. În așa-numita abordare de sus în jos a dezvoltării, întregul proces de elaborare și punere în aplicare a politicilor se desfășoară sub îndrumarea guvernelor țărilor în curs de dezvoltare, iar oamenii tind să fie puși într-o poziție pasivă. Păturile sociale care se bucură de beneficiile dezvoltării au poziția lor de beneficiari consolidată de acest sistem de promovare a dezvoltării, lăsând nerezolvate problemele adânc înrădăcinate ale sărăciei și disparităților dintre zonele urbane și rurale. Acest lucru, la rândul său, pune în pericol succesul și sustenabilitatea proiectelor de dezvoltare. Dezvoltarea participativă a apărut din conștientizarea acestor inadvertențe. În mod specific, dezvoltarea participativă este o încercare de a compensa sau de a depăși limitările abordării de dezvoltare de sus în jos prin adoptarea unei abordări de dezvoltare de jos în sus. Această din urmă abordare implică luarea în considerare cât mai mult posibil a nevoilor și opiniilor localnicilor în formularea și punerea în aplicare a politicii de proiect de dezvoltare. Este o abordare care permite oamenilor să dobândească abilitățile necesare pentru a implementa și coordona gestionarea proiectelor de dezvoltare în sine și, astfel, să culeagă mai mult din profiturile dezvoltării [60].

Prin urmare, este insuficient să se considere că dezvoltarea participativă este limitată la promovarea participării numai la nivelul societății de bază sau ca participare tranzitoriu; dezvoltarea participativă trebuie concepută într-un sens mai larg, având în vedere caracteristicile descrise mai jos.

✓ Dezvoltarea durabilă, independentă, nu poate fi realizată doar prin înlocuirea tuturor programelor de dezvoltare administrate la nivel central, conduse de guvern, cu programe conduse de comunitatea locală.

Grupurile comunitare locale nu pot construi infrastructuri economice sau infrastructuri sociale la scară largă sau nu pot furniza servicii. În mod evident, guvernul central joacă un rol important în coordonarea, planificarea și implementarea programelor de management și dezvoltare economică la scară națională. Scopul dezvoltării participative este de a se asigura

că se acordă atenție creșterii beneficiilor pentru localnici și diminuării consecințelor negative prin satisfacerea nevoilor și punctelor de vedere ale comunităților locale, care vor fi afectate și încercarea de a construi un consens cu privire la planurile de proiecte de dezvoltare, care urmează să fie realizate sub îndrumarea guvernului. Cu alte cuvinte, dezvoltarea participativă nu înseamnă că toate activitățile de dezvoltare ar trebui să se desfășoare într-un cadru standardizat de participare a oamenilor; ea înseamnă, de asemenea, crearea unor mecanisme care să reflecte nevoile și dorințele oamenilor și să introducă o abordare participativă a formării politicilor și a proceselor administrative de dezvoltare conduse de guvern.

✓ Extinderea cantitativă a participării persoanelor nu conduce direct la o dezvoltare durabilă, care se bazează pe forțele proprii; de asemenea, este important să se îmbunătățească calitatea participării și să se permită durabilitatea acesteia.

Participarea poate fi de trei feluri: participare involuntară, participare tranzitorie, motivată de interes propriu, și participare voluntară, durabilă. Îmbunătățirea calitativă prin participare durabilă este imposibilă fără un proces de lungă durată, astfel încât organizațiile să fie formate și în acest proces să se formeze capacitatea de gestionare a resurselor, să se creeze norme, să se internalizeze mecanismele de creare a acestora și să se dobândească abilitățile de bază necesare pentru negocierea externă. Pentru a crea procesele pentru acest tip de participare voluntară, sunt necesare metode, precum creșterea gradului de conștientizare a oamenilor, organizarea și cultivarea metodelor lor de competențe deținute de ONG-urile locale, stabilite pentru a ajuta dezvoltarea, pentru a crea agenți de dezvoltare voluntari. De asemenea, este necesară o abordare bazată pe sistemele tradiționale ale societăților locale, care utilizează și îmbunătățește calitatea puterii lor ca promotori activi ai dezvoltării. Prin urmare, este necesar atât pentru guvernele națiunilor în curs de dezvoltare, cât și pentru organizațiile donatoare să adopte o perspectivă pe termen lung, flexibil și să studieze, în cazul în care sprijinul este necesar, realizând că rezultatele vizibile (creșterea producției, de exemplu) sunt foarte rar generate imediat. În plus, este, de asemenea, posibil, drept urmare a progreselor înregistrate în direcția unei participări sporite a persoanelor, ca conflictele de interese să devină mai evidente și să creeze noi conflicte. Prin urmare, progresul se bazează pe faptul că guvernele și comunitățile însele dobândesc capacitatea de a stabili reguli și de a arbitra pentru a rezolva conflictele de interese. Funcția de asistență a sectorului guvernamental este o componentă a bunei guvernante, discutată mai târziu.

✓ *Crearea unui mediu favorabil dezvoltării participative pentru a preveni ca participarea să fie tranzitorie.*

E necesară crearea unui mediu favorabil dezvoltării participative prin garantarea dreptului oamenilor la disidență sau la formularea de obiecții, prin punerea educației universale la dispoziția mai multor persoane și prin garantarea faptului că activitățile economiei de piață libere sunt un element indispensabil în promovarea acestui proces pe termen lung. De exemplu, legislația și instituțiile care asigură libertățile politice și economice fac parte din condițiile necesare pentru participare, la fel ca și îmbunătățirea sistemelor de distribuție și sprijinirea industriei locale. Antreprenorii și alte resurse umane trebuie să fie instruiți, infrastructura trebuie îmbunătățită, trebuie construite sisteme financiare, iar reglementarea trebuie promovată prin politici de liberalizare economică și alte programe complementare de către guvern, pentru a corecta mecanismele pieței și a elimina obstacolele din calea participării economice. Acesta este un element constitutiv important al bunei guvernări descrise mai târziu [65].

Atunci când oamenii care trăiesc și lucrează în sistemele economice și politice tradiționale formează comunități de interes, cum ar fi grupuri de bază sau întreprinderi de afaceri, trebuie, de asemenea, să stabilească noi norme comportamentale și să construiască o nouă ordine în cadrul fiecăreia dintre organizațiile lor respective, învățând unii de la alții, acumulând experiență atât prin eșecuri, cât și prin succese, rezolvând dezacordurile care apar între ele și instruind următoarea generație de lideri. Sprijinul ONG-urilor locale pentru aceste activități este o parte importantă a eforturilor de a crea condițiile pentru o participare durabilă.

✓ *Buna guvernare și dezvoltarea*

Deși, în sensul cel mai larg, buna guvernare s-ar putea referi la funcțiile de guvernare pe care un guvern ar trebui să le aibă pentru a lucra în direcția unor obiective, precum menținerea unui stat unificat, apărarea teritoriului său sau dezvoltarea economiei sale, aici am dori să luăm în considerare buna guvernare în ceea ce privește funcțiile necesare pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare autonomă și durabilă și de justiție socială.

Semnificația cuvântului „bun” în buna guvernare este dublă: respectul pentru voința poporului și promovarea capacităților oamenilor care semnifică obiectivul de a realiza o dezvoltare durabilă și o justiție socială; aspectul funcțional al activității eficiente a guvernului pentru a atinge aceste obiective. Prin urmare, această comisie de studiu ar dori să împartă conceptul de bună guvernare în două părți: i) orientarea ideală a statului, îndreptată

spre atingerea obiectivelor menționate mai sus și ii) funcționarea ideală a guvernului, astfel încât să activeze eficient pentru a atinge obiectivul menționat mai sus.

Prima (orientarea ideală a statului) se referă la faptul dacă poziția de bază a statului este sau nu de a aspira la o democrație mai mare. Legitimitatea, responsabilitatea, asigurarea drepturilor omului și a autonomiei locale a guvernului, precum și controlul civil al sectorului militar pot fi citate ca elemente constitutive. Conceptele de bază care indică orientarea instituțională a statului includ, de exemplu, faptul dacă guvernul este ales și are încrederea (legitimitatea) poporului, dacă statul este organizat astfel încât să fie tras la răspundere și astfel încât arbitrariul să fie exclus din exercitarea puterii de stat (responsabilitate), dacă drepturile fundamentale ale omului sunt respectate și se depun eforturi pentru îmbunătățirea bunăstării oamenilor (securizarea drepturilor omului), dacă autonomia locală și dreptul comunităților la autogovernare sunt respectate (autonomia și descentralizarea puterii) și dacă se evită cheltuielile militare excesive (asigurarea controlului civil) [71].

Acesta din urmă (funcționarea ideală a guvernului) depinde de competența guvernului și/sau de structurile și mecanismele politice și administrative pentru a funcționa eficient. Ca elemente care compun această „funcționare ideală” putem menționa legislațiile și instituțiile de bază ale statului, capacitatea sa administrativă și transparența, descentralizarea și crearea unui mediu în care economia de piață funcționează corect. Toate acestea oferă sprijin pentru participarea oamenilor la treburile politice, economice și sociale. Cu alte cuvinte, acestea răspund nevoilor de bază ale oamenilor și susțin indirect libertatea de activitate a cetățenilor și funcționarea mecanismelor pieței și promovează, astfel, procesul de participare: constituie funcționarea ideală a guvernului ca fundament al dezvoltării participative [76].

Privit în acest fel, primul (cum ar trebui să fie statul) prinde contur precum acesta din urmă (cum ar trebui să fie funcțiile guvernului) în ceea ce privește politicile, mecanismele și măsurile specifice din care este compusă cea de-a doua bună guvernare. Cu alte cuvinte, buna guvernare ca orientare ideală a statului nu are o relație directă cauză-efect cu dezvoltarea participativă, ci guvernul ar trebui să-și asume rolul de furnizor al unui mediu adecvat pentru economia de piață, promotor extins al capacităților oamenilor, constructor de structuri administrative eficiente și reflector al voinței populare. Buna guvernare ca orientare ideală poate fi înțeleasă ca o componentă conceptuală a unui stat care se străduiește spre o mai mare democrație, care este întruchipată de funcționarea eficientă a guvernului care își asumă responsabilitățile menționate mai

sus.

✓ *Elemente conceptuale ale unui stat care aspiră la o mai mare democrație*

Legitimitatea: Voința poporului se reflectă în procesul de exercitare a puterii de către stat? Cu alte cuvinte, este respectată democrația? Este ales guvernul și are încrederea poporului? Statul de drept controlează în mod corespunzător suveranitatea și puterea? Sunt stabilite și funcționează proceduri de disidență sau de depunere a obiecțiilor?

Responsabilitate: Utilizarea arbitrară a puterii de stat a devenit imposibilă? Există divulgarea de informații despre exercitarea puterii? Sunt clar precizate competențele și îndatoririle funcționarilor?

Asigurarea drepturilor omului: Sunt respectate drepturile fundamentale ale omului? Sunt respectate drepturile femeilor și ale minorităților? Se fac eforturi pentru a promova bunăstarea oamenilor?

Autonomia și descentralizarea locală: Autonomia locală și descentralizarea puterii sunt respectate instituțional?

Controlul civil asupra cheltuielilor militare excesive: Controlul civil asupra sectorului militar funcționează eficient în vederea atingerii obiectivelor de gestionare adecvată a armelor și de dezarmare? Cu alte cuvinte, cheltuielile militare sunt menținute într-o proporție rezonabilă cu bugetul de dezvoltare?

✓ *Guvernul ideal funcționează ca bază pentru dezvoltarea participativă*

Legislație și instituții (legile și instituțiile de bază ale statului care asigură libertatea socială, economică și politică);

Competență administrativă și transparență (capacitatea și eficiența planificării și implementării, eficientizarea organizării, stabilirea disciplinei și modelelor administrative, divulgarea informațiilor);

Descentralizarea (descentralizarea și deconcentrarea regională în cadrul ministerelor);

Crearea unui mediu de piață adecvat (îmbunătățirea mecanismelor de piață, promovarea întreprinderilor mici și a altor segmente ale sectorului privat, reglementarea, capacitatea de control macroeconomic a guvernului etc.);

Relația dintre elementele componente ale bunei guvernante din alineatele (1) și (2) de mai sus este prezentată în continuare.

✓ *Relația dintre dezvoltarea participativă și buna guvernare*

Pe baza ordonării ideilor din paragraful anterior, comisia de studiu a decis să definească relația dintre dezvoltarea participativă și buna guvernare în ceea ce privește asistența pentru dezvoltare în felul următor. Dezvoltarea participativă este o abordare importantă pentru dezvoltarea orientată spre oameni, care pune accentul pe creșterea calității participării în societățile locale ca un pas spre realizarea dezvoltării durabile și a justiției sociale, care se bazează pe forțele proprii. Buna guvernare este fundamentul ideal pentru dezvoltarea participativă ca funcție a guvernării, pentru a crea un mediu favorabil pentru promovarea participării.

Buna guvernare ca funcție de guvernare nu susține doar dezvoltarea participativă, ci, în conformitate cu evoluția procesului de participare, se transformă într-o funcție de guvern, care poate sprijini o participare mai largă, mai matură. În acest sens, se poate spune, de asemenea, că dezvoltarea participativă promovează buna guvernare. În acest fel, relația dintre dezvoltarea participativă și buna guvernare este un fel de relație elicoidală, care se întrepătrund, nu o relație unilaterală cauză-efect [72].

Orientarea către o democrație mai bună, ca concept proiectat pe structura statului în bună guvernare, poate fi considerată o poziție universală; pe măsură ce se fac îmbunătățiri suplimentare în ceea ce privește eficacitatea și eficiența bunei guvernare în funcție de guvernământ, apar schimbări și în ceea ce privește natura acestor aspirații democratice. Dacă funcția de guvern se îmbunătățește odată cu progresul în dezvoltarea participativă, astfel încât guvernul să reflecte mai eficient voința oamenilor, încrederea oamenilor în guvern crește și, pe termen lung, orientările democratice ale statului evoluează spre o calitate superioară. Forța aspirațiilor democratice ale națiunii va influența, de asemenea, procesul de formare a structurilor politice și administrative și a competenței guvernamentale pentru a face din această poziție națională o realitate în practică; rezultatul acestui fapt va fi, de asemenea, influențarea progresului dezvoltării participative. Prin urmare, există, de asemenea, o interrelație între cele două segmente conceptuale ale bunei guvernare. Termenul „instituții” se referă, de obicei, la organizații, legi, sisteme administrative etc.; aici se referă în mod specific la legile de bază și sistemele administrative ale statului, legate de cadrul politic, economic și social al națiunii, piețele ca mecanisme economice și normele și moralitatea socială și culturală generală, precum și comunitatea și alte obiceiuri tradiționale. Ele sunt clasificate ca instituții formale sau informale, în funcție de faptul dacă sunt obiceiuri scrise, cum ar fi legile, sau nescrise, cum ar fi normele

sociale și obiceiurile. Instituțiile formale și informale sunt reciproc complementare, substitutive sau competitive, în funcție de circumstanțe.

Instituțiile sociale îi ajută pe oameni să-și soluționeze problemele fundamentale ce reies din necesitatea unui schimb echitabil, a adoptării unei decizii colective, a conlucrării, cooperării resurselor și mijloacelor în realizarea unui scop comun. Savanții contemporani, specializați în analiza structural-funcțională a instituțiilor sociale, menționează că problema instabilității ciclice n-ar exista dacă nici o decizie n-ar fi rezultatul votului; am avea mai puține probleme în comunicare, cooperare sau coordonare, dacă n-ar exista dileme sociale; specializarea și delegarea împuternicirilor n-ar produce costuri de agent, dacă informația ar fi disponibilă fără a implica vreun cost; oportunismul ex- sau post- nu ar fi o problemă, dacă n-ar exista schimburi nesimultane etc. Asemenea probleme abordează instituțiile și oferă compromisurile create, pregătind tranzacții avantajoase precum și soluții prin care diminuează nesiguranța sau induc stabilitate în relațiile interumane [81].

În aprecierea instituțiilor deosebim două moduri: instituția este echilibrul într-un joc social fundamental și instituția oferă reguli, proceduri, mecanisme de decizie. În susținerea formulei instituției-echilibru a unui joc social fundamental, Schotter accentuează capacitatea de autosusținere și funcția de coordonare. Prin autosusținere, subliniază Schotter, instituțiile evită instabilitățile deciziei și acțiunii colective, instabilități pe care le ameliorează. Din această perspectivă, instituțiile evidențiază unele condiții ale colaborării, printre care menționăm: cunoașterea comună, informația împărtășită și strategiile de susținere. Experiența acumulată de instituțiile-echilibre ale unui joc social fundamental ne permite să conchidem că autosusținerea soluționează problemele de cooperare, de coordonare, cultivând „punctele-cheie”. De exemplu, coordonarea credințelor, în opinia lui Kreps, oferă o strategie de echilibru pentru a face față unor evenimente contingente neașteptate în interacțiuni repetate.

Analiza procedurală a instituțiilor evidențiază teza în conformitate cu care: dacă indivizii ar putea face de câte ori doresc schimburi sustenabile neimplicând costuri, atunci ar apărea dezechilibre frecvente și unele tranzacții avantajoase n-ar avea loc. În baza acestei abordări a instituțiilor sunt elaborate două modele de funcționare: modelul echilibrului indus de structură și modelul lui R. Rosenthal, în care este recunoscut monopolul asupra agendei [30]. În cazul primului model filtrarea input-urilor sau puterea de a influența agenda apare la nivelul jurisdicțiilor – sectoare specifice de responsabilitate sau control, asemănătoare unor subdiviziuni

ale firmelor sau comitetelor specializate ale legislativelor, uneori susținute de reguli suplimentare, care solicită autolimitare din partea celorlalți actori.

Aceste caracteristici ale instituțiilor reprezintă sursa de fricțiuni care împiedică aplicarea corectă în analiza fenomenelor și proceselor sociale a studiului comparat, limitează numărul de rezultate sustenabile ale procesului de elaborare a politicilor. În consecință, observăm o dezordine, un proces haotic de adoptare a deciziilor.

„Modelul monopolului asupra agendei” este puțin mai structurat. Scenariul adoptării deciziei este concentrat în experiența: cineva aruncă o propunere în joc, o secvență definită de mișcări, care transformă propunerea respectivă în subiectul unei alegeri de tipul „se acceptă sau nu” și un „status quo”, care este punctul de revers, dacă propunerea nu se acceptă. Modelul permite analiștilor, în baza analogiei curbelor cererii și ofertei, să elaboreze proiecte segmentare ale procesului decizional, ale activității politice în situații instituționale complexe.

O prioritate pentru conducătorii instituțiilor politice ar trebui s-o constituie consolidarea rolului societății civile. În Republica Moldova instituțiile sunt partajate și dependente politic, iar sub aspect teoretic rolul societății civile este unul edificator, deoarece instituțiilor le revine sarcina de a asigura un control în vederea susținerii parcursului de integrare europeană. Până în prezent, societatea civilă practic n-a fost implicată nici într-un proces legat de integrarea europeană. Totodată, în urma nemulțumirilor populației de activitatea guvernului, au apărut importante segmente ale societății civile - adevărate mișcări protestatatoare, platforme civice etc., care trebuie luate în considerare și încadrate în procesele de democratizare a societății moldovenești [206, p. 128].

În situația social-politică și economică dificilă pentru Republica Moldova este necesară valorificarea și mobilizarea capacităților umane ca factor principal al dezvoltării sustenabile și al integrării europene. Fiecare cetățean, grupurile și organizațiile din societatea civilă pot face, în mod independent, multe lucruri în favoarea unei bune guvernări și a dezvoltării umane. Dar succesul depinde, în mare măsură, și de mediul creat prin activitatea guvernării. Guvernul Republicii Moldova trebuie să permită societății civile să participe activ la dezbateri, dialog și la procesul de luare a deciziilor. Aceasta presupune instituții guvernamentale tolerante și discuții libere despre politici, dezvoltare și schimbare. În același timp, societatea civilă trebuie să angajeze în mod activ și constructiv guvernul, pentru ca acest proces să fie reciproc. În fine, asigurarea coeziunii sociale, informarea și dezvoltarea conștiinței și culturii politice la cetățeni

sunt de o importanță majoră, deoarece, la moment, clasa politică și societatea moldovenească rămân a fi dispersate, ceea ce impune nevoia unei schimbări a mentalității, conștiinței, percepției noilor modificări ale modului și stilului de viață. Liderii instituțiilor politice din țara noastră n-au însușit mesajul lui Neagoe Basarab, expus în lucrarea *Învățăături către fiul Theodosie* despre deservirea, în primul rând, a intereselor statului, apoi a celor de grup și personale [7, p. 20].

Modelarea mecanismului interacțiunii eficiente a instituțiilor politice din Republica Moldova ține de mai multe aspecte, iar implementarea unui astfel de mecanism necesită o abordare continuă, sistemică a modificărilor și schimbărilor din societate, dinamicii, aspectelor contradictorii, input-urilor interne și externe, care vor condiționa modelarea continuă a mecanismului dat. Rolul societății, al fiecărui individ în parte este unul major, conlucrarea, colaborarea strategică de comun acord poate da rezultate reale. Prin perseverență, conștientizare, aplicarea experiențelor

internaționale vom putea atinge obiectivul propus. Activismul politic al cetățeanului democratic și opțiunile politice pot fi măsurate în baza determinării următoarelor aspecte: interesului față de politică, afilierii viziunilor lor politice cu anumite partide, manifestării dorinței lor de a participa la alegeri, partidului pentru care ar vota în caz de alegeri, partidului cu care au votat la alegerile precedente.

Un interes deosebit îl are faptul dacă societatea manifestă interes pentru a fi parte din politica moldovenească. În condițiile unui stat politizat, în care economicul este întrețesut cu politicul, presupunem că o bună parte din respondenții poziționați în clasa de mijloc au intenția de a face politică cu scopul de a-și menține afacerea proprie sau de a obține careva beneficii. Campania electorală este perioada când sistemul politic la nivel instituțional prin intermediul partidelor, dar și al candidaților independenți, comunică intens cu mediul său. Modelul teoretic al performanței instituționale adoptat pentru această cercetare se bazează pe „o schemă foarte simplă a guvernării, anume: cereri societale → interacțiune politică → guvern → alegerea politicii → implementare. Instituțiile guvernamentale primesc input-uri din mediul social și produc output-uri pentru a răspunde acestui mediu” [66, p. 72]. O societate democratică presupune existența unui sistem pluripartid, o economie de piață competitivă, precum și mobilizarea cetățenilor de a deveni activi și responsabili. O societate civilă este puternică, iar organizațiile neguvernamentale eficiente doar atunci când sunt respectate

drepturile omului și promovate valorile democratice, cu fortificarea normelor etice și morale, dar și creșterea responsabilității comportamentului individual al cetățeanului. Pentru obținerea unor rezultate în vederea unei bune funcționări a instituțiilor politice este necesară soluționarea chestiunilor privind perfecționarea bazei legislative și asigurării aplicării legislației în prevenirea și combaterea corupției în instituțiile publice și în viața politică, în educarea populației, precum și lărgirea colaborării internaționale în sfera de implementare a documentelor convenționale. Fiecare dintre aceste direcții prioritare se realizează printr-un număr semnificativ de măsuri de bază, trasate în procesul realizării planurilor de măsuri reînnoite anual privind îndeplinirea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea corupției.

Criza pandemică a demonstrat, de asemenea, lipsa capacității locale de a face față situațiilor de urgență. Prin urmare, provocările actuale privind guvernarea, care trebuie abordate, includ organizarea teritorială, fragmentarea excesivă și lipsa cooperării inter-municipale, lipsa unei guvernări de calitate, capacitate administrativă și a resurselor umane limitată și distribuția ineficientă a puterilor și a resurselor financiare între diferitele niveluri ale administrației. În plus, este necesară îmbunătățirea dialogului între autoritățile centrale și locale și cooperarea transfrontalieră [253]. Autoritățile locale necesită a fi sprijinite, prin prisma consecințelor socio-economice ale pandemiei, în ceea ce privește consolidarea eticii publice, creșterea transparenței, protejarea drepturilor omului la nivel local și contribuția la strategiile și planurile de acțiune naționale relevante.

Rolul educației în promovarea valorilor democratice și europene a câștigat o importanță mai mare în ultimii ani în Republica Moldova. În 2018 a fost inițiată o reformă a educației civice formale, care a dus la adoptarea disciplinei de educație civică reconceptualizate, intitulată „Educație pentru societate”. Noua programă școlară a fost dezvoltată cu sprijinul experților Consiliului Europei și este în conformitate cu Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului (ECD/EDO), precum și cu Cadrul de referință al competențelor pentru cultură democratică (CRCCD) [217]. Începând cu 2019, Consiliul Europei, în strânsă cooperare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, implementează activități de consolidare a capacității sistemului de învățământ din Republica Moldova de a dezvolta cunoștințele și competențele de care au nevoie școlarii pentru a deveni cetățeni implicați. Mai precis, Consiliul Europei sprijină punerea în aplicare a disciplinei revizuite a educației civice și integrarea mai largă a instrumentelor și abordărilor relevante în

politica și practica educațională din Republica Moldova. A fost oferit sprijin de către experți în dezvoltarea cadrului politic, a ghidurilor metodologice și a materialelor didactice pentru noua disciplină și au fost consolidate capacitățile naționale de formare a cadrelor didactice cu privire la noua disciplină.

Democratizarea societății conform Planului de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024, Cadrului logic (Logframe) [108], este prezentată în *Anexa 2*.

Una dintre cele mai importante sarcini ale etapei actuale de dezvoltare a Republicii Moldova în direcția perfecționării mecanismului interacțiunii instituțiilor politice și a componentelor societății civile este crearea unui spațiu informațional unic/unei societăți informaționale, implementarea noilor tehnologii informaționale și sociale chemate să execute funcția de consolidare și integrare în societatea moldovenească. Se poate afirma că pentru aceasta este necesar de creat o bază legislativă și organizațională solidă, care să conțină următoarele prevederi:

a) raporturile dintre furnizorii informației și persoanele fizice și/sau juridice în procesul de asigurare și realizare a dreptului constituțional de acces la informații;

b) principiile, condițiile, metodele și ordinea realizării accesului la informația oficială, aflată în posesia furnizorilor de informație;

c) aspectele accesului la informația de caracter personal și protecției acesteia în cadrul soluționării chestiunii privind accesul la ea;

d) drepturile persoanelor, care solicită informația, inclusiv informația de caracter personal;

e) obligațiile furnizorilor de informație în procesul asigurării accesului la informația oficială;

f) mecanismul apărării dreptului la acces la informație .

Scopurile de bază ale acestor prevederi sunt:

a) crearea bazei normative generale, care reglează accesul la informația generală;

b) creșterea eficacității informării populației și controlului de către cetățeni a activității organelor publice de stat, instituțiilor publice;

c) stimularea formării opiniilor și participării active a populației la luarea deciziilor în spirit democratic.

În afară de aceasta, furnizorii de informație, care posedă informație cu caracter personal, sunt obligați să protejeze confidențialitatea vieții private a persoanei, care include: dreptul la consimțământul persoanei a căror interese sunt atinse în procesul de divulgare a informației cu caracter personal; dreptul de a participa la procedura de luare a deciziilor în calitate de parte

egală; dreptul de a i se păstra anonimul în cazul furnizării de informații cu caracter personal, cu respectarea confidențialității; dreptul de a controla și a rectifica informațiile neadecvate, incorecte,

incomplete, neactualizate, irelevante; dreptul de a nu fi identificată, în mod automat, în cadrul procedurii de luare a deciziilor asupra divulgării informației; dreptul de a se adresa în instanțele de judecată. Evident, cetățenii trebuie să cunoască mijloacele de acces la informația oficială, care sunt stipulate prin lege.

„Democrația participativă se realizează prin participarea ce presupune ca toate părțile implicate să facă schimb de opinii în mod onest și sincer, pentru a se asigura că pozițiile societății civile sunt luate în considerare în mod efectiv de autoritățile publice cu putere de decizie. „Astfel, condițiile pentru participarea efectivă a cetățenilor includ:

a) respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, statul de drept, respectarea principiilor democratice fundamentale, angajament politic, proceduri clare, spații comune pentru dialog și condiții generale bune pentru o societate civilă vitală, pluralistă și durabilă;

b) crearea și menținerea de către statele membre a unui mediu favorabil, care să cuprindă un cadru politic, un cadru juridic (dacă este cazul) și un cadru practic, care să garanteze persoanelor, ONG-urilor și societății civile drepturi de liberă asociere, libertatea de întrunire, libertatea de exprimare și libertatea de informare;

c) recunoașterea, apărarea și susținerea rolului societății civile într-o democrație pluralistă, a funcțiilor sale referitoare la advocacy și monitorizarea afacerilor publice și a contribuției sale la edificarea unei societăți diverse și dinamice [107].

În contextul modelării mecanismului interacțiunii eficiente a instituțiilor politice din Republica Moldova, este important să oferim tuturor accesul la informație, de care depinde, în mare parte, eficacitatea interacțiunii dintre structurile de stat și ale societății civile, în special în planul minimalizării fenomenelor sociale negative, inclusiv corupției în activitatea instituțiilor guvernamentale, unde practic orice cetățean este nevoit să se adreseze din când în când pentru a obține diferite documente - certificate, permise etc. Anume din cauza transparenței insuficiente a acțiunilor funcționarilor din diferite sfere ale vieții sociale și este ignorată dreptatea socială.

Un caz aparte îl trăim la moment, începând cu primăvara anului 2020. Conlucrarea

instituțiilor politice în timp de criză pandemică, comportamentul iresponsabil al liderilor politici, declarațiile negândite ale acestora etc. vor rămâne pe agenda cercetării științifice a politologilor din lumea întreagă. În același timp, această stare globală a accentuat necesitatea de a reevalua aspecte ce țin de reformarea sectorului de securitate atât la nivel global, cât și național, iar conceptele, precum buna guvernare, guvernarea sectorului de securitate, controlul democratic nu-și pierd din valoare și interesul de cercetare. Nu putem neglija faptul că de mai mult de zece ani tema controlului democratic asupra sectorului de securitate a fost prezentă în agenda publică din Republica Moldova [114]. „Crizele sunt mereu un test dur pentru guvernare. Spre deosebire de regimurile autoritare, care pot folosi forța, frica și fraudă pentru a-și controla populațiile, democrațiile se bazează pe utilizarea informațiilor deschise și pe consimțământul celor guvernați” [147]. Încă o dată a fost actualizată teza: „guvernanții n-au dreptul la greșeli, fiindcă acestea se transformă în consecințe grave pentru populație”. În condițiile politice actuale, determinate și de criza multidimensională existentă în toate sferile de activitate, este oportună analiza aspectelor ce țin de formarea alegătorului rezonabil, cetățeanul societății democratice. Diminuarea numărului alegătorilor la scrutinele electorale condiționează necesitatea reevaluării rigorilor ce determină implicarea cetățeanului în procesul decizional. Confruntându-ne cu o serie de situații specifice, fără precedent, condiționate de situația pandemică, generată de pandemie, atestăm modificarea continuă și radicală a priorităților la nivel de societate, care conturează noi valori și forme de manifestare a activismului civic. Atitudinile și așteptările cetățenilor noștri cu privire la guvernare se schimbă. Suntem martorii unui nivel de neîncredere în creștere în rândul cetățenilor față de instituțiile politice și reprezentanții acestora.

În concluzie, subliniem că semnificația și ponderea dezvoltării democrației participative pentru viața comunității este majoră: instituțiile reglementează accesul la resursele limitate și valorizate, elaborează standardele utilizării lor legitime. Instituțiile definesc interesele și cum trebuie acestea urmărite, întrucât limitarea resurselor este prin definiție o stare ce dă naștere la contestare și conflict. Instituțiile reglementează interacțiunea intereselor, ele definesc regulile și câștigurile care pot fi obținute în joc. Dar pentru aplicarea practică a potențialului constructiv, formativ, managerial al instituțiilor este necesar să asimilăm rezultatele investigațiilor științifice. După cum a demonstrat experiența ulterioară, o asemenea abordare a teoriei politice este urmată de consecințe imprevizibile. Politica, ca domeniu specific de activitate umană, este amenințată de multiple riscuri. Pentru a le cunoaște, a le diminua este recomandabilă asimilarea

teoriei instituțiilor politice. Cu atât mai mult că experiența politică a tânărului stat democratic Republica Moldova este supraîncărcată de eșecurile activității liderilor partidelor politice, a conducătorilor instituțiilor de stat. Mai mult ca atât, interacțiunea dialectică a instituțiilor legislative, executive, judiciare este dependentă de cultura politică a liderilor formațiunilor politice, implicate în guvernare, de capacitatea electoratului de a înțelege mesajul și de a reacționa adecvat la el. Atâta timp cât liderii vor considera că ei pot conduce fără cunoașterea teoriei și experienței politice a statelor democratice dezvoltate, Republica Moldova va fi în căutarea modelelor, necesitând instruirea reprezentanților societății civile și ai partidelor politice privind standardele electorale și observarea alegerilor, informarea alegătorilor despre procedurile de votare și campania electorală prin intermediul materialelor informaționale și promoționale.

3.2. Impactul Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării și dezvoltării democrației participative în Republica Moldova

În consolidarea instituțională a sistemului politic autohton, liderii partidelor și mișcărilor politice, pe parcursul celor trei decenii de independență, nu se pot lăuda cu prea multe realizări. Atestăm doar intenții de reformare, de ameliorare a condițiilor de trai și activitate a cetățenilor. Nu s-a reușit atingerea unei păci sociale, a unui consens asupra vectorilor de dezvoltare durabilă, de integrare regională [1]. Făcând referință la Republica Moldova, vom arăta că principala problemă în derularea reformelor democratice, la începutul anilor '90 ai sec. XX, consta în faptul că prima generație a clasei politice moldovenești era preocupată, în principal, de obținerea independenței țării, de instituționalizarea noilor structuri ale sistemului politic și mai puțin de reconstrucția instituțiilor politico-administrative și a aparatului administrativ. Dacă în anii '90 ai secolului trecut societatea moldovenească era divizată în baza criteriului lingvistic, apoi astăzi este aplicat criteriul politic, vectorul integrării regionale. Însăși clasa politică, fiind dispersată, nu înțelege și, respectiv, nu apreciază adecvat semnificația coeziunii sociale [196]. Principalele probleme ale realității social-politice din Republica Moldova rămân a fi: instabilitatea politică, determinată de monopolul asupra instituțiilor statului; corupția în toate sferile de activitate socială; monopolizarea pieței interne.

Aplicând metoda sinergetică în analiza funcționării sistemului politic, în opinia savantului H. Haken, orice sistem politic sau social trebuie să funcționeze în conformitate cu temperamentul

indivizilor și al opiniei publice. Conform teoriei parametrilor de ordine socială, orice sistem politic este sortit pieirii, dacă nu se supune mediului său și opiniei publice, care justifică programele și proiectele politice axate pe bunăstarea societății și asigurarea modului de conviețuire [117]. În societatea moldovenească, sistemul politic nu se conformează acestui parametru de ordine, din motiv că cultura politică n-a atins nivelul necesar pentru a susține interacțiunea dintre opinia publică, necesitățile populației, cererile ei, pe de o parte, și obiectivele strategice ale instituțiilor sistemului politic, pe de alta. Realitatea politică, socială din Republica Moldova ne dă de înțeles că efortul cel mai anevoios și cel mai important în crearea unei funcționalități eficiente a sistemului politic reprezintă o investiție importantă în educarea, instruirea și asimilarea conținutului culturii politice, consolidarea și dezvoltarea societății civile. Este evident că un factor important în atingerea acestui scop îl reprezintă factorul timp [260, p.15].

Realitatea obiectivă de la începutul mileniului trei ne oferă condiții, preferințe, cunoștințe, cerințe pe care guvernării erau datori să le asimileze, estimeze, coreleze așa încât să poată atinge eficiența gestiunii realității sociale, politice, economice. Teoria politică justifică teza, conform căreia în procesul managementului politic nu există nici un factor, nici un element care ar putea fi ignorat. În segmentul politic al vieții sociale dominantă este organizarea, planificarea, monitorizarea tuturor proceselor, acțiunilor care creează condiții favorabile pentru funcționarea de ansamblu a societății. O caracteristică a guvernării politice este orientarea dezvoltării societății. Din această perspectivă fiecare orânduire socială a marcat și o sporire a importanței guvernării politice în viața socială. Procesul guvernării este gestionat în mod eficient atunci când beneficiile sunt mai mari, realizate în timp și pe măsura așteptărilor societății. Anterior, nu existau metode de apreciere a eficienței politicilor sociale. Teoria economică și politică contemporană, promovând principiul utilitarismului și pragmatismului, face posibilă cuantificarea rezultatelor activității umane, indiferent de domeniu, estimarea eficienței, raționalitatea oricărui proiect social sau politic [84]. Teoreticianul american M. Hodges prezintă integrarea ca „formarea de noi sisteme politice din sisteme politice separate”, definiție prin care poate fi caracterizată Uniunea Europeană, un număr definit de state care au politică comună, iau decizii unanime și le execută de aceeași manieră [37]. La rândul său, R. Harrison a prezentat însemnătatea instituțiilor centrale: „procesul de integrare poate fi definit ca stabilirea, în cadrul unei zone de relații, a comunității politice, de instituții centrale cu putere de luare a deciziilor, care sunt obligatorii, și metode de control, care determină alocarea

valorilor la nivel regional, precum și mecanisme adecvate de obținere a consensului” [34]. În conformitate cu studiile lui Deutsch și ale colegilor săi privind integrarea, economiile cu adevărat integrate nu sunt neapărat acelea care se declară integrate prin mijloace formale sub forma de acorduri. Acele națiuni care dețin nivele înalte și consistente de comunicare și tranzacționare unele cu altele pot fi mai integrate decât acelea care au semnat acorduri formale [121]. Există păreri contradictorii ale teoreticienilor referitor la definirea proceselor integrării. Unii consimt acest proces ca un nivel sau situație pe care statele națiune îl ating și apoi îl mențin, alții îl văd ca un proces perpetuu care, de fapt, este fără sfârșit. Astfel, unii cercetători percep starea integrării ca fiind un acord bine definit, care poate fi constatat empiric, de obicei manifestându-se prin formarea unei uniuni. Pentru alții nu există nici un punct final, ei se concentrează pe însuși procesul de integrare, precizând că integrarea ar putea să nu fie neapărat o uniune formală, astfel că statele pot în mod constant oscila în procesul sau nivelul lor de integrare [28].

Principiul acordului informal este pe deplin aplicabil și în contextul eventualei adoptări de către autoritățile Republicii Moldova a unui curs extern contrar voinței, interesului poporului sau în condițiile neinformării depline a opiniei publice referitor la principalele decizii cu privire la politica externă a statului, ca în cazul informării inadecvate a populației Republicii Moldova, la momentul semnării la 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere la Uniunea Europeană, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014. Potrivit lui V. Chivriga, expert al IDIS „Viitorul”, informarea este un element important al punerii în aplicare a Acordului de Asociere cu UE și al succesului integrării europene a Republicii Moldova: „Partea informativă, partea ce ține de diseminarea informației, cred că este un element-cheie în realizarea Acordului de Asociere. Eu cred că campaniile de informare nu doar trebuie să urmărească un scop nobil, dar și să ajungă la fiecare locuitor al țării. Aici, într-adevăr, sunt restanțe și sunt curenți care trebuie înlăturate” [232].

În așa fel, promovarea culturii acordului informat al cetățeanului individualizat, dar și al comunităților locale, precum și al autorităților publice centrale referitor la diverse aspecte ale problemelor interne, dar și în vederea găsirii unor căi optime de promovare a intereselor naționale ale Republicii Moldova pe scena politică internațională, cum ar fi promovarea și stimularea consumului de bunuri culturale naționale, nu doar justifică necesitatea procesului de moralizare a tagmei autohtone a politicienilor și factorilor de decizie, dar și contribuie la o

mai clară delimitare și clasificare de factură democratică și transparentă, a diverselor tendințe de modernizare în arealul sociopolitic din Republica Moldova [167].

Data fiind importanța principiului coevoluției în context politic și în relațiile internaționale ale Republicii Moldova, este necesar să amintim de astfel de deziderate importante pe plan internațional, la edificarea cărora s-a aliniat și Republica Moldova, precum dezvoltarea durabilă, aprofundarea „convergenței și a eficacității politice și a politicii de securitate”, menționate în Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, semnat la 27 iunie 2014. Aceste obiective sunt enunțate în documentul în cauză în articolul 3 „Obiectivele dialogului politic” dintre părți, care „va antrena creșterea eficacității cooperării politice și va promova convergența în ceea ce privește aspectele de politică externă și de securitate”, precum și în articolul 367 cu privire la comerțul și investițiile care promovează dezvoltarea durabilă. Astfel, principiul evoluției se profilează a fi o caracteristică generală a Acordului de Asociere – document de o importanță crucială pentru statul nostru, spiritul căruia este profund influențat de necesitatea unor schimbări sustenabile, edificarea unor instituții eficiente cu scopul aprofundării dialogului, modernizării și dezvoltării nu doar în Republica Moldova, Acord care are ca obiectiv „*stimularea cooperării practice și orientate către rezultate între părți în vederea asigurării păcii, a securității și a stabilității pe continentul european*” (articolul 3, paragraful 2, litera d) din Acordul de Asociere) [178, p. 25-30]. Principiul justiției este prezent plinar în Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE (27 iunie 2014), unde e stipulat unul din scopurile Acordului: „*consolidarea respectării principiilor democratice, a statului de drept și a bunei guvernante, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților, precum și contribuirea la consolidarea reformelor politice naționale*” (articolul 3, paragraful 2, litera d). „Acest deziderat al echității este stipulat în Acord și cu referire la cooperarea în domeniul migrației, al azilului și al gestionării frontierelor, unde se menționează ca o prioritate „*tratamentul echitabil și integrarea persoanelor care nu au cetățenia statului-gazdă, aflate în situație de ședere legală, precum și educația, formarea și măsurile de combatere a rasismului și a xenofobiei*” (articolul 14, litera c). Aspecte importante cu referire la asigurarea securității umane prin promovarea egalității „*de șanse între femei și bărbați, combaterea practicilor de discriminare și drepturile sociale, contribuind astfel la promovarea unui număr sporit de locuri de muncă și de o calitate mai bună, la reducerea sărăciei, la consolidarea coeziunii sociale, la dezvoltarea durabilă și la îmbunătățirea calității vieții*”

(articolul 31), la fel sunt amintite în Acordul de Asociere, fiind în concordanță deplină cu principiul justiției și echității” [181, p. 85]. În acest sens, procesele sociale, cum ar fi cultivarea valorilor culturale comune pentru Uniunea Europeană și Republica Moldova, devin un obiectiv central al procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, prin apropierea de standardele civilizaționale europene. Documentul politic fundamental în acest proces îl reprezintă Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, semnat la 27.06.2014, stipulând încă din Preambul că acest act de o importanță crucială urmărește să intensifice contactele interpersonale, inclusiv prin cooperare și schimburi în domeniul cercetării și dezvoltării, educației și culturii. Dintre multitudinea de aspecte care țin de cultură, în Acord se evidențiază domeniul patrimoniului cultural național. Importanța promovării patrimoniului cultural național este evidențiată într-o serie de articole ale Acordului, cum ar fi art. 99, unde se menționează necesitatea digitalizării patrimoniului cultural din Republica Moldova, iar prin art. 104 se impune principiul importanței patrimoniului cultural ca fiind unul fundamental pentru cooperarea internațională a Republicii Moldova pe viitor. Art. 110 impune ca obiectiv central promovarea turismului și patrimoniului cultural, a activităților culturale, sporirea cooperării transfrontaliere pe râul Prut. În contextul diversificării politicii de tineret, Acordul stipulează, la art. 125, importanța promovării dialogului intercultural și acumularea de cunoștințe de către tineri prin promovarea patrimoniului cultural. Pe lângă cele menționate, cooperării în domeniul culturii în Acord i se dedică întregul capitol 25, intitulat „Cooperarea în domeniul culturii, al politicii audiovizuale și al mass-media”. Aici se pune un accent deosebit pe dezvoltarea industriilor culturale în Uniunea Europeană și în Republica Moldova, iar art. 132 prevede expres cooperarea în cadrul forurilor internaționale pentru a dezvolta diversitatea culturală, a conserva și valorifica patrimoniul cultural și istoric, precum și alte aspecte importante pentru racordarea domeniului culturii din Republica Moldova la standardele europene și preluarea bunelor practici. Aceste eforturi și preocupări vor facilita procesul de aderare, cu timpul, a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. În acest context, un rol important îi revine conducerii de vârf, care ar putea atinge acest scop, peste o anumită perioadă de timp, prin programe educaționale și o politică de dezvoltare durabilă. Vorbind la general, dezvoltarea conștiinței și culturii politice are loc, potrivit profesorului T. Țârdea, prin informatizarea societății, care constituie un proces sistemic de activitate orientată spre utilizarea resurselor informaționale în scopul făuririi societății [188]. Informatizarea preconizează amplificarea

permanentă a intelectului social, suficient pentru soluționarea problemei strategice de supraviețuire și dezvoltare a civilizației. Dezvoltarea sociumului poate avea loc doar în condițiile creșterii investițiilor în om și informatizării tuturor laturilor activității lui vitale [83].

Pe data de 27 iunie 2023 s-au împlinit 9 ani de la semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Acordul reprezintă un nou cadru juridic, stabilit pentru avansarea relațiilor dintre RM și UE în toate sectoarele de interes și include crearea unei Zone de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA), care are obiectivul de a stimula integrarea economică și asocierea politică dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [252].

Parlamentul European a ratificat Acordul de Asociere pe 13 noiembrie 2014. Având în vedere că ratificarea este un proces îndelungat, s-a hotărât aplicarea cu titlu provizoriu, din 1 septembrie 2014, a unor părți din Acord, conform Deciziei Consiliului UE 2014/492/EU [252]. Implicarea societății civile în relațiile UE – Republica Moldova a fost extrem de importantă pe parcursul întregii perioade de negocieri, iar Acordul prevede explicit necesitatea de a spori participarea societății civile în procesul decizional public, prin stabilirea unui dialog deschis, transparent și permanent între instituțiile publice, asociațiile reprezentative și societatea civilă.

Acordul de Asociere urmărește să contribuie la dezvoltarea politică și social-economică a Republicii Moldova, prin cooperarea cât mai amplă într-un șir vast de domenii de interes comun, inclusiv în domeniile de bună guvernare, justiție, libertate și securitate, integrare comercială și cooperare economică sporită, politica de încadrare în câmpul muncii și socială, management financiar, administrare publică și reforma serviciului public, participarea societății civile, dezvoltarea instituțională, reducerea sărăciei și dezvoltarea durabilă. Acordul are scopul de a accelera aprofundarea relațiilor politice și economice, precum și integrarea graduală a Republicii Moldova pe piața comunitară. Acordul stipulează clar că dialogul politic între părți în toate domeniile de interes reciproc, inclusiv în chestiunile externe și de securitate, precum și cele legate de reforma internă, va fi în continuare dezvoltat și consolidat. Aceasta va spori eficacitatea cooperării politice și va promova convergența pe probleme externe și de securitate. În cooperarea lor în domeniul libertății, securității și justiției, în conformitate cu cap. III al Acordului, UE și Moldova vor acorda o importanță deosebită promovării supremației legii, inclusiv independenței sistemului judiciar, accesului la justiție și dreptului la un proces echitabil. Același capitol se referă și la protecția datelor cu caracter personal, cooperarea cu privire la migrație, azil și gestionarea frontierelor, circulația persoanelor, prevenirea crimei organizate și combaterea drogurilor, spălarea

banilor etc. Cooperarea în sectorul economic și alte sectoare (cap. IV al Acordului), pe lângă reforma administrației publice, vizează o serie de subiecte cum ar fi: dialogul în domeniul economic, dreptul societăților comerciale, contabilitate și audit, forța de muncă și politica socială, protecția consumatorilor, statistica, finanțele publice, impozitarea, politica cu privire la industrie și întreprinderi, agricultura și dezvoltare rurală, cooperarea în domeniul energetic, transportul, mediu, societatea informațională, turism, cultura, educație, sănătate publică etc. Un rol aparte îi este atribuit societății civile și mass-media [87].

Evoluția actuală a relațiilor cu Uniunea Europeană și statutul de țară candidat reprezintă o etapă intermediară pe calea aderării la Uniunea Europeană, aceasta conferă importanță respectării și realizării cerințelor stipulate în Acordul de asociere. Conducerea Republicii Moldova a semnat cererea de aderare la UE la 3 martie 2022, după Ucraina și Georgia. La 11 aprilie curent țara noastră a primit chestionarul cu privire la cererea de aderare la UE. După transmiterea chestionarului de către Comisia Europeană, în circa o lună, autoritățile guvernamentale au reușit să completeze și să transmită răspunsurile ce au vizat practic toate aspectele-cheie ale sistemului politic și instituțional, dar și ale cadrului de politici din Republica Moldova. În cadrul Consiliului European din 23 iunie 2022, liderii UE au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată la UE. În acest context, ei au invitat Comisia Europeană să transmită Consiliului un raport cu privire la îndeplinirea condițiilor prevăzute în avizul Comisiei privind cererea de aderare a Republicii Moldova [255].

Reieșind din dinamica evoluției, odată ce Republica Moldova a primit statutul de țară candidată, Comisia Europeană va recomanda și va fi stabilită data deschiderii negocierilor de aderare la UE. Negocierile de aderare vor fi purtate până când țara va îndeplini toate condițiile de aderare la UE, în special cele privind criteriile politice, deoarece valorile fundamentale ale UE, astfel cum sunt definite la articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană [239], sunt evaluate în cadrul criteriilor politice. Alinierea la rigorile de racordare a legislației, acestea vor contribui la multiplicarea condițiilor de aderare a Republicii Moldova. Urmare, Tratatul de Aderare va fi negociat, aprobat și semnat de Moldova și de toate statele membre ale UE și este stabilită data aderării [218]. Tratatul de Aderare trebuie să fie aprobat de Parlamentul European și ratificat de Republica Moldova, precum și de parlamentul național al fiecărui stat membru al UE înainte de intrarea sa în vigoare.

În perspectiva evoluțiilor și pronosticului pozitiv a relațiilor dintre Republica Moldova și

Uniunea Europeană, Acordul de Asociere rămâne valid și cuprinde o multitudine de angajamente pe care Republica Moldova, Uniunea Europeană și statele membre și le-au asumat, cu scopul de a aprofunda și întări legăturile existente. Astfel, pentru a asigura îndeplinirea acestor angajamente, prin Acord părțile care au consemnat să stabilească un mecanism instituțional de monitorizare a implementării, dar și luare a deciziilor asupra aspectelor ce cad sub incidența prevederilor Acordului. Planul Național de implementare a Acordului de Asociere RM-UE include prioritățile-cheie de cooperare în vederea asigurării asocierii politice și integrării economice cu UE și reprezintă instrumentul de bază pentru monitorizarea la nivel intern a procesului de integrare europeană. În acest context, Planul Național include acțiunile necesare de a fi realizate de către instituțiile responsabile conform Acordului de Asociere și Agendei de Asociere în termenii indicați și cu specificarea resurselor financiare necesare în acest sens.

Pentru asigurarea implementării cadrului normativ în domeniul accesului la informație, al transparenței în procesul decizional au fost actualizate paginile Autorităților Publice Centrale (APC), elaborate și publicate rapoartele privind transparența în procesul decizional, desemnați responsabilii de coordonarea procesului de consultare publică din cadrul APC cu societatea civilă, publicate datele de contact pe paginile oficiale ale autorităților, elaborate și actualizate listele organizațiilor neguvernamentale pe domenii de activitate, actualizate seturile de date pe portalul guvernamental [245].

Acordul de Asociere poate fi definit ca un act de înțelegere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și UE cu statele sale membre, în conformitate cu competențele lor care decurg din Tratatul privind Uniunea Europeană și din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și, după caz, de asemenea, Euratom, în conformitate cu competențele sale prevăzute de Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice, pe de altă parte, ce creează un cadru juridic modern prin preluarea de componente esențiale ale acquis-ului comunitar și bazându-se pe două elemente esențiale: asocierea politică și integrarea graduală pe piața unică europeană. Acordul de Asociere nu specifică aderarea Republicii Moldova la UE, ci mai curând recunoaște aspirațiile europene ale Republicii Moldova și prevede realizarea unei serii de reforme politice, economice și sociale care vor permite o integrare graduală a țării în UE [227].

Urmare a realizării plenare a tuturor obiectivelor stabilite, Republica Moldova va consolida instituțiile democratice și va contribui la ridicarea nivelului de viață, apropiindu-l de cel al statelor UE. Prin urmare, va exista un grad mai mare de interdependență dintre Republica

Moldova și UE, ce va oferi mai multe pârghii de promovare a statutului de stat candidat pentru aderare la UE. Acordului de Asociere RM-UE, prin prevederile sale, sprijină și amplifică dezvoltarea democrației participative în Republica Moldova. Totodată, în articolele: 2 (3) sunt incluse următoarele prevederi: *„Părțile își reafirmă respectul față de principiile statului de drept și ale bunei guvernante, precum și obligațiile lor internaționale, în special în cadrul ONU, al Consiliului Europei și al OSCE.”*; articolul 3 (2), subpunctul (e) conține: *„consolidarea respectării principiilor democratice, a statului de drept și a bunei guvernante, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților, precum și contribuirea la consolidarea reformelor politice naționale”*; articolul 52 prevede că: *„Părțile cooperează pentru a consolida buna guvernare în domeniul fiscal, în vederea îmbunătățirii în continuare a relațiilor economice, a comerțului, a investițiilor și a concurenței loiale”*; articolul 99 al Acordului de Asociere RM-UE vizează și constituirea unor mecanisme viabile ale bunei guvernări în RM: *„Cooperarea poate viza următoarele subiecte:*

(a) *schimbul de informații și de cele mai bune practici privind punerea în aplicare a strategiilor naționale referitoare la societatea informațională, inclusiv, printre altele, inițiative care vizează promovarea accesului la rețele în bandă largă, îmbunătățirea securității rețelelor și dezvoltarea serviciilor publice online;*

(b) *schimbul de informații, de cele mai bune practici și de experiență pentru a promova dezvoltarea unui cadru de reglementare cuprinzător pentru comunicațiile electronice, în special pentru a consolida capacitatea administrativă a administrației naționale în domeniul tehnologiilor informației și comunicațiilor, precum și a autorității independente de reglementare, pentru a încuraja o mai bună utilizare a resurselor de spectru și pentru a promova interoperabilitatea rețelelor în Republica Moldova și cu UE;*

(c) *încurajarea și promovarea punerii în aplicare a instrumentelor TIC pentru o mai bună guvernare, e-learning și cercetare, servicii publice de asistență medicală, digitizarea patrimoniului cultural, dezvoltarea conținutului digital și a comerțului electronic, precum și*
(d) *îmbunătățirea nivelului de securitate a datelor cu caracter personal și a protejării confidențialității în comunicațiile electronice”* [210].

Bunăstarea economică și socială a cetățenilor Republicii Moldova este într-o legătură directă cu procesele modernizării și democratizării societății. Există câteva probleme importante pe agenda politică a statului, care necesită a fi rezolvate pentru a putea vorbi despre alinierea

Republicii Moldova la valorile și principiile europene. Calitatea guvernării ca problemă de eficacitate a puterii politice este una complexă și extrem de importantă pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu. „După aproape trei decenii de încercări, intenții de modernizare și de iluzii în ceea ce privește unitatea, coeziunea socială, societatea să se poată coagula, să se poată agrega în așa mod, încât democrația să fie lucrativă, iar eforturile guvernanților să se concentreze pe obiective de reconstrucție și reorganizare economico-socială. În contextul existenței mai multor probleme legate de promovarea reformelor democratice profunde și de reactualizarea unor provocări interne și externe la adresa statului, factorii decizionali sunt obligați să instituționalizeze mecanismele și structurile adecvate de articulare și agregare a intereselor tuturor cetățenilor. Noțiunea de bună guvernare are la origine recunoașterea importanței unor abordări democratice a procesului de dezvoltare umană și socială. Buna guvernare este un ideal imposibil ori greu de atins în totalitate, cu toate acestea, eforturile depuse în acest scop de alte state vizează stabilitatea dinamică a sistemului politic, dezvoltarea și securitatea umană” [158, p. 21].

Apropierea cetățenilor Republicii Moldova de procesele decizionale și de elaborare a politicilor ar genera servicii publice care să răspundă mai bine nevoilor și cererilor sporite ale populației. În cele din urmă, aceasta poate duce la o încredere crescută în Guvern, fie la nivel local, fie la nivel național. Cadrul de reglementare al țării are un puternic potențial pentru asigurarea unei bune guvernante democratice. Cu toate acestea, trebuie efectuate anumite acțiuni de sprijin în vederea îmbunătățirii cadrului juridic și a practicilor existente. Consiliul Europei își propune să sprijine autoritățile naționale în ceea ce privește consolidarea cadrului de reglementare pentru participarea civilă și stabilirea de practici efective pentru participarea și implicarea societății civile în procesul decizional. Acest lucru se va realiza prin oferirea de sprijin pentru organizarea activităților de consolidare a capacităților privind transparența la nivel local, pe baza bunelor practici la nivel european. În plus, activitățile din acest domeniu pot contribui la stabilirea unui dialog deschis, transparent și periodic între instituțiile publice și asociațiile reprezentative și societatea civilă, precum și mecanismele de participare a cetățenilor, inclusiv a copiilor, la procesul decizional, în conformitate cu obiectivele enumerate în Acordul de Asociere (AA) între Uniunea Europeană (UE) și Republica Moldova [224].

La nivel european, Tratatul privind Uniunea Europeană, precum și Acordul de Asociere RM-UE, asigură cadrul juridic și politic pentru implicarea partenerilor sociali și ai societății civile

în procesele decizionale atât la nivel legislativ, cât și consultativ. Articolul 15 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene recunoaște rolul societății civile în buna guvernare a UE. Articolul 11 din Tratatul privind Uniunea Europeană subliniază necesitatea ca instituțiile UE să mențină un dialog deschis, transparent și constant cu organizațiile societății civile. Articolele 377, 442 și 443 din Acordul de Asociere RM-UE prevăd obligații pentru informarea și consultarea societății civile și a partenerilor sociali în aspectele ce privesc implementarea Acordului de Asociere și a Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător RM-UE [246].

Tânărul stat Republica Moldova are astăzi ca prioritate să devină un stat european, prin intermediul ajustării legislației naționale la cea comunitară, prin aplicarea unui șir de reforme, implementarea Acordului de Asociere și a Planului de Acțiuni, regimului liberalizat de vize, dar cel mai important rămâne a fi factorul societății civile și contribuția fiecărui cetățean în parte. În acest sens, diasporei moldovenești îi revine un rol important în consolidarea eforturilor naționale pentru opțiunea de integrare europeană. Tânăra diasporă moldovenească devine tot mai mult antrenată în politica statului său de origine, îndeosebi în politica externă și cursul ales pentru dezvoltarea și prosperarea țării [257]. Eficacitatea, coerența și vizibilitatea rolului Uniunii Europene pe scena internațională, inclusiv securitatea și apărarea, au necesitat o coordonare din ce în ce mai strânsă între statele membre ale UE și statele vecine, inclusiv Republica Moldova, la nivel instituțional, structuri și instrumente. Abordând subiectul consolidării sistemului național de securitate în contextul politicilor de securitate comunitară, este important să se identifice o dreaptă balanță între nevoile reale de protecție împotriva riscurilor și amenințărilor în creștere și nevoile sporite de protecție a drepturilor și libertăților cetățenești. Totodată, este necesară adaptarea instituțională și funcțională continuă la modelul structurilor europene de securitate, punând în prim-plan perfecționarea cadrului normativ-legal național, prin aplicarea unor practici, procedee și mecanisme mai performante în implementarea politicilor de securitate [255].

Fiind una dintre cele trei ramuri ale puterii publice, justiția este, similar executivului și legislativului, supusă standardelor de transparență și acces la informații, stabilite prin Constituție și legislația în vigoare. În mod practic, aceasta înseamnă că autoritățile din sistemul justiției trebuie să ofere informațiile oficiale de care dispun la solicitare, dar și să informeze publicul, în mod pro-activ, despre chestiunile de interes public [11]. Dimensiunea structurală a binomului „interes public-societate tranzitorie în schimbare” poate fi înțeleasă mai adecvat în baza unor

concepții post-clasice, post-sistemice, post-structurale: „câmpul social și politic”, „noul instituționalism”, „design instituțional” ș. a. Aceste concepte, apărute în perioada reconsiderării critice a abordărilor sistemică și funcțional-structurală (în ultimele două decenii ale secolului al XX-lea) au specificul lor de cercetare, cu capacități de a realiza și evalua pe nou un aspect sau altul al structurii intereselor publice tranziționale [156]. Aceste obligații vin să asigure respectul dreptului constituțional al cetățenilor la informații, dar și funcționarea corespunzătoare a instituțiilor democratice, răspunderea oficialilor față de cetățeni, controlul și supravegherea cetățenilor asupra treburilor publice. Astfel, actorii din sistemul de justiție, ca reprezentanți ai puterii publice, se supun normelor generale privind accesul la informație, libertatea de exprimare [106] și transparența. Pe lângă aceasta, în cazul sistemului de justiție, există garanții specifice, în particular regula constituțională privind caracterul public al dezbaterilor judiciare și al hotărârilor judecătorești, care pot fi considerate cazuri speciale de acces la informațiile cu caracter public.

Această garanție, consfințită și în principale instrumente internaționale din domeniul drepturilor omului [103], urmărește, în primul rând, protejarea dreptului persoanei la un proces echitabil – caracterul public al procedurilor judiciare protejează părțile de o administrare a justiției făcută în secret și în afara oricărei supravegheri din partea publicului [104]. „Pentru a ține statul responsabil de acțiunile sale, societatea trebuie să fie informată despre activitățile acestuia. Sectorul justiției nu este o excepție: asigurarea respectării legilor, funcționarea statului de drept, protecția drepturilor și libertăților fundamentale sunt interese de prim ordin. Astfel, înfăptuirea justiției nu doar că ar trebui să fie pasibilă unor verificări din partea publicului, dar și să poată fi controlată post-factum prin acces la hotărârile judecătorești și alte informații” [220]. În timp ce democrația începe să capete teren, ea nu este văzută ca regulă sau ca principiu al voinței majorității, ea este văzută ca o tehnică sau modalitate de organizare și exercitare a puterii în așa manieră ca cei care dețin puterea să nu abuzeze sau să o folosească în scopuri personale sau de grup [55, p. 115]. Această viziune democratică este legată în special de statul de drept și de instituțiile sale. Statul de drept alocă o anumită concepție raportului dintre stat și individ, statul găsiindu-și limitele în drepturile indivizilor, individualismul fiind considerat baza fundamentală a statului de drept. Rolul statului este limitat; el trebuie să acționeze, pe o parte, iar, pe de altă parte, „societatea civilă”, deoarece statul nu poate să îndeplinească singur toate cerințele și nici nu este indicat să le facă pe toate. Există obiective ale activității statale care

rezultă din natura lucrurilor, și anume dreptul natural. De asemenea, mai există o repartitie riguroasă în ceea ce privește sfera dintre privat și public, iar administrația trebuie să aibă garanții juridice pentru a se putea amesteca statul în domeniul care le este rezervat lor.

Justiția în serviciul cetățeanului - această viziune este împărtășită de toți actorii din domeniu și constituie schimbarea calitativă de care are nevoie abordarea reformelor în justiție. În finalitatea reformelor din domeniul justiției, justițiabilii vor fi mulțumiți de o justiție imparțială, calitativă, responsabilă și realizată în termene optime, cu zero toleranță față de corupție, pentru o dezvoltare durabilă a țării, iar sistemul justiției va oferi remedii efective pentru o creștere economică inclusivă, justiție socială și securitate umană .

Incertitudinea politică existentă în Republica Moldova în prezent este un impediment major în continuarea reformelor democratice, promovarea politicilor socioeconomice sustenabile conjugate cu transformări demografice, ce au drept finalitate instaurarea unui stat de drept, al bunăstării, unde vor fi respectate drepturile și libertățile omului, create condiții decente de viață și de muncă, ce ar concura cu cele din statele dezvoltate [157]. Dezvoltarea capitalului uman prin investiții consistente în educație și sănătate va genera numeroase beneficii, precum ameliorarea sănătății, creșterea productivității muncii, reducerea sărăciei, scăderea criminalității și a dependenței de prestații sociale. Autoritățile decizionale de la diferite niveluri trebuie să includă planificarea participativă ca parte a responsabilităților lor și/sau să ia în considerare preocupările părților interesate, participanților afectați de deciziile lor. Ne referim aici la toate autoritățile ale căror decizii privind dezvoltarea au un impact asupra calității vieții. O autoritate sau un organism public trebuie să fie imparțiale în ceea ce privește urmărirea și auditarea procesului de democrație participativă, în scopul de a garanta caracterul transparent, echitabil, incluziv și imparțial tuturor membrilor societății.

Actualmente, criza politică multidimensională este determinată de două cauze majore.

În primul rând, factorii de decizie politică și societatea civilă subestimează valoarea umană în procesul dezvoltării și modernizării țării. Ca rezultat, factorul uman, relațiile umane, resursele umane, capitalul uman, potențialul uman nu sunt plasate în centrul politicilor de dezvoltare sustenabilă. În al doilea rând, criza, starea de supraviețuire și incertitudine mai persistă, deoarece, subestimând valoarea factorului uman în cadrul dezvoltării, instituțiile guvernamentale și societatea civilă nu și-au consolidat eforturile pentru păstrarea nucleului structurii sociale. În concepția dimensiunilor politice a dezvoltării potențialului uman, existența noului nucleu social este condiția

principală sau punctul „0” de la care pornește estimarea dezvoltării sustenabile, creșterea calității vieții și bunăstării în contextul globalizării. O astfel de abordare ne permite să plasăm individul în centrul realității social-politice ca purtător al capacităților intelectuale necesare pentru depășirea problemelor sociale.

În pofida dificultăților economice și instabilității politice din Republica Moldova, savanții continuă să caute soluții relevante [96]. Cu toate acestea, până în prezent, oficial nu este aprobat spre implementare publică nici un model de dezvoltare națională, nu sunt suficient de transparente nici mecanismele de conlucrare între știință-politică-mediul de afaceri, nici rezultatele pozitive obținute în procesul dezvoltării sociale și umane. În cadrul cercului vicios al crizei multidimensionale, contribuția guvernării politice se limitează doar la lansarea declarațiilor despre bunăstare și prosperitate. Prin semnarea documentelor ONU, Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea de a aplica un model al guvernării democratice de implementare la nivel național a obiectivelor și strategiilor internaționale de dezvoltare sustenabilă. În pofida acestui fapt, în practică sunt situații care nu permit depășirea crizei economice și integrarea europeană cu succes. Riscurile și amenințările privind dezvoltarea potențialului uman din Republica Moldova au fost grupate în factori politico-juridici, politico-administrativi, socio-culturali, demografici și economici. În cazul Republicii Moldova, edificarea statului de drept nu este finalizată, deoarece reformele instituționale sunt inconsecvente și contradictorii. Principalii factori de risc și amenințare la adresa democrației participative la procesele de modernizare a țării sunt lipsa unui nucleu social nou, ca rezultat al subestimării valorii factorului uman în procesul dezvoltării; politicile guvernamentale de dezvoltare sunt insuficient finanțate și susținute tehnologic, ignoră necesitățile și interesele capitalului uman. Din lipsă de comunicare între instituțiile guvernamentale și societatea civilă, din cauza reformelor ne-finisate, populația este nemulțumită de situația economică și direcțiile de dezvoltare. În esență, dezvoltarea umană și socială depind de capacitatea conducătorilor instituțiilor statului de a implementa în mod consecvent politici ce vizează formarea, dezvoltarea și realizarea democrației participative – elementul-cheie al procesului de tranziție social-economică și politică.

Prioritățile Strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova sunt: consolidarea statului democratic modern, bazat pe principiile democrației participative, pe principiul supremației legii; reglementarea conflictului transnistrean și reintegrarea țării; sporirea competitivității

economiei naționale; dezvoltarea resurselor umane, încadrarea în câmpul muncii și promovarea incluziunii sociale; dezvoltarea regională [1]. Obiectivele dezvoltării naționale sunt: crearea condițiilor pentru îmbunătățirea calității vieții populației prin consolidarea fundamentului pentru o creștere economică durabilă și incluzivă; transformarea Republicii Moldova într-un stat reintegrat; reducerea corupției; asigurarea creșterii veniturilor tuturor păturilor sociale, precum și a creșterii economice; crearea unui sistem de justiție modern, care să asigure egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii; susținerea participării tuturor regiunilor și comunităților; garantarea serviciilor educaționale, medicale și sociale de calitate tuturor cetățenilor; ajustarea politicilor naționale la cele europene; îmbunătățirea imaginii țării ca membru binevenit în familia europeană [267].

Reformele adevărate și profunde sunt necesare în toate sectoarele: justiție, agricultură, sistemul financiar-bancar, sănătate, educație, transport, administrare publică. În subsistemul judiciar au fost inițiate reforme care n-au reușit să schimbe situația. Și în continuare instituțiile protejează interesele grupului care la moment guvernează. De exemplu: alegerea președintelui Curții Supreme de Justiție s-a desfășurat ca în timpurile sovietice, a fost propus un singur candidat, dosarul și persoana căruia au fost analizate formal. Practica respectivă contravine principiilor democrației liberale, ale statului de drept, obligațiunilor pe care instituțiile Republicii Moldova și le-au asumat semnând Acordul de Asociere [228].

Alături de reformarea justiției sau combaterea corupției, agenda bilaterală Uniunea Europeană - Republica Moldova încorporează o mulțime de obiective sectoriale, fără de care parcursul european al Republicii Moldova nu poate fi reușit. Unul dintre aceste sectoare este sistemul energetic, subdezvoltat și ineficient, dependent de importuri, din care motiv nu poate satisface necesitățile unei economii ce-și propune relansarea. Economia și conducătorii statului nu-și doresc relansarea, nu urmăresc obiectivele despre care vorbesc populației, electoratului. Relansarea economiei naționale nu poate fi efectuată fără inventarierea riguroasă a sistemului energetic [26].

Factorul demografic este foarte activ în determinarea crizei ce caracterizează societatea moldovenească. An de an, populația Republicii Moldova continuă numeric să scadă. Moldovenii își părăsesc casa din lipsa locurilor de muncă și a unei perspective clare în viitor, iar în ultimii ani și din cauza unui mediu social nefavorabil, dominat de corupție, criminalitate și degradare. Potrivit unui sondaj realizat de Magenta Consulting, unul din trei moldoveni ar dori

să plece din țară. Totodată, ONU a prognozat că până în anul 2050 populația Republicii Moldova va ajunge sub două milioane de locuitori [244]. Toate acestea impun cerințe concrete față de cercetătorii politicului, socialului, economicului, care ar trebui să elaboreze și să realizeze studii sistemice ale realității din Republica Moldova cu scopul de a evidenția și argumenta programele de dezvoltare strategică a statului, de a asigura dinamica și funcționalitatea sistemului politic, pus în deservirea societății și a fiecărui cetățean în parte. Considerăm că Republica Moldova ca stat democratic de drept are viitor, care trebuie susținut de o clasă politică instruită, înzestrată cu o gândire strategică, de o societate coezivă [227]. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele membre ale acesteia, pe de altă parte, este un tratat internațional cuprinzător, un document cu efecte juridice clare, ce stabilește relațiile dintre părți și reformele ce urmează să fie implementate de Republica Moldova. Acordul are ca scop și stabilirea Zonei de liber schimb complex și cuprinzător – de fapt, una dintre cele mai importante părți ale întregului acord. Dincolo, însă, de liberalizarea comerțului, acordul vizează modernizarea Republicii Moldova prin alinierea la normele și standardele Uniunii Europene în toate domeniile, iar aceste norme și standarde, în general, corespund celor mai bune practici internaționale. Dispunând de acest acord, Republica Moldova trebuie să asigure implementarea acestuia, inclusiv cu suportul pe care îl poate oferi Uniunea Europeană, și să învețe din vasta experiență a țărilor europene. Aplicarea acordului nominalizat contribuie la realizarea agendei de reforme politice și economice care vizează inclusiv soluționarea problemelor de ordin social, economic sau politic din țară. Implementarea acordului este mai mult decât o chestiune tehnică, vizând sarcina urgentă de instituire a unei guvernări eficiente și integre. Astfel, acordul oferă Republicii Moldova multiple beneficii pentru dezvoltarea umană [164].

Pentru atingerea obiectivelor de aliniere la rigorile și cerințele externe, sunt necesare înțelegerea și implementarea diverselor tipuri de participare civilă. Participarea civilă la luarea deciziilor poate avea forme diferite, printre care: furnizarea de informații, consultarea, dialogul și implicarea activă.

La toate etapele procesului de luare a deciziilor, toate informațiile pertinente trebuie prezentate într-un limbaj clar și ușor de înțeles și într-un format adecvat și accesibil, fără anumite obstacole administrative nejustificate și, în principiu, gratuit, în conformitate cu principiile datelor deschise. Autoritățile publice trebuie să ofere acces cât mai larg atât offline,

cât și online, la documentele și informațiile-cheie, fără restricții privind analiza și reutilizarea acestor informații.

Consultarea permite autorităților publice să colecteze opiniile persoanelor, ONG-urilor și societății civile în general cu privire la o anumită politică sau un subiect în cadrul unei proceduri oficiale. Consultarea poate fi efectuată prin diverse mijloace și instrumente, de exemplu, întruniri, audieri publice, focus grupuri, sondaje, chestionare și instrumente digitale. Autoritățile publice trebuie să ofere un feedback public privind rezultatul consultărilor, în special informații care să motiveze orice decizie finală. *Dialogul* este un proces structurat, de lungă durată și bazat pe rezultate, întemeiat pe interesul reciproc în schimbul de opinii între autoritățile publice, persoane, ONG-uri și societatea civilă în general. Autoritățile publice, ONG-urile și societatea civilă în general pot examina oportunitatea creării unor platforme diferite, ca spațiu permanent pentru dialog și participare. Aceste platforme pot include audieri publice regulate, forumuri publice, consilii consultative sau structuri similare. *Implicarea activă* se referă la oportunitățile de participare civilă la procesul de luare a deciziilor oferite de autoritățile publice persoanelor, ONG-urilor și societății civile în general, care se extind dincolo de furnizarea de informații, consultare sau dialog. Aceasta poate include grupuri de lucru sau comitete pentru elaborarea în comun a documentelor, precum și a politicilor și a legilor, care pot fi adoptate, în cele din urmă, printr-o decizie a autorității publice competente. În cazul în care există grupuri de lucru sau comitete mixte, autoritățile publice trebuie să adopte criterii și procese transparente pentru reprezentarea persoanelor, a ONG-urilor și a societății civile în general. Diferite tipuri de parteneriate între autoritățile publice, ONG-uri și reprezentanții societății civile pot fi adecvate la diferite etape ale procesului decizional și pot include parteneriate legate de realizarea deciziilor [210].

Dezvoltarea durabilă nu poate fi realizată fără a respecta drepturile omului și fără a asigura pacea, stabilitatea, o guvernare eficientă și supremația legii. Astfel, în cadrul acestui obiectiv sunt incluse cele mai critice componente ale bunei guvernări pentru dezvoltarea durabilă – promovarea supremației legii și accesului egal la justiție; combaterea tuturor formelor corupției; dezvoltarea eficienței, responsabilității și transparenței instituțiilor la toate nivelurile; asigurarea procesului decizional receptiv, incluziv, participativ și reprezentativ la toate nivelurile; asigurarea accesului la informație. Eficiența guvernării este măsurată prin gradul de încredere a oamenilor în instituțiile centrale ale statului [105]. Calitatea actului guvernării constituie unul

dintre elementele fundamentale care determină calitatea vieții oamenilor. De funcționarea eficientă a instituțiilor statului, într-un mod transparent și centrate pe om, depinde calitatea și eficiența implementării politicilor și reformelor în orice sector. Sporirea ratei de încredere în instituțiile statului și în calitatea actului de justiție atrage după sine creșterea nivelului de investiții ale oamenilor în dezvoltarea statului. Administrația publică centrală și locală trebuie să fie eficientă, transparentă și credibilă la toate nivelurile, inclusiv la nivel teritorial, unde activitatea administrației publice locale trebuie să fie mai aproape de oameni și în serviciul oamenilor.

În concluzie, menționăm că stabilitatea și instabilitatea politică influențează, în mod direct, viața și activitatea cetățenilor, speranța lor de viață și calitatea acesteia. Am evidențiat atât problemele, exemplele de ne funcționalitate instituțională, de formalism, cât și am expus recomandările teoriei politice, teoriei statului de drept referitoare la acțiunile guvernării care și-ar dori schimbarea în bine a vieții sociale din Republica Moldova. Suntem convingși că cea mai scurtă cale de ieșire din instabilitate politică este cea a conlucrării tuturor forțelor politice, mișcărilor social-politice, unirii eforturilor și resurselor acestora în interesul cetățenilor. Obiectivul central al activității unui sistem politic este atingerea coeziunii sociale, proces monitorizat de o guvernare legitimă și legală. Promovarea relațiilor politice și economice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană prin menținerea relațiilor complexe cu instituțiile guvernamentale și extinderea informării despre Uniunea Europeană, instituțiile și programele sale, în special Politica Europeană de Vecinătate și importanța acesteia pentru Moldova, pot avea loc prin reforme, iar Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și statele membre ale acesteia, pe de altă parte, servește în calitate de tratat internațional cuprinzător, un document cu efecte juridice clare, ce stabilește relațiile dintre părți, ce urmează să fie implementat de Republica Moldova. Se impun monitorizarea implementării Acordurilor de Parteneriat și Cooperare dintre UE și Moldova și, de asemenea, a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, dezvoltarea, realizarea și evaluarea programelor de asistență externă a Uniunii Europene pentru dezvoltare democratică și bună guvernare, reforma regulatorie și dezvoltarea capacităților administrative, pentru a reduce sărăcia și a stimula creșterea economică. Valorile respectului pentru demnitatea umană, libertate, democrație, egalitate, statul de drept și respectul pentru drepturile omului sunt elementele-cheie ale programelor, acțiunilor și comunicării Uniunii Europene.

3.3. Concluzii la capitolul 3

1. Existența guvernării necesită o abordare partenerială între cetățeni și aleșii lor, în care ei și-au investit încrederea. În societățile democratice încrederea se realizează prin onestitate, transparență din partea aleșilor și, mai ales, prin oportunitatea oferită oamenilor de a juca un rol important în procesul guvernării și chiar în activitatea cotidiană. Teoretic și practic, problemele democrației sunt strâns legate de problemele guvernării, în sensul în care acestea constituie acțiunea de guvernare, de conducere, de dirijare social-politică, de control asupra afacerilor publice. În contextul unei vieți sociale democratice, aceste funcții sunt îndeplinite de instituțiile de putere legislativă, executivă și judecătorească.

2. Guvernul, instituțiile de cercetare științifică și societatea civilă, în baza atribuțiilor și domeniilor de activitate ce la revin, trebuie să evalueze impactul strategiilor și programelor politice de dezvoltare națională și sectorială asupra consolidării democrației din Republica Moldova. În baza expertizei efectuate, trebuie identificate politicile sociale și economice, factorii interni și externi care au creat situația și definite problemele importante de dezvoltare socio-umană.

3. Instituțiile politice și societatea civilă sunt obligate de situația critică în care se află la moment Republica Moldova să consolideze capacitățile și resursele puterii de stat pentru a formula o viziune comună asupra strategiei de dezvoltare a Republicii Moldova și pentru a elabora mecanismul conlucrării, cooperării în scopul multiplicării formelor de deservire a cetățenilor. Guvernarea, partidele politice, societatea civilă, în condițiile deficitului de resurse naturale, financiare și tehnologice ale țării, ar trebui să promoveze dezvoltarea potențialului uman ca o prioritate în politica internă și cea externă, ca valoare social-politică și componentă importantă în structura interesului național al Republicii Moldova.

4. Implementarea cu succes a principiilor democrației participative depinde de calitatea guvernării naționale, funcționarea sistemului administrativ de stat și de promovarea politicii de dezvoltare a potențialului uman din perspectiva dezvoltării sustenabile și integrării europene a Republicii Moldova. Soluțiile naționale privind implementarea principiilor democrației participative, la etapa actuală, presupun susținerea inițiativelor civice, promovarea antreprenorialului social și inovațional, acordarea asistenței pentru dezvoltarea relațiilor de muncă și orientare profesională, implementarea programelor politicii europene, sporirea calității sistemului educațional național etc.

5. În condițiile în care se intensifică inter-influențele economiei și politicii și invers, clasa politică dintr-un stat democratic, aflat în plin proces de consolidare a instituțiilor democratice, este obligată să-și completeze permanent cunoștințele despre esența și manifestările politicului. Pentru ameliorarea situației existente în societatea moldovenească este necesar să se ofere prioritate omului moral, să fie aplicat în practica selectării guvernanților principiul meritocrației. Faptele morale, calitățile morale ale oamenilor, care merită să fie popularizate în societate și acceptate de aceasta, în ultimul timp nu mai prezintă o valoare prioritară.

6. Campania electorală eficientă prezintă în sine o combinație de metode privind formarea unui model pozitiv cu procedee distructive, direcționate spre crearea în imaginea electoratului a asocierilor negative cu personalitatea oponentului politic. Modul obiectiv de abordare a moralității conduce spre o orientare cu mult mai riguroasă către rezultatul final al comportamentului. În prezent, guvernarea este privită de politologi și analiștii politici ca o activitate de conducere, de dirijare a societății, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrare publică.

7. Guvernarea democratică trebuie să asigure claritate, stabilitate și previzibilitate în realizarea consecventă de reforme structurale și transformări democratice interne. Disputele din cadrul comunității politice și întregii societăți pe teme de mai sus vor continua și pe viitor să dezbine publicul, fiecare din părțile implicate folosind argumentele la care recurg astăzi. În rezumat, stabilitatea pe termen lung a sistemului politic presupune concentrarea cu precădere asupra problemelor curente și de perspectivă, precum și evocarea, evaluarea și amendarea întemeiată a evenimentelor cruciale din trecut. Numai punerea de acord a practicilor instituțiilor politice cu elementele de consens asupra problemelor fundamentale ale societății va da curs unei dinamici pozitive în viața publică a țării.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În rezultatul unei investigații ample, desfășurate în baza utilizării instrumentelor oferite de pluralismul metodologic, a fenomenelor: *democrația participativă* și *eficiența actului de guvernare*, propunem următoarele concluzii:

1. Principiile democrației participative, fiind respectate în cadrul politicii interne a statului democratic, creează condițiile necesare unei guvernări eficiente. Studiul istoriografic realizat în procesul de acumulare a materialului empiric, de asimilare a conceptelor și teoriilor importante pentru înțelegerea condițiilor funcționării instituțiilor politice, a organizațiilor neguvernamentale, a conlucrării acestora în scopul sporirii calității și creșterii numerice a serviciilor prestate cetățenilor, ne-a permis să justificăm efectele relației de interdependență dintre democrația participativă și buna guvernare, guvernarea eficientă. Pentru a descifra conținutul raportului celor două fenomene: democrația participativă și eficiența guvernării, am valorificat potențialul cognitiv al principiului interdisciplinarității. Prezentarea concluziilor referitoare la obiectul de studiu ne permite să conchidem că, până la momentul actual, democrația participativă a fost amplu analizată în evoluția sa istorică ca formă de organizare politică a societății, în mod separat, fără a fi abordată din perspectiva potențialului ei de a crea condiții importante pentru sporirea eficienței guvernării [191].

2. Abordarea teoretico-metodologică a interconexiunii democrației participative și guvernării eficiente ne-a permis să elucidăm condițiile în care guvernarea, realizată de cele trei instituții politice ale statului: legislativul, executivul și instituțiile subsistemului juridic, își pot asigura funcționalitatea în condiții de stabilitate dinamică sau instabilitate a sistemului politic. Un rol important în democrația participativă îl are cetățeanul, care se poate manifesta ca actor responsabil, conștient de ceea ce face și are de făcut, ca alegător rezonabil, care înainte de a-și alege partidul sau persoana pe care vrea s-o delege într-o funcție de conducere (președinte de țară, deputat în parlament, primar etc.) transformă subiectul alegerii sale în obiect al reflecției, analizează toate opțiunile, se informează, își formulează în mod conștient așteptările. Mai mult ca atât, înainte de a oferi prin delegare puterea sa unor reprezentanți, trebuie să verifice dacă nu-și poate exercita direct influența în cadrul unei practici participative [193].

Aplicarea metodei istorice în aprecierea evoluției fenomenului democratic, a democrației ca formă de guvernare ne permite să constatăm că în istoria gândirii politice nu găsim o interpretare unică a scopurilor și priorităților guvernării democratice. În lucrările politologilor contemporani este

promovată ideea, conform căreia scopul democrației este de a atinge diversitatea maximă (pluralismul), de a atrage un număr mare de oameni la viața socială și distribuția produsului social. În urma cercetării principalelor elemente caracteristice democrației participative și guvernării eficiente, a transformării modurilor de guvernare, inclusiv a apariției practicilor democrației participative, este determinat gradul mult mai mare de complexitate a sistemelor sociale și politice. Astfel, reliefarea principalelor repere teoretico-metodologice în studiul democrației participative și guvernării eficiente poate contribui în mod practic la creșterea eficienței actului guvernării, dacă actorii politici vor tinde spre sporirea gradului de satisfacție socială a cetățenilor și al bunăstării, dar, în același timp, și spre posibilitatea de a reconfigura percepțiile, așteptările și acțiunile actorilor politici.

3. Un fenomen important pentru atingerea obiectivelor investigației îl reprezintă participarea/ implicarea cetățenilor. Prin participarea indivizilor, în funcție de problemă și de situația particulară, guvernării pot solicita opinia comunității sau pot antrena comunitatea în procesul adoptării deciziei printr-o formă de referendum. Aprecierea importanței participării democratice pentru o guvernare eficientă este valoroasă în contextul ameliorării condițiilor de trai a fiecărui membru al comunității, în cazul deciziilor nepopulare dar necesare. În acest scop instituțiile statului, organizațiile neguvernamentale sunt chemate să explice într-un mod accesibil dificultățile cu care se confruntă, la moment, țara. Concluzionând observăm că participarea democratică necesită eforturi suplimentare, care constau și în asumarea unor responsabilități comune. Sporirea rolului democrației participative în asigurarea eficienței guvernării relevă importanța aprecierii politicului de către membrii comunității, în așa fel oamenii nu ar mai percepe participarea politică drept o experiență cu semnificație negativă, în care costurile depășesc beneficiile [195].

4. Succesul demersului participativ este legat și de experiențele de extindere și aprofundare a procesului de democratizare. În acest sens considerăm că o conduită echilibrată, în deplin acord cu dimensiunea experimentală, ar fi explorarea oportunităților oferite de democratizarea participativă, integrativă și orientată către eficiență și alinierea la condițiile unei bune guvernări [192].

5. Analizând perspectivele evoluției democrației participative, orientată către asigurarea eficienței guvernării în Republica Moldova, putem constata că după 32 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova și însușirea principiilor acestei forme de guvernare am realizat doar o democrație parțial funcțională, care presupune prezența unor instituții, procese și mecanisme

specifice unei democrații, însă instituțiile statului, menite să asigure echilibrul și dinamica societății sunt vulnerabile. Rezultatele investigației procesului politic, a sistemului politic din Republica Moldova denotă faptul că crearea statului democratic a fost determinată de căderea regimului comunist de la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX. Edificarea noului stat a fost complicată de absența unei clase politice instruite, libere în exprimarea propriei opinii, oneste, devotate poporului. Pe parcursul a trei decenii am fost martorii unor dezbateri, pe alocuri lipsite de logică: Ce limbă vorbim? Ce perspective avem? Procesul consolidării statului democratic Republica Moldova a fost complicat și de conflictul armat de la Nistru, apreciat ca „*conflict înghețat*”, dar care produce permanent dificultăți în dezvoltarea societății moldovenești, în parcurgerea cu succes a traseului de integrare europeană. Din această perspectivă implementarea conceptului și experienței buneii guvernări, a dezvoltării democrației participative în Republica Moldova este mai mult un ideal spre care trebuie să tindă toate instituțiile sistemului politic, toate elementele societății civile, fiecare cetățean rațional [153].

6. Un model de avansare în procesul democratizării vieții social-politice, ni-l oferă Acordul de Asociere RM-UE. Aici sunt reflectate obiective importante, implementarea cărora în practica socială ar permite sporirea funcționalității instituțiilor statului, asigurarea eficienței guvernării. Analiza de conținut a Acordului de Asociere RM-UE ne permite să constatăm că prin prevederile sale, Acordul sprijină și amplifică dezvoltarea democrației participative în Republica Moldova. Totodată, articolele 2 (3), 3 (2), 52, 99 ale Acordului de Asociere RM-UE vizează și constituirea unor mecanisme viabile ale buneii guvernări în RM [194].

Implementarea rezultatelor investigației celor două fenomene: *democrația participativă* și *guvernarea eficientă* și a conexiunilor lor, pornește de la aprobarea și acceptarea recomandărilor:

1. Este necesară continuarea investigațiilor la tema cercetată, deoarece are o semnificație majoră pentru dezvoltarea unei societăți reziliente, democratice, incluzive, acceptată de instituțiile europene, cu care curând vom negocia aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

2. Ministerului Educației și Cercetării îi solicităm acceptarea și includerea unui curs facultativ la tema tezei de doctor în științe politice la specialitățile: Relații Internaționale și Științe Politice, Științe administrative, Drept public, Economie, Filosofie, obiectivul central al căruia este: creșterea nivelului culturii politice al cetățenilor Republicii Moldova, asimilarea valorilor democrației europene, dezvoltarea sentimentului de apartenență la cultura europeană.

3. Se propune Cancelariei de Stat a Guvernului Republicii Moldova includerea unor prelegeri la tema investigației în programele cursurilor de formare profesională continuă a funcționarilor publici din autoritățile publice centrale și locale, oferite de Institutul de Administrare Publică, al USM.

BIBLIOGRAFIE

Cărți

1. AFANASIEV, V., MIHĂILESCU, C., BĂBĂLĂU, V. *Strategia Națională pentru dezvoltare durabilă*. Chișinău: PNUD, 2000. 130 p. ISBN 9975-900-60-7.
2. ARBLASTER, A. *Democrația*. București: Editura Du Style, 1998. 156 p. ISBN 973-924-641-9.
3. ARISTOTEL. *Organon. Volumul I. Topica I*. București: IRI, 1997. 476 p. ISBN 973-97627-5-1.
4. ARISTOTEL. *Politica*. Oradea: Imperia de vest R.A, 1996. 286 p. ISBN 9739241034.
5. BARBER, B. *Strong Democracy*. Berkeley: University of California Press, 2004. 95 p. ISBN 978-0520242333.
6. BARRY, B. *Is Democracy Special?* In vol. „Democracy and Power: Essays in Political Theory 1”. Oxford: Clarendon Press, 1991. 344 p. ISBN 978-019-827-297-7.
7. BASARAB, N. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către Fiul său Theodosie*. București-Chișinău: Litera International, 2001. 303 p. ISBN 973-8358-12-4.
8. BEVIR, M. *Key concepts in governance*. London: SAGE, 2009. 232 p. ISBN 978-141-2935708.
9. BOBBIO, N. *Liberalism și democrație, ediția a II-a*. București: Nemira, 2007. 160 p. ISBN 978-973-569-967-3.
10. BORODAC, A. *Bazele statului și dreptului Republicii Moldova*. Chișinău: Știința, 1997. 20 p. ISBN 9975-67-033-4.
11. BOYER, E. *A Mandate for the Nation*. New Jersey: Jossey-Bass, 1991. 193 p. ISBN 978-0931-050-442.
12. BRENNAN, G., LOMASKY, L. *Democracy and Decision. The Pure Theory of Electoral Preference*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 252 p. ISBN 978-0521585248.
13. BRIAN, B. *Teoria politică: vechi și nou*. (Irina A. Kantor, Trans.). In: Robert E. Goodin & Hans-Dieter Klingemann (Eds.). *Manual de Știință Politică*. Iași: Polirom, 2005. 732 p. ISBN 9736818020.
14. BUCHANAN, J. *Limitele libertății. Între anarhie și Leviathan*. Traducere de Papuc, L.

- Iași: Institutul European, 1997. 290 p. ISBN 9735860341.
15. CASTELLS, M. *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 624 p. ISBN 9780199567041.
  16. CHAGNOLLAUD, D. *Dicționar al vieții politice și sociale*. București: All, 1999. 224 p. ISBN 9739431364.
  17. CHRYSOCHOOU, D. *Theorizing European Integration*. Londra: Routledge, 2009. 224 p. ISBN 978-0-415-43751-6.
  18. COJOCARU, C. *Eficiența anticorupției măcinată între formalism, influențe politice și neîncredere. Priorități de guvernare 2009*. Chișinău: Adept, 2009. 328 p. ISBN 978-9977-908-88-7.
  19. COSTACHI, GH., CUȘMIR V. *Probleme ale statului de drept și administrării democratice*. Chișinău: Ed. AȘM, 2001. 286 p. ISBN 9975-9603-1-6.
  20. COURT, J., HOVLAND I., YOUNG, J. *Bridging Research and Policy in Development: Evidence and the Change Process*. Rugby: ITDG Publishing, 2005. 228 p. ISBN 9781853396038.
  21. DAHL, R. *Poliarhiile: participare și opoziție*. Traducere de SADOVSCHI, M. Iași: Institutul European, 2000. 264 p. ISBN 973-6110710.
  22. DALTON, R., SHIN, D. *Citizens, democracy and markets (with Doh Chull Shin)*. eds. *Citizens, democracy and markets around the Pacific Rim*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 336 p. ISBN 978-0199297252.
  23. DE CROMBRUGGHE, D. *Ghid juridic și practic pentru organizațiile neguvernamentale cu scop nelucrative*. București: SIC PRESS GROUP, 1996. 215 p. ISBN 973-975560-2-6.
  24. DeBARDELEBEN, J., HURRELMANN, A. *Dilemele democratice ale guvernării pe mai multe niveluri: legitimitatea, reprezentarea și responsabilitatea în Uniunea Europeană*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. 274 p. ISBN 978-0230500778.
  25. DOWNS, A. *O teorie economică a democrației*. Colectie Civitas, Domeniu Științe politice. Traducere de CERKEZ, S. Iași: Institutul European, 2009. 398 p. ISBN 978-973-6116070.
  26. EMERSON, M., CENUȘĂ, D. *Aprofundarea relațiilor UE-RM*. Chișinău: Expert-Grup, 2018. 200 p. ISBN 978-1-78660-175-9.

27. EZZATI, E. *Geopolitica în secolul XXI*. Trad.: Cristina Ciovarnache, Luminița Spînu. București: Top Form , 2008. 172 p. ISBN 978-973-7626-44-8.
28. FUCHS, D., KLINGEMANN, H. *The left-right scheme: theoretical framework*. Manual de Știința Politică. București: Polirom, 2005. 732 p. ISBN 973-681-802-0.
29. GLOTZ, G. *Cetatea greacă*. București: Meridiane, 1992. 496 p. ISBN 973-330146-9.
30. GOODIN, R., KLINGERMANN, H. *Manual de Știință politică*. Tradus de Kantor I., Stănuș I., Careja R., Nemeș M. , Cozianu A. , Todorean O., Marian C. Iași: Polirom, 2005. 732 p. ISBN 9789736818028.
31. GOUDENHOOFT, G., BRIAN, A., HORGHA, I. *Europa Socială în 100 de termeni. Incursiuni în cultura socială și instituțională a spațiului european*. București: Tritonic Book, 2018. 417 p. ISBN 978-606 – 749-340-5.
32. GUY, P., PIERRE, J. *Public Administration*. California: Sage Publications Ltd, 2004. 640 p. ISBN 978-0761972242.
33. HANNAH, A. *Între trecut și viitor. Opt exerciții de gândire politică*. Traducere de Louis U. R. Prahova: Antet, 1998. 312 p. ISBN 973-9241-53-0.
34. HARRISON, R. *Europe in Question. Theories of Regional International Integration*. London: George Allen and Unwin, 1974. 256 p. ISBN 9780043270462.
35. HERMET, G. *Poporul contra democrației*. Traducere de CARAGEA, R., Iași: Institutul European, 1998. 310 p. ISBN 973-586-123-2.
36. HINICH, M., MUNGER, M. *Ideology and the Theory of Political Choice*. Michigan: University of Michigan Press, 1994. ISBN 978-0-472-08413-5.
37. HODGES, M. *European Integration*. Harmondsworth: Penguin, 1972. 274 p. ISBN 978-0140807219.
38. HOOGHE, L. *Cohesion Policy and European Integration, Building Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 423 p. ISBN 9780198280644.
39. HOOGHE, L., MARKS, G. *Multi-level Governance and European Integration*. Oxford: Rowman & Littlefield, 2001. 212 p. ISBN 0-7425-1019-0.
40. HYDEN, G., BRATTON, M. *Governance and Politics in Africa*. Boulder: Lynne Rienner Pub, 1991. 240 p. ISBN 978-1555872854.
41. HYDEN, G., COURT, J., MEAS, K. *Making sense of governance: empirical evidence from sixteen developing countries*. Boulder: Lynne Rienner Pub, 2004. 262 p. ISBN

9781588262677.

42. ION, O. *Guvernanța Uniunii Europene, abordări actuale*. Iași: Polirom, 2013. 238 p. ISBN 978-973-46-3289-3.
43. JAKSON, J. *Metodologia politică: o perspectivă de ansamblu*. Coordonatori Goodin, R. E., Klingemann Hans-Deter. Manual de Știință politică. OXFORD. Iași: Polirom, 2005. 732 p. ISBN 973-681-802-0.
44. JORDAN, A., LIEFFERINK, D. *Environmental policy in Europe: the europeanization of national environmental policy (Environmental Politics)*. London: Routledge, 2004. 272 p. ISBN 978-0415339414.
45. KOHLER-KOCH, B., EISING, R. *The evolution and transformation of European governance*. Hove: Psychology Press, 1999. 336 p. ISBN 0-203-25955-6.
46. KRAPF, P. *Taking part in democracy - lesson plans for upper secondary level on democratic citizenship and human*. Strasbourg: Editura Consiliului European, 2016. 292 p. ISBN 978-92-871-6833-7.
47. KUKLINSKI, J. H., LUSKIN, R., BOLLAND, J. *Where is the schema? Going beyond the „s” word in political psychology*. Manual de Știința Politică. București: Polirom, 2005. 732 p. ISBN 9736818020.
48. Kutting, G., Herman, K. *Global environmental politics. Concepts, theories and case studies*. New York: Routledge Press, 2018. 282 p. ISBN 9781138895355.
49. LIJPHART, A. *Democratia in societatile plurale*. Iasi: Polirom, 2002. 296 p. ISBN 973-683-954-0.
50. LIVINGSTONE, S., LIEVROUW, L. *Media. Social shaping and consequences of ICTs*. London: Sage Publications, 2010. 496 p. ISBN 9781412918732.
51. LOADA, A., MODERAN, O. *Civil society involvement in security sector reform and governance*. In: Toolkit for Security Sector Reform and Governance in West Africa. Geneva: DCAF, 2015. 71 p. ISBN 978-92-9222-360-1.
52. LOCKE, J. *Al doilea tratat despre cărmuire/ Scrisoare despre toleranță*. București: Nemira, 1999. 320 p. ISBN 9735693291.
53. MARGA, A. *Ordinea viitoare a lumii*. București: NICULESCU, 2017. 469 p. ISBN 978-606-38-0099-3.

54. MARKS, G. *Reexamining democracy: essays in Honor of Seymour Martin Lipset. Sherman Oaks.* California: SAGE Publications, 1992. 384 p. ISBN 9780803946415.
55. MICULESCU, P. *Statul de drept.* Bucuresti : Lumina Lex, 1998. 310 p. ISBN 9789735881481.
56. MILLER, D. *Enciclopedia blackwell a Gândirii Politice.* București: Editura Humanitas, 2006. 814 p. ISBN 978-973-50-1216-8.
57. MONTESQUIEU, C. *Despre spiritul legilor.* București: Editura Științifică, 1964. 401 p. ISBN 9780521369749.
58. MORRIS, F. P. *Retrospective voting in American national elections.* New Haven:Yale University Press. 1981. 288 p. ISBN 978-0300027037.
59. NATE, S. *Intelligence și securitate societală. Provocările unei tranziții comune.* București: Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, 2014. 110 p. ISBN 978-606-532-104-5
60. NICOLESCU, C. *Participarea cetățenilor în România. Implicarea factorilor economici.* Iași: Lumen, 2006. 121 p. ISBN 978-973-7766-76-2.
61. NUGENT, N. *The Government and politics of the European Union.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003. 217 p. ISBN 9781137454089.
62. PASQUINO, G. *Curs de știință politică.* Iași: Editura Institutul European, 2002. 368 p. ISBN 973-611-201-2
63. PETERS, G. B., PIERRE, J. *Handbook of Public Administration.* London: Sage Publications Ltd, 2003. 640 p. ISBN 978-0761972242.
64. PETERS, G. B., PIERRE, J. *Multi-level Governance and Democracy: A Faustian Bargain?* Oxford: Oxford University, 2004. 252 p. ISBN 9780199259250.
65. PLANO, J., RIGGS, R., ROBIN, H. *Dicționar de analiză politică.* Traducere de Sorin Paliga. București: ECCE HOMO, 1993. 196 p. ISBN 973- 96210-1-5.
66. PUTNAM, R., LEONARDI, R., NANNETTI, R. *Cum funcționează democrația? Tradițiile civice ale Italiei moderne.* Iasi: Polirom, 2001. 280 p. ISBN 9736838064.
67. RIKER, W. *The theory of political coalitions.* California: Praeger, 1984. 300 p. ISBN 978-313242991.
68. ROSAMOND, B. *Theories of European Integration.* Basingstoke: Palgrave Macmillan,

2000. 240 p. ISBN 978-0312231200.
69. ROȘCA, A., ROȘCA, A., JUC, V., RUSANDU, I., BRAGA, L., VARZARI, P., ANIKIN, V., ROGOVAIA, G., BALAN, E. *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. Chișinău: Print-Caro, 2010. 222 p. ISBN 978-9975-9742-3-3.
  70. ROȘCA, L. *Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică*. Monografie. Chișinău: CEP UASM, 2007. 330 p. ISBN 978-9975-64-072-5.
  71. ROȘCA, L. *Filosofia integrării europene*. Curs universitar. IRIM, Chișinău: Print-Caro, 2017. 312 p. ISBN 978-9975-56-449-6.
  72. ROȘCA, L. *Filosofia. Ghidul afacerii de succes*. Chișinău: Print-Caro, 2013. 446 p. ISBN 978-9975-4004-6-6.
  73. ROȘCA, L. *Logica și metodologia cunoașterii științifice*. În: *Filosofia. Ghidul Afacerii de Succes*. Chișinău: Print-Caro, 2013. 324 p. ISBN 978-9975-56-115.
  74. ROSENNAU, J. *Along the domestic-foreign frontier. Exploring governance in a turbulent world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 488 p. ISBN 978-0521587648.
  75. ROUSSEAU, J. *Contractul social*. București: Mondoro, 2016. 163 p. ISBN 978-606-695-035-0.
  76. SĂLCUDEAN, I. *Social și cultural în context european*. Cluj-Napoca: Risoprin, 2013. ISBN 978-973-53-1153-7.
  77. ȘAROV, I., OJOG, I. *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*. Chișinău: CARTDIDACT, 2009. 192 p. ISBN 978-9975-4001-6-9.
  78. SØRENSEN, E., TORFING, J. *Theories of democratic network governance*. Basingstoke: Palgrave, 2008. 356 p. ISBN 978-0-230-22036-2.
  79. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și bioetica*. Monografie. Chișinău: F.E.P. Tipogr. Centrală, 2017. 304 p. ISBN 978-9975-53-589-2.
  80. SZEKELY, I. *Democrație consociaționistă sau împărțirea puterii în societăți multietnice. Cadru teoretic și patru studii de caz*. Cluj-Napoca: Kriterion, 2011. 179 p. ISBN 978-973-26-10367.
  81. TĂMAȘ, S. *Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Șansa,

1996. 412 p. ISBN 9973-9167-57-8.
82. TILFORD, S., WHYTE, P. *The Lisbon scorecard X: The road to 2020*. London: Center for European Reform, 2010. 109 p. ISBN 978901229967.
83. ȚÎRDEA, B., NOROC, L. *Politologie*. Curs de prelegeri. Institutul Național pentru Dezvoltare. Chișinău: Elan-Poligraf, 2014. 359 p. ISBN 078-005-66-394-6.
84. ȚÎRDEA, T. *Introducere în sinergetică*. Chișinău: CEP Medicina, 2003. 90 p. ISBN 9975-946-50-7.
85. TOCQUEVILLE, A. *Democracy in America*. (Goldbammer A. (Transl.). New York: Harper Perennial Modern Classics, 2004. 722 p. ISBN 978-0061127922.
86. TOFFLER, A. *Al treilea val*. Traducere din limba engleză, Bolomey, G., Stoianovici D. București: Editura Politică, 1983. 432 p. ISBN 9739127460.
87. VARZARI, P. *Istoria politică a Republicii Moldova*. (Note de curs). Chișinău : Pontos, 2019. 193 p. ISBN 978-9975-72-343-5.
88. VARZARI, V. *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Chișinău: ÎS F.E.-P. Tipografi a Centrală. 2016. 180 p. ISBN 978-9975-9761-8-3.
89. VOICU, G. *Pluripartidismul. O teorie a democrației*. București: All, 1998. 328 p. ISBN 9789735712150.
90. WALZER, M. *Just and unjust wars: A moral argument with historical illustrations*. New York: Basic Books, 4 edition, 2006. 400 p. ISBN 978-0465052714.
91. WUNENBURGER, J. *Imaginariile politicului*. București: Paideia, 2015. 156 p. ISBN 978-606-748-078-8.
92. ИСМАЙЛОВ, И. *Правовое государство: суждения и предложения*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 185 с. ISBN 5942011230.
93. МАНГЕЙМ, Д., РИЧ, Р. *Политология. Методы исследования*. Москва: Весь Мир, 1997. 544 с. ISBN 5-777-016-0.
94. МЕЛЬВИЛЬ, А. *Политология. Учебник*. Москва: Велбиб, 2008. 624 с. ISBN 978-5-482-01694-7.
95. ПОППЕР, К. *Объективное знание. Эволюционный подход*. Пер. с англ. Д. Г. Лахути. Москва: Эдиториал УРСС, 2002. 384 с. ISBN 5-8360-0327-0.

96. ПЩЕВОРСКИЙ, А. *Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2000. 624 с. ISBN 978-5-392-08883-6.
97. РУЗАВИН, Г. *Методология научного исследования*. Москва: Юнити-Дана, 2015. 287 с. ISBN 978-5-238-00920-9.
98. САЛМИН, А. *Современная демократия: очерки становления и развития*. Москва: Форум, 2009. 384 с. ISBN 978-5-91134-344-6.
99. СТЕПАНОВ, Е. И. *Современная Конфликтология. Общие подходы к моделированию, мониторингу и менеджменту социальных конфликтов*. Учебное пособие. Москва: ЛКИ, 2008. 176 с. ISBN 978-5-382-00451-8.
100. ХАНТИНГТОН, С. *Третья волна: Демократия на исходе века*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2003. 183 р. ISBN 5-8243-391-6.
101. ЭЙНШТЕЙН, А., ИНФЕЛЬД, Л. *Эволюция физики*. Москва: Терра, 2001. 320 с. ISBN 5-93177-020-8.

Legi

102. Aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”. HG 377 din 10 iunie 2020 [accesat la 15.12.2023]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/strategia_natională_de_dezvoltare_moldova_2030-t.pdf.
103. PACT INTERNAȚIONAL, Nr. 1966 din 16.12.1966 A, cu privire la drepturile civile și politice, Articolul 5, 6 [accesat la 10.12.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/356337/>.
104. Hotărârea Nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) (Sesizarea nr. 48b/2015), [accesat la 07.08.2022]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/363742/>.
105. Hotărârea Guvernului nr. 912/2016 cu privire la instituirea Consiliului Național de Coordonare pentru Dezvoltare Durabilă. [accesat la 15.12.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94139&lang=ro.
106. Legea cu privire la libertatea de exprimare Nr. 64 din 23-04-2010 [accesat la 15.12.2023]. Disponibil: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id>

=335145& lang=1.

107. Linii directoare pentru participarea civilă la procesul de luare a deciziilor politice., Adoptate de Comitetul de Miniștri la 27 septembrie 2017 la cea de-a 1295-a reuniune a delegaților miniștrilor, [accesat la 15.12.2023]. Disponibil: <https://rm.coe.int/linii-directoare-pentru-participarea-civila-la-procesul-de-luare-a-dec/16807701ac>.
108. Planului de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024, CM(2020)161 19 noiembrie 2020. Document elaborat de Biroul Direcției Generale de Programe. Document aprobat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 25 noiembrie 2020 (CM/Del/Dec(2020)1389/2.3), [accesat la 15.12.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/action-plan-2021-2024-romanian/1680a3ff23>.
109. Reglementarea inteligentă în Uniunea Europeană. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, Bruxelles, [accesat la 15.12.2021]. Disponibil: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0543:FIN:RO:PDF>.
110. Regulamentul (UE) Nr. 211/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 februarie 2011 privind inițiativa cetățenească, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L65/1 din 11.3.2011, [accesat la 15.12.2021]. Disponibil: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:065:0001:0022:RO:PDF>.
111. Strategia securității naționale a Republicii Moldova. Hotărârea nr. 53 a Parlamentul Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 170-175, art. 499 din 14.10.2011. [accesat la 15.12.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17629&lang=ro.

Articole, teze

112. *Accesul la informație al jurnaliștilor în Republica Moldova*. Sondaj sociologic. Chișinău: Acces Info, 2001.
113. AGARWAL, A., NARAIN, S. *Redressing ecological poverty through participatory democracy: case studies from India*, Political Economy Research Institute. Massachusetts: Working Paper Series. 2000, № 36, p. 2-28.
114. ALBU, N. *Controlul democratic asupra sectorului de securitate: cine pe cine supraveghează?* În: Studii naționale de securitate. 2020, p. 28-52. ISSN 2587-3822.

115. BACHE, I., FLINDERS, M. *Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University. 2004, p. 198-199. ISBN 978-019-925-925-0.
116. BRIE, M., PANTEA, D. *The social frontiers of Europe*. În: Eurolimes. Oradea: Oradea University Press. 2014, Volum 17, p. 5-15. ISSN 2247/8450.
117. BUČEK, J., SMITH, B. *New approaches to local democracy: direct democracy, participation and the 'third sector'".* În: Environment and Planning C. Government and Policy. 2000, vol. 18, p. 3-16. ISSN 10.1068/c9950.
118. CORNEA, S. *Descentralizarea puterii publice în Republica Moldova*. În: Revistă științifică trimestrială MOLDOSCOPIE. 2016, Nr.3 (LXXIV), p. 18-32. ISSN 1812-2566.
119. COSTACHI, Gh. *Forme ale democrației și eficiența mecanismului de guvernare*. În: Legea și Viața. 2000, nr. 4, 3 p.
120. COSTACHI, Gh. *Statul de drept și democrația în Republica Moldova*. În: Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova. vol. II. Chișinău: Î.S. F.E.-P. Tipografia Centrală. 2006, 32 p.
121. DEUTSCH, K., BURRELL, S., KANN, R., LEE, M., LICHTERMAN, M., LINDGREN, R., LOEWENHEIM, F., WAGENEN, R. *Political community and the North Atlantic Area*. În: International Political Communities: An Anthology, Doubleday and Company, New York: Garden City. 1966, p. 531-533.
122. ESSER, J. *Strategies for Oligopoly Negotiations Involving Multiple Issues*. În: Journal of applied social Psychology. 1991, Volume21, Issue18, p. 1473-1489.
123. ETZIONI, A. *The epigenesis of political communities at the international level*. În: International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory. New York: The Free Press. 1963, № 68, p. 407-421. ISSN 0002-9602.
124. GEISSEL, B. *Participatory Governance: Hope or Danger for Democracy? A Case Study of Local Agenda 21*. În: Local Government Studies. 2009, vol. 35, p. 401-414.
125. GRĂDINARU, I. *Practicile democrației participative între experimentare și voința de redefinire*. În: Argumentum—Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric. 2010, Volum 8, 69-87 p.

126. GRECU, S. *Civil society - catalyst for democratic consolidation, some empirical aspects of centrifugal model*. În: *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași (Serie nouă) Științe Politice*. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza. 2011, TOMUL VI. p. 59-72. ISSN 1842-3221.
127. HOOGHE, L., MARKS, G. *Unraveling the Central State, But How? Types of Multi-Level Governance*. Chembridge: American Political Science Review. 2003, Vol. 97, nr. 2, p. 233-243.
128. JASPER, J. *Culture, knowledge, and politic*. New York: Cambridge University Press. 2005, p. 115-134. ISBN 9780521819909.
129. JUC, V., JOSANU, Y., RUSANDU, I. *Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est: studiu comparat*. Chișinău: Tipogr AȘM, 2008. p. 59-193. ISBN 9789975622233.
130. KLIJN, E. *Governance and governance networks in Europe: an assessment of 10 years of research on the theme*. În: *Journal Public Management Review*. 2005, 53 p. ISSN 14719037.
131. KOEBEL, M. *Une participation sous contrôle. Les possibles raisons de l'échec de la démocratie participative*. În: *Démocratie participative en Europe*. 2006, p. 167-175.
132. KORPI, W., PALME, J. *The paradox of redistribution and strategies of equality: Welfare state institutions, inequality, and poverty in the Western countries, American sociological review*. În: *American Sociological Review*. Vol. 63, No. 5 , 1998, p. 661-687. ISBN 978-0-8047-5435-4.
133. LAZARI, C. *Autoritatea, legitimitatea și legalitatea puterii*. În: „Modernizarea societății moldovenești prin umanizarea politicului”. *Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 10-11 octombrie 2008, IRIM*. Chișinău: Print-Caro, 2010. ISBN 978-9975-4098-7-2.
134. LERNER, J., SCHUGURENSKY, D. *Learning citizenship and democracy through participatory*. Columbia University. 2000, p. 242-252. ISBN 978-1-4438-1722-6.
135. LEWIS, W. A. *Economic development with unlimited supplies of labour*. In: *School of Economic and Social Studies Manchester*. 1954, Volumul 22, p. 91-121.
136. MARTIN, M., KALDOR, M. *The European Union and human security. External interventions and missions*. Oxford: Routledge. 2010, 18 p. ISBN 9780415691543.

137. MASKIN, E. *The unity of auction theory*. In: Journal of Economic Literature. 2004, Vol 17, p. 1101-1115. ISBN 9780123745071.
138. MORARU, V. *Timpul spiritului participativ. Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european*. (Partea II), Chișinău: Tipografia Centrala, 2019. 363 p. ISBN 978-9975-3298-6-6.
139. MOSNEAGA, V., NICOLAEV, I., BUCATARU, I. *Dimensiuni conceptuale și metodologice ale puterii politice în calitate de componentă a relației putere – opoziție politică*. În: MOLDOSCOPIE. 2012, Nr.4 (LIX), p. 100-111. ISSN 1812-2566.
140. NONJON, M., BONACCORSI, J. *Pour une culture de la participation (une expérience singulière de qualification: la Formation à l'Animation d'Espaces Publics Urbains)*". În: *Démocratie participative en Europe*. Actes du colloque LERASS – nov., Lerass, Univ. Paul Sabatier-Toulouse 3. 2006, p. 291-302.
141. PÎNTEA, I. *Necesitatea reevaluării sectorului de securitate și apărării*. În: Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare. 2017, nr. 1 (17), 20 p.
142. POPKIN, S. *The reasoning voter: communication and persuasion in presidential elections*. În: University of Chicago Press. 1991, p. 71-74. ISBN 978-0226675459.
143. POPPER, K. R. *Opinia publică și principiile liberale*. În: Conjecturi și infirmări. Creșterea cunoașterii științifice. 2001, p. 9-42. ISSN 2068-1143.
144. PREMAT, C. *Le référendum local, «mascotte» ou illusion de la démocratie participative*. În: *Démocratie participative en Europe*. Actes du colloque Lerass, Univ. Paul Sabatier-Toulouse. 2006, Vol 3, p. 67-74.
145. PROCA, G. *Ipostaze ale puterii politice: un ghid conceptual*. În: Analele Științifice ale Universității „Alexdandru Ioan Cuza” din Iași. Iași: Editura Universității Alexdandru Ioan Cuza. 2014, TOM XIX, p. 129-174 ISSN 1842-3221.
146. ROȘCA, A. *Conceptul și implicațiile marketingului politic*. In: *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*. 19 aprilie 2019. Chișinău, Republica Moldova, 2019. 33 p. ISBN 978-997584-088-0.
147. ROȘCA, A. *Răspunsul public la pandemia COVID-19: eficiență versus constitutionalism*. În: *Implementarea practică a conceptului „Politici bazate pe dovezi”: experiența internațională și bune practici pentru Republica Moldova*. 2 decembrie 2020, Chișinău. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2021, p. 6-27.

ISBN 978-9975-157-24-7.

148. ROȘCA, L. *Asigurarea securității spirituale prin instruire și comunicare*. În: „Școala internațională de metodologie în științele socioumane. Dezvoltarea personală și educația pentru societate: temeuri epistemologice actuale”. Ediția a 4-a. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova. 2020, p. 101-102. ISBN 978-9975-152-62-4.
149. ROȘCA, L. *Dimensiunea umană a politicii - condiții de valorificare*. În: Anuar științific. 2008, Vol. VI, p. 81-87. ISBN 978-9975-9699-1-8.
150. ROȘCA, L. *Filosofia politică: obiective prioritare ale investigației politicului*. În : Anuar Științific. Chișinău : IRIM. 2013, vol.XII. ISBN 978-9975-9699-1-8. ISSN 1857-1840.
151. ROȘCA, L. *Politicile publice – instrument important în asigurarea securității umane și sociale în statul democratic contemporan*. În: „Securitatea umană și socială în statul democratic”. Conferința științifico-practică internațională, USM, 27 octombrie 2023. Chișinău: Print-Caro. 2023, p. 38-39. ISBN 978-9975-175-50-0.
152. ROȘCA, L., Morari C. *Aspecte teoretico-metodologice privind studierea proceselor de guvernare supranațională. Cazul Uniunii Europene*. În: Revista Studii Europene București. 2016, nr.8. ISSN 2345-1041.
153. ROȘCA, L., **URSU, V.** *Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene*. În: *Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate*. Monografie colectivă. Chișinău: Print-Caro. 2022. 303 p. ISBN 978-9975-165-06-8.
154. RUSANDU, I. *Puterea și opoziția politică în Republica Moldova: agenda post/avant electorală 2019*. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hâjdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”. 2019, nr. 1(9), p. 5-15. ISSN 2345-1858.
155. RUSANDU, I., ENCIU N. *Opoziția politică*. În: „Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic”. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”. 2015, p. 149-153. ISBN 978-9975-3073-0-7.
156. SACA, V. *Structura interesului public în condițiile societății în schimbare*. În: *Administrarea publică: teorie și practică*. Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova, „Administrarea Publică”. 2019, Nr. 2 (102), 13 p. ISSN 1813-8489.
157. SACA, V., Leahu, I. *Interesul național și problemele guvernării în contextul*

- transformărilor democratice. Cazul Republicii Moldova.* În: MOLDSCOPIE. Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova, „Moldoscopie”. 2019, Nr. 3(86), p. 99-110. ISSN 1812-2566.
158. ȘAPTEFRAȚI, T. *Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare.* În: Revista Administrare Publică Chisinau. 2015, nr. 3 (87), p. 21-27. ISSN 1813-8489.
159. SARTORI, G. *Concept misformation in comparative politics.* În: The American Political Science Review. 1970, vol. LXIV, p. 1003-1053. ISSN 1537-5943.
160. SCHEUFELE, D. *Talk or conversation? Dimensions of interpersonal discussions and their implications for participatory democracy.* În: Journalism and Mass Communication Quarterly. 2000, vol. 77, nr. 4, p. 727-743. ISSN 1077-6990.
161. SEN, A. *Development as freedom.* În: New York Anchor Books. 2000, p. 71-76. ISBN 9780385720274.
162. SINTOMER, Y. *Participatory democracy and governance: local politics in France, ECPR 29th sessions of workshops.* În: Governance and Democratic Legitimacy. 2001. ISBN 978-1-4724-6789-8.
163. SIRMEN, M. *Les commissions consultatives de quartier de Toulouse, vers une démocratisation de la prise de décision?.* În: Démocratie participative en Europe. Leras, Univ. Paul Sabatier-Toulouse 3. 2006, p. 251-258 p.
164. SOLOMON, C. *Instituționalizarea și evoluția sistemului politic democratic în Republica Moldova.* (Aspecte istorico-politologic). Teză de doctor habilitat în științe politice. Chișinău. 2002. 257 p. C.Z.U. 321.7(478)(043)
165. SOLOMON, C., BUSUIOC, C. *Contribuția ONG-urilor la lupta cu corupția în Republica Moldova. Teoria și practica administrării publice.* În: Academia de Administrare Publică. 2018, p. 184-189. ISBN 978-9975-3019-7-8.
166. SØRENSEN, E., TORFING, J. *The democratic anchorage of governance networks.* In: Scandinavian Political Studies. Volume 28, Issue 3, 2005. p. 195 - 218. ISSN 0080-6757.
167. SORO, D. *La bonne gouvernance, rehabilitation universelle de la Platon.* În: Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă) Științe Politice. TOMUL VI. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011. p. 34-49. ISSN 1842-3221.

168. SPRINCEAN, S. *Actul guvernării și securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19*. În: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități. 19 noiembrie 2020, Chișinău. Chișinău: ÎS FEP Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91. ISBN 978-9975-157-25-4.
169. SPRINCEAN, S. *Asigurarea securității sociopolitice globale prin activizarea proceselor bioetice în cadrul societății civile*. În: Analele Științifice ale USMF „N. Testemițanu”. 2013, nr. 2(14), p. 356-360. ISSN 1857-1719.
170. SPRINCEAN, S. *Aspecte bioetice ale proceselor migraționale cu impact asupra securității umane*. Coord. Victor Moraru. În: Migrație, diaspora, dezvoltare: Noi provocări și perspective. Chișinău: Tipografia Sirius. 2016, p. 36-46. ISBN 978-9975-57-218-7. [accesat la 15.12.2021]. Disponibil: <https://icjp.asm.md/sites/default/files/publicatii/migratia.pdf>.
171. SPRINCEAN, S. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova*. În: Cross Border Journal for International Studies /Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94 ISSN 2537-3676.
172. SPRINCEAN, S. *Cultura securitară ca fundament al bunăstării societății*. În: Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. 2019, Nr. 2 (35), p. 148-153. ISSN 2345-1408 [accesat la 15.12.2022]. Disponibil: http://revista.amtap.md/wp-content/files_mf/1580209502RevistaStudiul2019nr2.pdf.
173. SPRINCEAN, S. *Democratizarea și securitatea umană în condițiile agravării problemelor globale*. În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. 12- 13 decembrie 2019, Chișinău. Chișinău: Artpoligraf. 2020, 91 p. ISBN 978-9975-3462-2-1.
174. SPRINCEAN, S. *Imperativul promovării securității umane în contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova*. Coord. Juc, V. În: Republica Moldova în contextul oportunităților de modernizare: necesități de democratizare, securitate și cooperare, Cap. 10. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 139-155 ISBN 978-9975-3043-2-0.

175. SPRINCEAN, S. *Importanța promovării obiectivelor de asigurare a securității umane în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova*. În: „Integrarea europeană: aspecte economico-juridice”. Conferință Internațională Științifico-Practică, ediția a 4-a. Universitatea de Studii Europene din Moldova. 21 decembrie 2018. Culegere de articole științifice. Chișinău: Lira (Tipogr. „Adrilang”). 2018, p. 161-166. ISBN 978-9975-3287-0-8.
176. SPRINCEAN, S. *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european / red. șt. Valeriu Cușnir/. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). 2019, p. 477-497 ISBN 978-9975-3298-2-8.
177. SPRINCEAN, S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice ale societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. șt. V. Juc/. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). 2022, p. 179-218. ISBN 978-5-88554-064-3.
178. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și modernizarea democratică a Republicii Moldova*. În: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Conferința Științifică Internațională, 7 iunie 2016, Cahul. Ioan-Aurel Pop [et al.] (com. șt.). Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” (Tipogr. „Centrografic”). 2016, Vol.1, p. 25-30 ISBN 978-9975-88-007-7.
179. SPRINCEAN, S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale. (Partea a III-a). / Red. șt. Natalia Albu. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). 2019, p. 5-20. ISBN 978-9975-3377-6-2.
180. SPRINCEAN, S., CATAN, A. *Implicații de securitate ale politicilor de promovare a drepturilor omului*. În: Vector European. 2021, p. 46-49 ISSN 2345-1106.

181. SPRINCEAN, S., CIUMAC, S., GORBATIUC, M., ȘARAN, V. *Perspective în studiul problematicii asocierii internaționale a Republicii Moldova în contextul asigurării securității umane*. În: „Acorduri de asociere ale Republicii Moldova: Compatibilități și diferențe”, V. Juc (coord.). Cap. 9. Chișinău: ICJP. 2015, p. 83-98 ISBN 978-9975-9742-9-5.
182. SPRINCEAN, S., SOHOȚCHI, T. S. *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova*. În: „MOLDOSCOPIE”. Publicație periodică științifico-practică. 2020, nr. 4 (91), p. 73-80. ISSN 1812-2566.
183. SPRINCEAN, S., SOHOȚCHI, T. S. *Importanța siguranței persoanei și securității umane în contextul pandemiei COVID-19 pentru dezvoltarea sustenabilă a Republicii Moldova în spațiul intercultural european*. În: „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare.” Materialele Conferinței Științifice Internaționale. Ediția a 13-a, Inst. Patrimoniului Cultural, Chișinău. 27-28 mai 2021. / Coord.: A. Dolghi. Chișinău: Fox Traiding. Vol. 2, 2021, p. 181-188. ISBN 978-9975-3513-7-9.
184. STEPANIUC, V., SPRÎNCEANĂ, M. *Eficiența guvernării și stabilitatea politică în republicile post-sovietice*. În: Revistă științifico-practică „Relații Internaționale Plus”. 2015, n.2 (8), p. 31-47. ISSN 1857-4440.
185. TALPIN, J. *La démocratie participative et la question du pouvoir. Réflexions à partir de trois expériences de budgets participatifs dans des villes européennes*. În: Démocratie participative en Europe. Lerass, Univ. Paul Sabatier, Toulouse 3. 2006, p. 303-320
186. ȚAPOC, V., VRABIE, E., MOȘIN, O. *Valoarea educativă a operei lui Alexandru Scarlat Sturza și Joseph de Maistre*. Coord.: Vasile Țapoc și Angela Roșca. În: Materialele conferinței internaționale „Filosofia, Sociologia, Politica și tânăra generație”. 8-9 octombrie 2003, p. 131-171. ISBN 9975-70-337-2.
187. ȚÎCU, D. *The public policies – between rationality, motivation and practice*. În: Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Serie nouă) Științe Politice. TOMUL VI. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza. 2011, p. 50-58. ISSN 1842-3221.
188. ȚÎRDEA, T. *Scientizarea, informatizarea și intelectualizarea activității umane: aspecte axiologice*. În: Revista de Filosofie și Drept. Nr. 2-3, 1997, 4 p.

189. TORFING, J. *Governance network theory: towards a second generation* . În: European political science. Nr. 4 (3), 2005, p. 305-3015. ISSN 1680-4333.
190. TURCOANE, O. *Teză de doctorat Democrația digitală în societatea cunoașterii* . București, 2015. 331 p. [accesat la 05.09.2022]. Disponibil: [ttp://www.turcoane.ro/cercetare/lucrari/TURCOANE_OVIDIU_2015_TEZA_DOCTORATPlus_Anexe.pdf](http://www.turcoane.ro/cercetare/lucrari/TURCOANE_OVIDIU_2015_TEZA_DOCTORATPlus_Anexe.pdf) .
191. **URSU, V.** *Coalițiile de guvernare în statele democratice: condiții de multiplicare a rezultatelor*. În: Revista științifico-practică „Relații Internaționale Plus”. nr.1 (15), 2019, p. 39-56 ISSN 1857-4440. SSN 2887-3393.
192. **URSU, V.** *Conceptul „buna guvernare”. Model de implementare în practica socială*. În: Materiale ale Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Teoria și practica administrației publice”. Ediția a XXVI-a. 2022, p. 18-23. ISBN 978-9975-3542-3-3.
193. **URSU, V.** *Democrația participativă în condițiile reformării modului de organizare politică a societății contemporane – modele europene*. Представницька демократія у реформуванні шляху політичної організації сучасного суспільства: європейські моделі. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. Чернівці: Збірник наукових статей. Чернівці. 2018, p. 130-138. ISSN 321.72(4).
194. **URSU, V.** *Importanța Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării în Republica Moldova*. În: Conferința Științifică Internațională „Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale” (II), 22 aprilie 2022. Culegere de articole științifice. Vol. II, acțiune din Proiectul Jean Monnet Chair EU-DIPSEC 620918-EPP-1-2020-1-MD-EPPJMO-CHAIR „UNIUNEA EUROPEANĂ: noțiune cuprinzătoare”, 22 aprilie 2022. Culegere de articole științifice / comitetul științific : Oleg Balan [et al.]; colegiul redacțional : Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. 2022, p. 31-40. ISBN 978-9975-56-873-9.
195. **URSU, V.** *Sursele de instabilitate social-politică, rolul clasei politice în asigurarea stării de stabilitate*. În: Conferința Științifică Internațională „Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale” (I). Culegere de articole științifice. Vol 1. Jean Monnet Chair EUDIPSEC, 23 aprilie 2021. Chișinău: Print-Caro. 2021, p. 252-259. ISBN 978-9975-56-873-9.
196. VARZARI, P. *Reflecții teoretice privind fenomenul democratic în istoria gândirii politice*. Chisinau: MOLDOSCOPIE, nr.1 (LXXXIV). 2019, p. 21-42. ISSN 1812-2566

197. VARZARI, P. *Sisteme politice tranzitorii și asigurarea coeziunii sociale*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2007, nr. 3(145), p. 141-142. ISSN 1957-2294.
198. VARZARI, P., TĂBÎRȚĂ, I. *Evoluția statului Republica Moldova prin prisma funcționalității elitei politice și a societății civile*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. AȘM. 2011, p. 72-81. ISSN 1857-2294.
199. VARZARI, V. *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*. Teză de doctor. Chișinău, 2012. 167 p. CZU 32(478)(043.3).
200. VODOZ, L., MONTEVENTI-WEBER, L. *Quartiers 21: une opération de démocratie participative au pays de la démocratie semi-directe. Réflexions à partir d'un cas suisse*. În: Démocratie participative en Europe. Actes du colloque LERASS, nov. 2006, Toulouse: Lerass, Univ. Paul Sabatier- 3. 2006, p. 232-239.
201. КРЕЦУ, Е. *Формирование правового государства в условиях глобализации. „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”*. În: Materiale ale Conferinței Teoretico- Științifice Internaționale (Chișinău, 26-27 februarie 2003). Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală. 2003, 509 p. ISBN 9975-78-228-0.
202. МЕРЛО, П. *Избирательные кампании и проблемы их подготовки: «равное игровое поле» и демократические выборы*. Москва: Полис, Политические исследования. 1995, № 4, с. 131-138.
203. НИКИТА, С. *Функционирование демократических институтов в правовом государстве. Определение демократии и правового государства. „Aspecte juridice ale societății civile: realități și perspective”*. Materiale ale Conferinței Teoretico-Științifice Internaționale (Chișinău, 26-27 februarie 2003). Chișinău: Tipografia Centrală. 2003, p. 676- 677. ISBN 9975-78-228-0.
204. ПОТТЕР, В. Р. *Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания*. În: Практична філософія. nr. 1, 2004. 14 p. ISSN 2415-8690.
205. СПРИНЧАН, С. Л. *Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии*. În: Четвертый национальный Конгресс по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010, Украина, Киев. 2010, p. 66-67.

206. СТОЛИЧНЫЙ, Р., ТУРКО, Т. *Состояние гражданского общества: общее и особенное (на примере Молдовы и Грузии)*. În: Revistă științifică trimestrială Moldoscopie [Chișinău]. 2016, p. 126-145. ISSN 1812-2566.
207. ШАПИРО, И. *Демократия и гражданское общество*. Москва: Полис. 1992, с. 19-21. ISSN 0321-2017.
208. ШАБО, Ж. *Государственная власть - конституционные переделы и порядок осуществления*. Москва: Полис. Политические исследования. № 3, 1993, p. 155-165. ISSN 1026-9487.

Contribuții specifice pe site web

209. *Acesta măsoară performanța guvernantei unei țări în baza a trei dimensiuni: eficiența guvernării, democrația și participarea politică, statul de drept*. Calculat de Legatum Institute. [accesat la 15.12.2021]. Disponibil: <http://www.prosperity.com/rankings>
210. *Acordul de asociere RM-UE* [accesat la 28.06.2022] Disponibil: <https://mecc.gov.md/sites/default/files/acordul-de-asociere-rm-ue.pdf>.
211. ARROW, K. J. *Laudatio*. În cinstea Domnului Profesor Kenneth J. ARROW Joan Kenney Professor of Economics and Professor of Operations Research, Department of Economics, Stanford University, Laureat al Nobel Memorial Prize in Economic Sciences (1972), cu ocazia acordării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. 2013, p.1-22. [accesat la 05.08. 2022]. Disponibil:[http://www.uaic.ro/wp-content/uploads/2013/12/LAUDATI OKenneth ARROWfinalpdf.pdf](http://www.uaic.ro/wp-content/uploads/2013/12/LAUDATI%20Kenneth%20ARROWfinalpdf.pdf).
212. BAJPAI, K. P. *The Idea of Human Security*. LONDON: International Studies. 2003, vol. 40, p. 1-64. [citat 09.08.2023] Disponibi: [https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1 &type=pdf&doi=146464d00c54e17b52f101c072c62487c635c1fc](https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=146464d00c54e17b52f101c072c62487c635c1fc).
213. *Barometrul opiniei publice 2021*, Institutul de Politici Publice [accesat la 02.04. 2024]. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/Raport-BOP-2021_.pdf.
214. *Barometrul opiniei publice 2022*, Institutul de Politici Publice [accesat la 02.04. 2024]. Disponibil: [https://ipp.md/2022-12/prezentarea-rezultatelor-sondajului-sociologic-barometrul -opinii-publice-noiembrie-2022/](https://ipp.md/2022-12/prezentarea-rezultatelor-sondajului-sociologic-barometrul-opinii-publice-noiembrie-2022/).
215. *Barometrul opiniei publice 2023*, Institutul de Politici Publice [accesat la 02.04. 2024]. Disponibil: <https://ipp.md/2023-09/barometrul-opinii-publice-septembrie-2023/>.

216. BURLACU, I. *Asociația Presei Independente*. Etică și profesionalism. Dincolo de obișnuit și de comun sau... despre „știre”. 2009. [accesat la 05.08. 2022]. Disponibil: http://www.ijc.md/bulmm/2009decembrie/BMM_2009_decembrie.pdf.
217. *Cadrul de Referință al Competențelor Pentru Cultură Democratică, Volumul 1* Context, concepte și model de competențe. Tipărită la Consiliul Europei. ISBN 978-92-871-8573-0 [accesat la 15.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/cdc-vol1-/168097e5d1>.
218. *Cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană – pași următori și provocări*. [accesat la 22.10.2023]. Disponibil: <https://eu4moldova.eu/ro/cererea-de-aderare-a-republicii-moldova-la-uniunea-europeana-pasi-urmatorii-si-provocari/>.
219. CHELCEA, S. *Tehnici de cercetare sociologică*. București, 2001. [accesat la 14.08.2023]. Disponibil: <https://alingavreliuc.files.wordpress.com/2010/10/septimiu-chelcea-tehnici-de-cercetare-sociologica1.pdf>.
220. CIOCHINĂ, S. *Moldova rămâne fără oameni*. În: *DW*. 07 august 2015. [accesat la 07.08.2023]. Disponibil: <http://www.dw.com/ro/moldova-r%C4%83m%C3%A2ne-f%C4%83r%C4%83-oameni/a-18633585>.
221. Comitetul Regiunilor CONST-IV-020. A 80-a sesiune plenară. 17-18 iunie 2009. *AVIZ DIN PROPRIE INIȚIATIVĂ al Comitetului Regiunilor privind Cartea Albă a Comitetului Regiunilor Privind Guvernanța pe mai Multe Niveluri*. [accesat la 08.09.2023]. Disponibil: <http://www.cor.europa.eu>.
222. Consiliul Europei. *Plan de acțiune pentru Republica Moldova 2021-2024*, CM(2020)161, 19 noiembrie 2020. Document elaborat de Biroul Direcției Generale de Programe. Document aprobat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 25 noiembrie 2020 (CM/Del/Dec(2020)1389/2.3). [accesat la 07.08.2023]. Disponibil: <https://rm.coe.int/action-plan-2021-2024-romanian/1680a3ff23>.
223. CREANGĂ, I. BOSTAN, O. *Beneficiile Acordului de Asociere UE-RM*. Chișinău: IDIS Viitorul. 2015. 54 p. Disponibil: http://www.viitorul.org/files/library/4946294_md_ghid_ue_final_.pdf.
224. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights*. [accesat la 07.05.2023]. Disponibil: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf.

225. DÂNCĂ, L. *Politică și religie la Aristotel*. 22 August 2013. [accesat la 22.08.2022].
Disponibil: <http://ziarullumina.ro/politica-si-religie-la-aristotel-84223.html>.
226. *Democratia participativa la nivel local*. Chisinau. 2020. [accesat la 12.09.2023].
Disponibil: http://agreed.md/wp-content/uploads/2020/08/brosura_democratie_rocoperta.pdf.
227. *Democrație participativă*. [accesat la 19.09.2022]. Disponibil: <https://www.paemalba.ro/democratie-participativa/>.
228. *Democrație reprezentativă*. [accesat la 10.10.2023]. Disponibil:
<https://ro.wikipedia.org/wiki/>.
229. DULSCH, S. *Aspecte teoretice privind democrația participativă și procesul decizional*. Chisinau, 2019. CZU: 321.7:005 [accesat la 15.12.2023]. Disponibil:
http://dspace.aap.gov.md/bitstream/handle/123456789/1298/Dulschi_S.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
230. *Educație pentru cetățenie democratică și drepturile omului*. [accesat la 17.05.2023].
Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/about-edc-hre/>.
231. *Europarlamentarii dezbat calitatea alegerilor din Republica Moldova și viitorul Acordului de Asociere*. 2019. [accesat la 06.03.2023]. Disponibil:
<https://cotidianul.md/2019/03/05/europarlamentarii-dezbat-calitatea-alegerilor-din-republica-moldova-si-viitorul-acordului-de-asociere/>.
232. GRÂU, L. *Interviu acordat de Viorel Chivriga, expert al IDIS „Viitorul”, pentru Radio Europa Liberă*. 12.08.2014. [accesat la 15.12.2023]. Disponibil: <http://www.infoeuropa.md/interviuri/informarea-corecta-a-populatiei-va-apropia-moldova-de-uniunea-europeana/>.
233. *Hotărâre: Cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030*. [accesat la 02.11.2023]. Disponibil:
<https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-02-nu-92-cs-2023.pdf>
234. *Indicatorii de Guvernare la Nivel Mondial (IQM)*. [accesat la 15.02.2024]. Disponibil:
www.govindicators.org.

235. *Între experimentare și voința de redefinire*. 2010. [accesat la 25.08.2023]. Disponibil: https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/numarul%208/IoanAlexandru_GRADINARU_Argumentum_nr.8_2010.pdf.
236. IOAN-FRANC, V. *Tezaur XXXVII*. București: Centrul de Informare și Documentare Economică. 2015, 583 p. ISBN 978-973-159-183-4. [accesat la 15.04.2022]. Disponibil: <https://ince.ro/Publicatii/Tezaur/tezaur%20XXXVII.pdf>.
237. IVAN, A. *Studiile de securitate la începutul secolului al XXI-lea*. În: Cluj Today, 2014. [accesat la 15.03.2023]. Disponibil: <http://www.clujtoday.ro/2014/10/13/studiilede-securitatelanceputulsecoluluialxxi-lea.html#>.
238. JOHNS, G. *Participatory Democracy: Cracks in the Façade*. În: IPA Backgrounder, vol. 17/3, 2005. 1-16 p. [accesat la 02.02.2023]. Disponibil: https://ipa.org.au/wp-content/uploads/archive/1179984308_document_ipabackgrounder17-3.pdf.
239. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. [accesat la 21.10.2023]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF.
240. LITMAN, H. *Why George Papadopoulos is more dangerous than Paul Manafort*. În: The New York Times. 2017. [accesat la 07.08.2022]. Disponibil: <https://www.nytimes.com/2017/10/30/opinion/george-papadopoulos-manafort-indictment.html>.
241. LUPUȘOR, A., MADAN, S. *Analiză: democrație și drepturile omului, promisiuni electorale între populism și conformitate constituțională*. Analiza componentelor socio-economice ale programelor candidaților la alegerile prezidențiale 2020. Chișinău: Expert-Grup. 16 Octombrie 2020. [accesat la 08.10.2023]. Disponibil: http://moldova.fes.de/fileadmin/user_upload/2020/Publications/Analysis_electoral_programmes.pdf
242. MORARU, V. *Dezvoltarea mass-media ca factor al bunei guvernări. Studiu elaborat în cadrul proiectului „Raportul național al dezvoltării umane”*. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2002. [accesat la 25.01.2022]. Disponibil: http://ipp.md/old/public/files/Publicatii/2001/dezvoltarea_umana/Mass%20media.pdf.
243. MURGESCU, D., DUMITRICĂ, C. *Participarea cetățenească – mijloc de implicare a cetățeanului în procesul decizional*. În: Sfera Politicii. 2009, nr. 136. [accesat la 15.12.2022]. Disponibil: <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/136/art07-murgescu.html>.

244. *ONG-urile condamnă modul nedemocratic în care a fost investit Guvernul Filip.* [accesat la 20.03.2022]. Disponibil: <http://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/ong-urile-condamna-modul-nedemocratic-in-care-a-fost-investit-guvernul-filip>.
245. *Organizarea votului extern din experiența internațională.* [accesat la 27.04.2023]. Disponibil: https://a.cec.md/storage/old_site_files/files/files/studii_analiza/Studiu%20votarea%20peste%20hotare_.pdf.
246. *Organizație a Societății Civile.* [accesat la 02.03.2023]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/civil_society_organisation.html?locale=ro.
247. POPESCU, L. *Politici publice si guvernanta Europeană.* București: Șoala Națională de Studii Politice și Administrative, 2014. 216 p. ISBN 978-973-709-699-9.[accesat la 21.08.2022]. Disponibil: <https://www.scribd.com/document/131950389/4-Politici-Publice-Guvernanta-Europeana>.
248. *Portalul Guvernamental de Date.* [accesat la 25.10.2023]. Disponibil: <https://date.gov.md>.
249. PRISAC, I. *Problema funcționării sistemului politic al Republicii Moldova.* În: Revista de filozofie, sociologie și științe politice, Nr.1 (143), 2007. [accesat la 16.04.2023]. Disponibil:https://www.academia.edu/2139102/PROBLEMA_FUNC%C5%A2ION%C4%82RII_SISTEMULUI_POLITIC_AL_REPUBLICII_MOLDOVA.
250. *Provocările cu care se confruntă organizațiile societății civile care lucrează în domeniul drepturilor omului în UE.* 2018. p. 1-8. ISBN 978-92-9474-007-6. [accesat la 16.12.2022]. Disponibil: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-challenges-facing-civil-society-summary_ro.pdf.
251. RADU, A. *Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică.* În: Sfera Politicii. Revistă de Științe Politice Editată de Fundația „Societatea Civilă”. nr.1 (167), 2012, p. 3-11. [accesat la 27.08.2023]. Disponibil: <https://philpapers.org/archive/VICHTA.pdf>.
252. *Raport de activitate al Biroului pentru Relații cu Diaspora al Cancelariei de Stat.* Biroul pentru Relații cu Diaspora. 2013, p. 1-32. [accesat la 13.02.2024]. Disponibil <https://brd.gov.md/ro/content/raportul-de-activitate-al-biroului-pentru-relații-cu-diaspora-al-cancelariei-de-stat-cu-0>.

253. *Raportul final OIIDO al misiunii de observare a alegerilor, 22.05.19.* [accesat la 15.12.2022]. Disponibil: <https://www.osce.org/odihr/elections/moldova/420452?download=true>.
254. RAȚĂ, N. *Advocacy și influențarea politicilor publice.* Un ghid pentru organizațiile neguvernamentale. București: Anima, 2007. 105 p. https://www.contaconta.ro/miscellaneous/769_miscellaneous_contabilitate_files%20769_.pdf
255. *Ratificarea, intrarea în vigoare și aplicarea provizorie.* [accesat la 13.12.2022]. Disponibil: <https://mfa.gov.md/ro/content/ratificarea-intrarea-vigoare-si-aplicarea-provizorie>.
256. *Relațiile UE cu Republica Moldova.* [accesat la 21.10.2023]. Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/moldova/>
257. *Republica Moldova marchează 7 ani de la semnarea Acordului de Asociere RM-UE.* [accesat la 12.11.2021]. Disponibil: <http://www.me.gov.md/ro/content/republica-moldova-marcheaza-7-ani-de-la-semnarea-acordului-de-asociere-rm-ue-0>
258. RUSU, V. *Dreptul Electoral (Ciclul I).* Chișinău. 2013. p. 1-50. [accesat la 21.07.2022]. Disponibil: https://www.usem.md/uploads/files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/078_-_Dreptul_electoral.pdf.
259. SANDU, I. *Guvernarea democratică: abordare în parametrul dimensiunilor de conținut.* Chisinau: MOLDOSCOPIE. nr.2 (LXI), 2013, p. 158-170. ISSN 1812-2566. [accesat la 11.10.2023]. Disponibil: https://uspee.md/wp-content/uploads/2016/10/MOLDOSCOPIE_PROBLEME_DE_ANALIZA_POLITICA_PARTEA-61.pdf
260. SANDU, I., COLAȚCHI, A. *Politologia (Note de curs).* Chișinău, 2003. [Citat 12.07.2023] Disponibili: <https://old.criminology.md/suport/sup10.pdf>
261. SCHMITTER, C., TERRY, L. *What democracy is and is not.* Baltimore: Journal of Democracy, 1991. Traducere Magda Ferchedău-Muntean, În: Revista română de științe politice. 2002, p. 4-17. [accesat la 09.10.2023]. Disponibil: https://www.academia.edu/18652799/Schmitter_Karl_Ce_este_si_ce_nu_este_democratia.
262. *Security Sector Reform Backgrounder Series. Security Sector Governance.* Geneva Centre for Security Sector Governance. Geneva: DCAF. 2015, p. 1-8. [accesat la 03.12.2021]. Disponibil: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_BG_1_Security%20Sector%20Governance_0.pdf.

263. SICKERT, C. R. *Homo economicus*. Handbook of Economics & Ethics, Edited by Peil, Jan and Irene Van Staveren, Edward Elgar Publishing. 2009. p. 1-14. [accesat la 27.08.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/288137476_Homo_economicus.
264. *Studii naționale de securitate*. În: Revistă științifico-practică Nr. 1 (1), 2020. ISSN 2587-3822 [accesat la 17.06.2022]. Disponibil: [https://inis.sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/REVISTA%20red_ok\(1\).pdf](https://inis.sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/REVISTA%20red_ok(1).pdf).
265. TANASĂ, R. *Modele ale comportamentului electoral (Modelul Rațional)*. 2020, p. 146-153. [accesat la 04.05.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Modele%20ale%20comportamentului%20electoralL.pdf
266. *Teoria și practica administrării publice*. În: Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 17 mai 2019. 660 p. Chișinău: Academia de Administrare Publică. 2019. ISBN 978-9975-3240-4-5. [accesat la 12.03.2023]. Disponibil: <http://aap.gov.md/sites/default/files/17.5.19.pdf>
267. VARZARI, P. *Buna guvernare – piatra de temelie pentru dezvoltarea democratică a Republicii Moldova*. Chișinău. 2019, p. 67-78 [accesat la 05.09.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/67-78_2.pdf (pag 67).
268. VARZARI, P. *Buna guvernare și democrație sau ce determină persistența democrațiilor contemporane*. [accesat la 12.12.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-353-364.pdf.
269. VARZARI, P. *Sistemul de guvernare al societății din Republica Moldova: între deziderat și realitate*. În: REVISTA de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2020. 76 p. [accesat la 03.07.2022] Disponibil: https://icjp.asm.md/sites/default/files/publicatii/revista_filosofie_nr_1_182_2020.pdf.
270. *Viitorul finanțelor UE: noul raport privind coeziunea alimentează dezbaterea privind fondurile UE după 2020*. [accesat la 11.07.2023]. Disponibil: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-3644_ro.htm.
271. VOLINTIRU, C., TRONCOTĂ, M., TODERAȘ, N. *România - furnizor de expertiză în tranziție democratică pentru țările Parteneriatului Estic și Balcanii de Vest*. BĂRBULESCU, I. G. (coordonator). București: Studii de Strategie și Politici SPOS, 2017. București. 2018. 168 p. ISBN 978-606-8202-58-7. [accesat la 15.12.2022].

Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/SPOS-2017_Studiul_2_FINAL.pdf.

272. ZAHARIA, R., BRĂILEAN, T. *Uniunea Europeana si economia globala (suport de curs)*. Iași: Universitatea Alexandru Ioan Cuza. 124 p. [accesat la 21.10.2023].
Disponibil: http://www.cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/I_Uniunea_Europeana_si_economia_globala.pdf.

Anexa 1

Matricea sectoarelor de guvernare, principiile și indicatorii

<i>Principiu / Sector</i>	<i>Participare</i>	<i>Echitate</i>	<i>Decență</i>	<i>Responsabilitate</i>	<i>Transparență</i>	<i>Eficiență</i>
<i>Societatea civilă</i>	Libertatea de asociere	Societate fără discriminare	Libertatea de exprimare	Respectarea normelor de reglementare	Libertatea presei	Contribuție la procesul de luare a deciziilor
<i>Societatea politică</i>	Reprezentarea legislativă a societății	Politicile reflectă preferințele publice	Concurență pașnică pentru puterea politică	Legislatorii poartă răspundere în fața cetățenilor	Transparența partidelor politice	Eficiența funcției legislative
<i>Executivul</i>	Consultări intragovernementale	Standarde adecvate de trai	Securitatea personală a cetățenilor	Forțele de securitate sunt executivul civil	Executivul asigură informație corectă	Eficiența ramurii executive
<i>Birocrația</i>	Funcționarii publici definesc politici	Oportunități egale la serviciile publice	Funcționarii publici respectuoși în raport cu cetățenii	Funcționarii publici poartă răspundere	Procesul de luare a deciziilor din serviciul public transparent	Sistem bazat pe merit pentru recrutare
<i>Societatea economică</i>	Consultarea sectorului privat vizând politicile	Reglementări aplicate în egală măsură	Guvernul respectă drepturile patrimoniale private	Reglementarea sectorului privat în scopul protejării muncitorilor	Transparență în politica comerțului internațional	Intervențiile fără corupție
<i>Justiția</i>	Procese non-formale de soluționare a conflictelor	Acces egal la justiție pentru toți cetățenii	Drepturile omului încorporate în practica națională	Colaboratorii instanțelor de judecată poartă răspundere	Claritate în administrarea justiției	Eficiența sistemului juridic

Sursa: Indicatorii de Guvernare la Nivel Mondial (IQM) [234]

Anexa 2

Reprezentarea democratizării societății conform Planului de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024. Cadrul logic (Logframe)

Democrația	
Rezultat tematic: Democratizarea societății este favorizată prin integritatea electorală, democrația locală consolidată și participarea sporită a tinerilor la procesul democratic.	
Activitățile din acest domeniu vor contribui la realizarea următoarelor obiective:	
☐ A face orașele și așezările umane incluzive, sigure, rezistente și durabile.	
☐ Asigurarea unei educații incluzive și echitabile de calitate și promovarea oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții pentru toți.	
☐ Promovarea societăților pașnice și incluzive pentru dezvoltare durabilă, asigurarea accesului la justiție pentru toți și construirea de instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.	
Rezultate	Indicatori
Consolidarea guvernancei democratice și promovarea inovației	
<i>Buna guvernare la nivel subnațional</i>	<i>Buna guvernare la nivel subnațional</i>
☐ Dialog și consultări îmbunătățite între reprezentanții de stat la nivel teritorial și autoritățile raionale și locale.	☐ Regularitatea și sfera consultărilor între autoritățile naționale și locale.
☐ Autoritățile locale se angajează activ în cooperarea intermunicipală în conformitate cu standardele europene.	☐ Nivelul la care recomandările autorităților locale se reflectă în Strategia națională de descentralizare și bună guvernare.
☐ Introducerea unor sisteme moderne de gestionare a resurselor umane și de formare, care respectă dimensiunea de gen pentru funcționarii publici la nivel local.	☐ Nivelul la care reglementările și practicile la nivel local reflectă bunele practici europene de guvernare locală.

<p>☐ Autoritățile locale sunt mai capabile să identifice vulnerabilitatea și reziliența comunităților la situații de urgență și să gestioneze astfel de situații la nivel instituțional, administrativ și al societății civile.</p> <p>☐ Membrii CALM își sporesc capacitatea de a sprijini autoritățile locale și își consolidează dialogul cu autoritățile centrale.</p>	<p>☐ Gradul de participare a femeilor în procesul decizional la nivel local</p> <p>☐ Percepția guvernării la nivel local, în funcție de populație (defalcată în funcție de gen).</p>
<p>☐ Autoritățile locale își îmbunătățesc cunoștințele și practica în domeniul guvernării deschise, al eticii publice și al prevenirii corupției și își consolidează abilitățile în promovarea și susținerea drepturilor omului la nivel local;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autoritățile responsabile de cooperarea transfrontalieră din Republica Moldova, România și Ucraina își intensifică contactele în vederea stimulării dezvoltării economice în regiune. <p><i>Alegerile</i></p> <p>☐ Autoritățile de resort își sporesc capacitatea de a revizui legislația electorală în conformitate cu standardele electorale internaționale.</p> <p>☐ Autoritățile electorale competente la toate nivelurile își măresc capacitatea de a opera într-un mod profesionist transparent și incluziv.</p>	<p><i>Alegerile</i></p> <p>☐ Gradul de încorporare a standardelor europene în legislația și practica electorală.</p> <p>☐ Nivelul de încredere în procesul electoral, în funcție de gen.</p>

CEC și profesioniștii relevanți din domeniul juridic își îmbunătățesc capacitatea de a examina plângerile electorale și de a supraveghea și investiga finanțarea partidelor politice.

Femeile, care votează pentru prima dată, minoritățile naționale și cetățenii care locuiesc în străinătate au cunoștințele și motivația necesare pentru a lua o decizie informată de vot.

Măsuri de consolidare a încrederii

· Numărul subiectelor de lucru în rândul participanților de pe ambele maluri a crescut.

Actorii nestatali din domeniile vizate au susținut un dialog, care a creat un mediu propice consolidării încrederii pe ambele maluri ale râului Nistru

Nivelul participării femeilor, minorităților naționale și tinerilor

Măsuri de consolidare a încrederii

Domeniul de aplicare, frecvența și numărul activităților.

Numărul de participanți (inclusiv din perspectiva de gen).

Nivelul de susținere a măsurilor de consolidare a încrederii în rândul participanților.

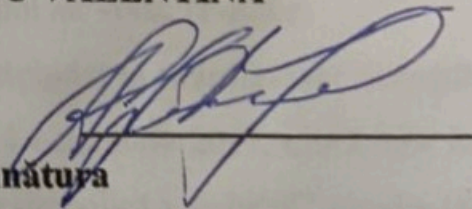
Sursa: Planului de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2021-2024[108].

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Valentina Ursu, declar pe propria răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

URSU VALENTINA

Semnătura

Data

03 mai 2024

CV-UL AUTORULUI

Valentina Ursu

Cetățenie: Republica Moldova

Studii:

2014-prezent - Doctorat - Teoria, Metodologia Politologiei, Instituții și Procese Politice, Institutul de Relații Internaționale din Moldova (IRIM), Chișinău (Republica Moldova);

2011-2013 - Masterat - specialitatea „Globalizare: istorie, politici, culturi europene”, facultatea „Științe Umanistice”, Academia de Științe din Moldova (UnAȘM), Chișinău, (Republica Moldova);

2008-2011 - Licență - Facultatea de Științe Politice și Relații Internaționale, Institutul de Relații Internaționale din Moldova (IRIM), Chișinău, (Republica Moldova);

Stagii:

2011 - Practica de licență în cadrul Asociației pentru Democrație Participativă (ADEPT), Asociația pentru Democrație Participativă, Chișinău, (Republica Moldova);

Proiecte:

09-19 iulie 2017 - Școala Internațională de Vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, cu tema: „Trilaterala România – Ucraina – Moldova : diplomație, strategii de securitate, competitivitate, parteneriate”;

2011 - Școală Tânărului Lider Politic (ȘTLP). Un proiect cu o pondere considerabilă în promovarea activismului civic, socializării politice, în care am activat ca participant;

10 septembrie 2010 – Școala de Vară „Participarea Civică a Tinerilor în Moldova”,

Vadul lui Vodă, IT-Relax

Participări la manifestări științifice:

13-14 octombrie 2017, Conferința Internațională „Mass-Media și Istoria Recentă. Mecanisme de construcție simbolică a realității”, Oradea (România) – Micherechi (Ungaria);

09-14 iulie 2017, Școala Internațională de vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, cu tema: „Trilaterala România – Ucraina – Moldova: diplomație, strategii de securitate, competitivitate, parteneriate”. Modulul I: Diplomație și bună Guvernare; 14-19 iulie 2017, Școala Internațională de vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, cu tema: „Trilaterala România – Ucraina – Moldova: diplomație, strategii de securitate, competitivitate, parteneriate”, Modulul II: Geopolitica și securitatea strategică;

25-26 mai 2017, Conferința Internațională „Tendințe actuale în cooperarea regională ucraineano – româno – moldavă”, ediția a III-a;

3 mai 2017, Conferința științifico-practică internațională „Managementul politicilor de securitate al Uniunii Europene de Sud – Est”, Erasmus+;

15 aprilie 2016, Conferința științifico-practică internațională „Particularitățile dezvoltării economiei mondiale în condițiile globalizării”;

15 aprilie 2016, Conferință științifică interuniversitară „Teoria și practica integrării Europene”;

15 mai 2015, Conferința științifico-practică internațională „Impactul politicii externe asupra interesului național”;

15 mai 2013 - In cadrul Conferinței Științifice Studentești „Paradigmele științei”, Ed. a IV; 15 decembrie 2012 - Conferința Studentească "Paradigmele Științei" Ediția IV;

5-6 decembrie 2011 - Masa Rotunda Internațională cu genericul „Statele post - sovietice după 20 de ani: realizări și nereușite”, realizată de Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova;

15-16 aprilie 2011 - Conferința națională „Alegeri locale 2011: aspecte politice, legislație, practici”, am participat la desfășurarea acesteia, fiind responsabilă și îndeplinind funcției de organizare, Summit Events & Conference Center;

22 decembrie 2010 - Fundația Internațională Hanns-Seidel (Germania) Conferința științifico-practică internațională cu genericul „5+2: perspectiva soluționării conflictului transnistrean”;

11 noiembrie 2010 – dezbateri publice, Centrul European de Dezvoltare cu genericul „Eficiența/ineficiența activității EUBAM: cauze, impedimente și metode de optimizare”;

22 octombrie 2010 - Conferința Științifică Internațională cu genericul „Delimitarea și demarcarea frontierelor de stat, experiență internațională”;

30 martie 2010 - Fundația Internațională Hanns Seidel (Germania) a organizat Masa Rotundă cu genericul „Esența, caracterul și impactul reformei (modificărilor) constituționale. Perspectiva și mecanismul realizării”;

22 decembrie 2009 - Conferința științifico-practică internațională cu genericul „Protecția juridică a proprietății, libertății și siguranței persoanei în dreptul național și internațional”;

10-11 octombrie 2008 - Conferința științifico-practică Internațională cu genericul „Monitorizarea societății contemporane prin umanizarea politicului”, la care am realizat studiul „Eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială - problema actuală a societății contemporane”.

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate:

1. *Participarea și implicarea în procesul decizional: criteriile de bază ale democrației participative.* Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice (Revistă științifică, fondată în

1953, actualizată în 1991). nr.2 (186), 2021, p. 98-105. ISSN 2587-4160, ISSN-L 1857-2294. CZU: 352/354:321.7.

2. *Coalițiile de guvernare în statele democratice: condiții de multiplicare a rezultatelor.* Revista științifico-practică „Relații Internaționale Plus”. nr.1 (15), 2019, p.39-56. ISSN 1857-4440. eISSN 2887-3393.

3. *Activismul judiciar – precondiție a eficienței guvernării.* În: Securitatea umană și socială în statul democratic, Universitatea de Stat din Moldova; 27 octombrie 2023, Chișinău. Chișinău: Print-Caro SRL. 2023, p. 148-161. ISBN 978-9975-175-50-0.

4. *Educația civică în Republica Moldova în contextul integrării europene.* În: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate. Monografie colectivă. Academia de Administrare Publică din Moldova; colegiul de redacție: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău : S. n., 2022 („Print-Caro”). 436 p. : fig., fot., tab. Rez. paral.: lb. rom., engl. Referințe bibliogr. la sfârșitul art. Apare cu susținerea financiară a Guvernului Rep. Moldova. 120 ex. ISBN 978-9975-165-06-8. 37.0+351.86 I-58.

5. *Conceptul „buna guvernare”.* Model de implementare în practica socială. Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale „Teoria și practica administrației publice”, Ediția a XXVI-a, 20 mai 2022. p. 18-23. ISBN 978-9975-3542-3-3

6. *Importanța Acordului de Asociere RM-UE asupra eficienței guvernării în Republica Moldova.* Conferința Științifică Internațională „Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale” (II), 22 aprilie 2022. Culegere de articole științifice. Vol. II, acțiune din Proiectul Jean Monnet Chair – EU-DIPSEC 620918-EPP-1- 2020-1-MD-EPPJMO-CHAIR „UNIUNEA EUROPEANĂ: noțiune cuprinzătoare”, 22 aprilie 2022 : Culegere de articole științifice / comitetul științific : Oleg Balan [et al.] ; colegiul redacțional : Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău : S. n., 2022 (Tipogr. „Print-Caro”). ISBN 978-9975-56-873-9, P.31-41.

7. *Sursele de instabilitate social-politică, rolul clasei politice în asigurare stării de stabilitate.* În: Conferința științifică internațională „Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale” (I). Culegere de articole științifice. Vol 1., Jean Monnet Chair EUDIPSEC, 23 aprilie 2021. Chișinău: „Print-Caro”, 2021, (360 p.), p. 252-259. ISBN 978-9975-56-873-9.

8. *Importanța învățământului politic în Republica Moldova.* În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Performanța în educație – factor-cheie în asigurarea

securității umane”, acțiune din cadrul Proiectului Național „Consolidarea sistemului de securitate națională prin cunoaștere și comunicare”. Program de stat (2020-2023), 9-10 octombrie 2020. Chișinău: AAP, Print-Caro, 2020, (340p.), p. 287-292. ISBN 978-9975-3492-0-8.

9. *Democratizarea și dezvoltarea. Experiența statelor Bazinului Mării Negre.* În: Teze ale Conferinței Științifico-practice internaționale „Probleme geopolitice și istorico-geografice ale Bazinului Mării Negre”, 4 iunie 2019. Chișinău: IRIM, Print-Caro, 2019, (299 p.), p. 212-217. ISBN 978-9975-3076-7-3.

10. *Conlucrarea instituțiilor politice în Uniunea Europeană.* În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spațiul European de Securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”, 11 octombrie 2019. Chișinău: IRIM, Print-Caro. 2019, p. 270-281. ISBN 978-9975-56-717-6.

11. *Democrația reprezentativă vs Democrația participativă: Studiu comparat,* În : „Relatii Internaționale Plus”. Revistă științifico-practică Nr. 1 (13), 2018, 470 p., P. 82-96.

12. *Democrația participativă în condițiile reformării modului de organizare politică a societății contemporane – modele europene. Представницька демократія реформуванні шляху політичної організації сучасного суспільства:європейські моделі.* Историко-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. –Чернівці: Збірник наукових статей. Чернівці: 2018. Т.37-38. С. 327 p., P. 130-138.

13. *Participatory Democracy in reforming the way of political organization of contemporary society: european models.* Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences. Chernivtsi: CNU, 2018. Volume. 37-38, (327 p.) p. 130-138.

14. *Buna Guvernare în Republica Moldova.* Școala Internațională de vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, Suceava, 10-14 iulie 2017. București: „Top Form”, 2017, 244 p., P. 224-235. *Good Governance in the Republic of Moldova.* Școala Internațională de vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, Suceava, 10-14 iulie 2017. București: „Top Form”, 2017, (244 p.), p. 236-244.

15. *Stabilitatea instituțională – o condiție indispensabilă a securității naționale.* Managementul politicilor de securitate al Uniunii Europene de Sud – Est. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, IRIM, 3 mai 2017, (470 p.), p. 262-274.

16. *Criza politică din Republica Moldova: impactul asupra economiei naționale.* Particularitățile dezvoltării economiei mondiale în condițiile globalizării. Materialele Conferinței

științifico-practice internaționale, IRIM, 15 aprilie 2016, 570 p., 217-226.

17. *Legitimitatea actualei guvernări din Republica Moldova*. Materialele conferințelor: științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific, teoria și practica integrării europene, UTM, n. 62, 2016, P. 110-113.

18. *Guvernarea de coaliție și condițiile actuale ale democrației participative*. Impactul politicii externe asupra interesului național. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, IRIM, 15 mai 2015, 576 p., P. 489-501.

19. *Eficiența guvernării de coaliție: abordare teoretică, criterii de evaluare*. În: Trilaterală România – Ucraina – Moldova. ПРОГРАМА VI Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні тенденції регіональної співпраці: україно-румунно-молдовський вимір”, 17 – 18 травня 2018.

20. *Democrația participativă - câmp al guvernării de coaliție*. Mass-media și istoria recentă. Mecanisme de construcție simbolică a realității, Oradea-Micherechi, 13-14 octombrie 2017.

21. *The political stability and the role of public diplomacy in the context of the foreign policy of the Republic of Moldova*. ПРОГРАМА III Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні тенденції регіональної співпраці: україно-румунно-молдовський вимір”, 25 - 26 mai 2017.

22. *Bune practici ale coaliției de guvernare. Experiența statelor europene*. „Studii Europene”. Chișinău, nr.7, 2016, P.132-141.

Cunoașterea limbilor

Româna-maternă; Rusa - nivel înalt; Ucraineana - nivel înalt; Engleza- nivel mediu; Franceza- nivel mediu

Date de contact:

01/02/2019 – prezent, expert principal, Direcția planificare strategică și gestiune,
Departamentul strategie, organizare și resurse umane, BNM, tel: + 373 673 98 303,
email: urrsuv@gmail.com